

โครงการวิจัย การปรับปรุงโครงสร้างอุตสาหกรรมหัตถกรรมพื้นบ้านในภาคเหนือตอนบน
สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ศูนย์วิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิตทางเกษตร และคณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คณะวิจัย

หัวหน้าโครงการ

อาจารย์ ดร. ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์ ^{(1), (3)}

หัวหน้าโครงการร่วม

รศ. ดร. อารี วิบูลย์พงศ์ ^{(2), (3)}

นักวิจัย

อาจารย์วรลักษณ์ หิมะกลั้ว ⁽¹⁾

ประทานทิพย์ กระมล ⁽³⁾

อาจารย์นันทมน ชีระกุล ^{(1), (3)}

ผู้ช่วยนักวิจัย

มงคล แก้วนา ⁽³⁾

(1) คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

(2) ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

(3) ศูนย์วิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิตทางเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คำนำ

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “การปรับปรุงโครงสร้างอุตสาหกรรมหัตถกรรมพื้นบ้านในภาคเหนือตอนบน” ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ชีตความสามารถในการแข่งขัน และความเข้มแข็งทางด้านการผลิต การตลาด การเงิน และการจัดองค์กรของผู้ประกอบการหัตถกรรมพื้นบ้าน อันจะส่งผลต่อการยกระดับรายได้ของหน่วยประกอบการและการจ้างงานในท้องถิ่น

รายงานฉบับนี้มุ่งศึกษาในระดับจุลภาค คือ ระดับผู้ประกอบการ หรือกลุ่มประกอบการ โดยทำการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลของ กลุ่มบ้านสันกอดู่ (กลุ่มทอผ้าเครือข่ายกลุ่มสัจจะออมทรัพย์) ทั้งนี้เพื่อให้ได้บทเรียนจากความสำเร็จ หรือปัญหาอุปสรรคของหน่วยประกอบการ อันจะนำไปสู่การกำหนดแนวทางปรับปรุงธุรกิจของหน่วยประกอบการเป็นสำคัญ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณประธานกลุ่ม คณะกรรมการ และสมาชิกทุกท่าน ที่ให้การต้อนรับเป็นอย่างดี และตอบข้อสัมภาษณ์ด้วยความเต็มใจ รายงานฉบับนี้ไม่อาจเกิดขึ้นได้โดยปราศจากความร่วมมือของท่าน ตลอดจนการอนุญาตให้เสนอรายงานได้ตามความเป็นจริง

คณะวิจัย

มีนาคม 2546

สารบัญ

	หน้า
คณะวิจัย	ก
คำนำ	ข
สารบัญ	ค
สารบัญตาราง	ช
สารบัญแผนภาพ	ซ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของการศึกษา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	1
1.3 ขอบเขตของการศึกษา	2
1.4 ระเบียบวิธีวิจัย	2
1.4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล	2
1.4.2 การเลือกกลุ่มตัวอย่าง และพื้นที่ศึกษา	2
1.4.3 วิธีวิเคราะห์	5
1.5 นิยามศัพท์	10
1.6 ทบทวนเอกสาร	12
1.6.1 ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน	12
1.6.2 ผ้าทอและผลิตภัณฑ์จากผ้าทอ	14
บทที่ 2 ข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้าน	30
2.1 สภาพทางภูมิศาสตร์	30
2.1.1 สภาพทางกายภาพ	30
2.1.2 สาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก	30
2.2 ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน	31
2.3 สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ	31
2.3.1 สภาพทางสังคม	31
2.3.2 สภาพทางเศรษฐกิจ	33
2.4 ทู่นทางสังคมและภูมิปัญญาชาวบ้านของประชากรในหมู่บ้าน	34
2.5 ความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน	35
2.6 การเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านและสภาพปัญหา	35
2.6.1 การเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้าน	35
2.6.2 สภาพปัญหาและการแก้ไข	35
2.7 ศักยภาพการพัฒนาของหมู่บ้าน	36

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 3 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มฯ	37
3.1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มฯ	37
3.1.1 ชื่อสถานประกอบการ	37
3.1.2 สถานที่ตั้ง	37
3.1.3 ผู้นำคนสำคัญของกลุ่มฯ	38
3.2 ประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของกลุ่มฯ	38
3.3 บทบาทของกลุ่มฯ ต่อชุมชน	39
3.4 การจัดการองค์กรและการบริหารงานของกลุ่มฯ	39
3.4.1 การบริหารและจัดการองค์กรของกลุ่มฯ	39
3.4.2 ปัญหาการจัดการองค์กรของกลุ่มฯ	39
3.5 แหล่งให้ความสนับสนุนและช่วยเหลือแก่กลุ่มฯ	39
3.6 ศักยภาพการจัดการองค์กรของกลุ่มฯ	40
บทที่ 4 การผลิตและเทคโนโลยีการผลิต	41
4.1 ผลิตภัณฑ์	41
4.2 การบริหารการผลิต และการวางแผนการผลิต	42
4.2.1 การบริหารการผลิต	42
4.2.2 การวางแผนการผลิต	42
4.3 การจัดหาปัจจัยการผลิต	43
4.3.1 วัตถุดิบ	43
4.3.2 โรงเรือน	43
4.4 แรงงานและการจ้างงาน	44
4.5 ต้นทุนและผลตอบแทน	45
4.6 กรรมวิธีการผลิต	51
4.7 การพัฒนาเทคโนโลยีการผลิต	52
4.8 สภาพและผังของสถานที่ผลิต	53
4.9 การจัดการของเสียที่เกิดจากกระบวนการผลิต	54
4.10 การควบคุมและตรวจสอบคุณภาพของผลิตภัณฑ์	54
4.11 ปัญหาและความต้องการความช่วยเหลือด้านการผลิต	54
4.11.1 ปัญหาด้านการผลิต	54
4.11.2 ความต้องการทางการผลิตของกลุ่มฯ	55
4.12 ศักยภาพการผลิต	55
4.12.1 ศักยภาพของผลิตภัณฑ์	55

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.12.2 ศักยภาพของปัจจัยการผลิต	55
4.12.3 ศักยภาพของกระบวนการผลิต	56
บทที่ 5 การตลาด	57
5.1 การบริหารการตลาดและการวางแผนการตลาด	57
5.1.1 การบริหารการตลาด	57
5.1.2 การวางแผนการตลาด	57
5.2 การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์	57
5.3 ช่องทางการจัดจำหน่าย	58
5.3.1 ช่องทางการจัดจำหน่ายของกลุ่มฯ	58
5.3.2 ช่องทางการจัดจำหน่ายของผลิตภัณฑ์	59
5.4 ราคาและการตั้งราคา	61
5.5 การส่งเสริมการขาย	63
5.5.1 วิธีการรักษาลูกค้าเก่า	63
5.5.2 วิธีการหาลูกค้าใหม่	63
5.6 ปัญหาและความต้องการความช่วยเหลือด้านการตลาด	63
5.6.1 ปัญหาด้านการตลาด	63
5.6.2 ความต้องการทางการตลาดของกลุ่มฯ	64
5.7 ศักยภาพทางการตลาด	64
บทที่ 6 การเงิน	65
6.1 การบริหารการเงินและการวางแผนการเงิน	65
6.1.1 การบริหารการเงิน	65
6.1.2 การวางแผนการเงิน	65
6.2 แหล่งเงินทุน	65
6.3 ผลการดำเนินงานและสถานภาพทางการเงิน	66
6.3.1 ผลการดำเนินงาน	66
6.3.2 สถานภาพทางการเงิน	67
6.4 ปัญหาและความต้องการความช่วยเหลือด้านการเงิน	69
6.4.1 ปัญหาด้านการเงิน	69
6.4.2 ความต้องการทางการเงินของกลุ่มฯ	69
6.5 ศักยภาพทางการเงิน	70
บทที่ 7 SWOT Analysis ของกลุ่มฯ	73
7.1 จุดแข็ง	73

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
7.1.1 การจัดการองค์กร	73
7.1.2 การผลิต	73
7.1.3 การตลาด	73
7.1.4 การเงิน	74
7.2 จุดอ่อน	74
7.2.1 การจัดการองค์กร	74
7.2.2 การผลิต	74
7.2.3 การตลาด	74
7.2.4 การเงิน	74
7.3 โอกาส	74
7.4 ข้อจำกัด	75
บทที่ 8 บทสรุป	76
8.1 สรุปผลการศึกษา	76
8.1.1 การจัดการองค์กร	76
8.1.2 การผลิต	76
8.1.3 การตลาด	79
8.1.4 การเงิน	80
8.2 ศักยภาพการพัฒนา	81
8.3 ข้อเสนอแนะการปรับปรุง	81
8.3.1 การจัดการองค์กร	81
8.3.2 การผลิต	81
8.3.3 การตลาด	81
8.3.4 การเงิน	82
เอกสารอ้างอิง	83
ภาคผนวก ก. รูปภาพ	
ภาคผนวก ข. การคำนวณต้นทุนการผลิต	
ภาคผนวก ค. ต้นทุนการผลิต	

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1.1 จำนวนผู้ผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านในภาคเหนือตอนบน	4
1.2 จำนวนตัวอย่างในการศึกษา แยกตามรายผลิตภัณฑ์	4
1.3 พื้นที่ศึกษาหัตถกรรมแต่ละประเภท แยกตามรายจังหวัด	5
1.4 แหล่งผลิตผ้าทอ	20
2.1 จำนวนประชากรบ้านสันกอดู่จำแนกตามช่วงอายุ	32
2.2 ระดับการศึกษาของประชากรบ้านสันกอดู่	32
2.3 การรวมกลุ่มในหมู่บ้าน	33
2.4 การประกอบอาชีพของประชากรบ้านสันกอดู่	33
2.5 ความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน	35
3.1 แหล่งให้ความสนับสนุนและช่วยเหลือแก่กิจการ	40
4.1 ผลิตภัณฑ์ของกิจการทอผ้า	41
4.2 กำลังการผลิตของกิจการทอผ้า	42
4.3 ลักษณะการจ้างงานของกิจการ	45
5.1 การพัฒนาผลิตภัณฑ์	58
5.2 ลูกค้าของกิจการ	59
5.3 ราคาผลิตภัณฑ์ของกิจการ	61
6.1 ผลการดำเนินงานของกิจการ	66
6.2 อัตราส่วนทางการเงิน	71

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
1.1 โครงสร้างและกลไกการตลาดผ้าทอพื้นเมืองระดับประเทศ	26
3.1 ที่ตั้งของสถานประกอบการ	37
4.1 ผังการไหลแสดงกรรมวิธีการผลิต	52
4.2 แผนผังแสดงสถานที่ผลิต	54
5.1 ช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกิจการ	59
5.2 ช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ผ้าม้วน ขนาด 13 นิ้ว	59
5.3 ช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ผ้าม้วน ขนาด 40 นิ้ว	60
5.4 ช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ผ้าม้วน ขนาด 60 นิ้ว	60
5.5 ช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ผ้าม้วน ขนาด 72 นิ้ว	60
5.6 ช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ผ้าม้วน ขนาด 96 นิ้ว	60

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของการศึกษา

หัตถกรรมนับเป็นการผลิตนอกการเกษตรที่มีความสำคัญของไทย เนื่องจากสามารถรองรับแรงงานได้ถึง 5.24 ล้านคน ในปี 2543 (สำรวจรอบที่ 1 (ก.พ.) โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ) หรือคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 28.59 ของแรงงานนอกภาคเกษตรทั้งหมด และการจ้างงานในสาขาหัตถกรรมได้เพิ่มขึ้นจากปี 2541 ร้อยละ 14.46 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสาขาการผลิตดังกล่าวเป็นที่พึ่งพิงของกำลังแรงงานได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้สินค้าหัตถกรรมยังเป็นที่นิยมของชาวต่างประเทศและทำรายได้ให้แก่ประเทศอย่างมาก และการพัฒนาอุตสาหกรรมหัตถกรรมในระดับชุมชนยังสอดคล้องกับแผนพัฒนาชนบทซึ่งเน้นหนักในเรื่องของธุรกิจชุมชน เพื่อยกระดับรายได้และเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน นอกจากนี้การส่งเสริมอุตสาหกรรมหัตถกรรมในชุมชนจะมีส่วนช่วยอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาติ

แม้อุตสาหกรรมหัตถกรรมในภาพรวมจะมีการเติบโตค่อนข้างดีในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา แต่ในระดับจุลภาควิธีการดำเนินงานหัตถกรรมในแต่ละชุมชนค่อนข้างแตกต่างกันทั้งในด้านการประกอบการเชิงธุรกิจ อันนำมาซึ่งรายได้ของผู้ประกอบการ หรือกลุ่มประกอบการ ตลอดจนคุณภาพของงานฝีมือและการใช้เทคโนโลยี ดังจะเห็นได้จากการคัดเลือกผลิตภัณฑ์เข้าสู่โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ซึ่งปรากฏว่า ผลิตภัณฑ์ชนิดเดียวกันมีคุณภาพแตกต่างกันอย่างมาก และแม้แต่ผลิตภัณฑ์ที่ได้รับคัดเลือกเข้าสู่โครงการแล้วก็ยังมีศักยภาพที่จะปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้นไปได้อีกมาก จากการสำรวจเบื้องต้นได้พบว่า แม้งานหัตถกรรมทุกประเภทได้เกี่ยวเนื่องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมแล้วก็ตาม แต่ผู้ผลิตงานหัตถกรรมยังคงประสบปัญหาในหลายด้าน อาทิเช่น ปัญหาด้านวัตถุดิบในงานปั้น เทคโนโลยีเตาเผาของเครื่องปั้นดินเผา การย้อมสีในผ้าฝ้าย การกำหนดราคาในงานผลิตภัณฑ์กระดาษสา และการจัดการองค์กรของกลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

สำหรับรายงานฉบับนี้ มุ่งศึกษาในระดับจุลภาค คือ ระดับผู้ประกอบการ หรือกลุ่มประกอบการ ทั้งนี้เพื่อให้ได้บทเรียนจากความสำเร็จ หรือปัญหาอุปสรรคของหน่วยประกอบการ อันจะนำไปสู่การกำหนดแนวทางปรับปรุงธุรกิจของแต่ละหน่วยประกอบการเป็นสำคัญ

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

วัตถุประสงค์ของการศึกษานี้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ชีตความสามารถในการแข่งขัน และความเข้มแข็งทางด้านการผลิต การตลาด การเงิน และการจัดองค์กรของผู้ประกอบการหัตถกรรมพื้นบ้าน อันจะส่งผลต่อการยกระดับรายได้ของหน่วยประกอบการและการจ้างงานในท้องถิ่น

เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้ จึงมีวัตถุประสงค์เฉพาะกล่าวคือ

1. เพื่อทราบถึงสภาพปัจจุบันและพัฒนาการของงานหัตถกรรมพื้นบ้าน โดยเฉพาะลึกถึงผู้ประกอบการแต่ละราย (รายเดี่ยวหรือรายกลุ่ม) ในประเด็นต่าง ๆ อาทิ โครงสร้างการผลิต โครงสร้างการตลาด โครงสร้างทางการเงิน การระดมทุน ลักษณะการประกอบการหรือการดำเนินธุรกิจ รูปแบบการจัดองค์กร เทคโนโลยีการผลิต/แปรรูป การเงิน และศักยภาพในการขยายธุรกิจและขยายตลาด รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ของผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมหัตถกรรมพื้นบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านเทคโนโลยี ซึ่งหมายรวมถึงเทคโนโลยีที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วย
2. เพื่อทำแผนการปรับปรุงโครงสร้างการผลิต การตลาด การเงิน และการจัดองค์กรที่เหมาะสมให้แก่ผู้ประกอบการเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง สามารถแข่งขันและสร้างรายได้อย่างยั่งยืน
3. เพื่อจัดทำ Website สำหรับใช้ในการส่งเสริมการขายให้แก่ผู้ประกอบการหัตถกรรมพื้นบ้าน และเพื่อเป็นฐานข้อมูลให้กับผู้ประกอบการในด้านเทคโนโลยี สถาบันการเงิน และการตลาด

1.3 ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาการปรับปรุงโครงสร้างธุรกิจหัตถกรรมพื้นบ้านในรายงานนี้ เป็นการศึกษาแบบเจาะลึกเป็นรายผู้ประกอบการและรายผลิตภัณฑ์ในลักษณะกรณีศึกษา ทั้งนี้เพื่อทราบสภาพการผลิตและการตลาด รวมถึงปัญหาและอุปสรรคที่แท้จริงและชัดเจนของผู้ประกอบการแต่ละราย และผลิตภัณฑ์แต่ละชนิด

1.4 ระเบียบวิธีการวิจัย

1.4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษานี้จะมุ่งเน้นการเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นสำคัญ ซึ่งจะได้จากการสำรวจและการสัมภาษณ์เจาะลึกจากผู้ประกอบการอุตสาหกรรมหัตถกรรมพื้นบ้าน ประกอบกับวิธีการสังเกตการณ์ โดยเยี่ยมสัมภาษณ์ผู้ประกอบการหลายครั้ง (multiple visits)

1.4.2 การเลือกกลุ่มตัวอย่าง และพื้นที่ศึกษา (ของโครงการหลัก)

พื้นที่ในการศึกษา

พื้นที่ที่เลือกทำการศึกษา ได้แก่ จังหวัดในภาคเหนือตอนบน ซึ่งมีจำนวนผู้ผลิตหัตถกรรมรวมทั้งสิ้นถึง 1,403 ราย (ตารางที่ 1.1)

ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมพื้นบ้าน

เลือกผลิตภัณฑ์หัตถกรรมพื้นบ้านที่จะศึกษาโดยพิจารณาจากพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านในท้องถิ่น และยึดรูปแบบการจัดประเภทตามแบบของศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 1 กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ทั้งสิ้น 5 ประเภท ได้แก่ :

- (1) เครื่องปั้นดินเผาและเซรามิค (2) ผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้า (3) กระดาษสาและผลิตภัณฑ์จากกระดาษสา (4) ผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่ หวาย และเส้นใยพืช และ (5) ไม้แกะสลักและผลิตภัณฑ์จากไม้

จำนวนตัวอย่างของผลิตภัณฑ์แต่ละประเภทจะถูกกำหนดให้มีทั้งรายกลุ่มและรายเดี่ยว โดยจะให้น้ำหนักกับจำนวนของผู้ประกอบการรายกลุ่มมากกว่าโดยเปรียบเทียบ ทั้งนี้เพื่อสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่ต้องการศึกษาธุรกิจชุมชน (ตารางที่ 1.2) สำหรับธุรกิจเชรามาิคและเครื่องปั้นดินเผา และธุรกิจไม้แกะสลักและผลิตภัณฑ์จากไม้นั้น ส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบการรายเดี่ยวซึ่งมีขนาดใหญ่ (ระดับโรงงาน) ดังนั้นสัดส่วนจำนวนตัวอย่างที่เลือกทำการศึกษาต่อจำนวนผู้ผลิตทั้งหมด จึงน้อยกว่าผลิตภัณฑ์ประเภทอื่น ๆ

ผู้ประกอบการ

ตัวอย่างผู้ประกอบการที่ถูกเลือกเพื่อศึกษาในเชิงกรณีศึกษานั้น มีทั้งสิ้น 40 ราย (ทั้งผู้ประกอบการรายกลุ่มและรายเดี่ยว) ซึ่งจะเน้นถึงผู้ประกอบการธุรกิจระดับชุมชนประเภทกลุ่มเป็นสำคัญ โดยตัวอย่างผู้ประกอบการรายกลุ่มมีจำนวน 35 ราย (ร้อยละ 87.5 ของตัวอย่างทั้งหมด) ส่วนตัวอย่างผู้ประกอบการรายเดี่ยวมีทั้งสิ้น 5 ราย (ตารางที่ 1.3) โดยมุ่งเน้นไปที่ธุรกิจชุมชนที่สามารถเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาได้

สำหรับการคัดเลือกตัวอย่างจะพิจารณาจาก

1. กรณีผู้ประกอบการรายกลุ่ม

-: ผู้ประกอบการต้องผ่านเกณฑ์การพิจารณาต่อไปนี้ อย่างน้อย 1 ข้อ

1. เป็นผู้ประกอบการที่มีชื่อเสียง หรือได้รับรางวัลหมู่บ้านอุตสาหกรรมดีเด่น
2. เป็นผู้ประกอบการที่อยู่ในโครงการหมู่บ้านอุตสาหกรรม
3. เป็นผู้ประกอบการที่ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 1 หรือศูนย์พัฒนาอุตสาหกรรมเครื่องเคลือบดินเผา ให้คำแนะนำว่ามีศักยภาพทั้งทางด้านการผลิตและการตลาด และมีลักษณะผลิตภัณฑ์ที่ตลาดให้ความสนใจ
4. กิจกรรมของผู้ประกอบการตั้งอยู่ในจังหวัดที่เป็นแหล่งผลิตที่สำคัญ
5. กิจกรรมของผู้ประกอบการ มีความต้องการความช่วยเหลือในการปรับปรุงโครงสร้างของกิจการ

2. กรณีผู้ประกอบการรายเดี่ยว

-: ผู้ประกอบการต้องผ่านเกณฑ์การพิจารณาต่อไปนี้ อย่างน้อย 1 ข้อ

1. เป็นผู้ประกอบการที่ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 1 ให้คำแนะนำว่ามีศักยภาพ และมีลักษณะผลิตภัณฑ์ที่ตลาดให้ความสนใจ
2. กิจกรรมของผู้ประกอบการตั้งอยู่ในจังหวัดที่เป็นแหล่งผลิตที่สำคัญ

ทั้งนี้อยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ว่าธุรกิจดังกล่าวมีศักยภาพที่จะพัฒนาได้ (ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น)

ตารางที่ 1.1 จำนวนผู้ผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านในภาคเหนือตอนบน

ประเภทผลิตภัณฑ์	จำนวนผู้ผลิตในภาคเหนือตอนบน (ราย)									
	แม่ฮ่องสอน	เชียงราย	เชียงใหม่	ลำพูน	ลำปาง	พะเยา	แพร่	น่าน	ตาก	รวม
เครื่องปั้นดินเผาและเซรามิค	-	9	82	1	163	7	1	2	1	266
ผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้า	18	55	212	67	18	25	65	32	6	498
กระดาสา และผลิตภัณฑ์จากกระดาสา	5	9	83	8	21	2	13	7	-	148
ผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่ หวาย และเส้นใยพืช	11	8	35	18	18	28	16	30	9	173
อัญมณี	2	16	41	1	-	1	-	7	1	69
ไม้แกะสลัก และผลิตภัณฑ์จากไม้	-	3	103	22	5	1	15	2	-	151
เครื่องเงิน	-	-	22	-	-	-	-	-	-	22
อื่น ๆ	2	4	42	1	15	-	11	-	1	76
รวมรายจังหวัด (ราย)	38	104	620	118	240	64	121	80	18	1,403

ที่มา : สรุปจากข้อมูลของศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 1, 2542

ตารางที่ 1.2 จำนวนตัวอย่างในการศึกษา แยกตามรายผลิตภัณฑ์

ประเภท	จำนวนผู้ผลิต (ราย)	จำนวนตัวอย่าง (ราย)		
		กลุ่ม	รายเดี่ยว	รวม
เครื่องปั้นดินเผาและเซรามิค	266	3	1	4
ผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้า	498	14	2	16
กระดาสาและผลิตภัณฑ์จากกระดาสา	148	5	1	6
ผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่ หวาย และเส้นใยพืช	173	11	1	12
ไม้แกะสลักและผลิตภัณฑ์จากไม้	151	2	0	2
รวม	1,236	35	5	40

ตารางที่ 1.3 พื้นที่ศึกษาหัตถกรรมแต่ละประเภท แยกตามรายจังหวัด

ประเภทผลิตภัณฑ์	จังหวัด	จำนวนตัวอย่าง (ราย)		
		กลุ่ม	รายเดี่ยว	รวม
เครื่องปั้นดินเผาและเซรามิค	ลำปาง	1	-	1
	เชียงราย	2	-	2
	เชียงใหม่	-	1	1
	รวม	3	1	4
ผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้า	เชียงราย	1	-	1
	พะเยา	2	-	2
	แพร่	2	-	2
	น่าน	2	-	2
	เชียงใหม่	5	2	7
	ลำพูน	2	-	2
	รวม	14	2	16
กระดาสา และผลิตภัณฑ์จากกระดาสา	ลำปาง	3	-	3
	เชียงใหม่	2	1	3
	รวม	5	1	6
ผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่ หวาย และเส้นใยพืช	เชียงใหม่	2	1	3
	ลำปาง	1	-	1
	ตาก	2	-	2
	พะเยา	6	-	6
	รวม	11	1	12
ไม้แกะสลัก และผลิตภัณฑ์จากไม้	เชียงใหม่	2	0	2
รวมทั้งหมด		35	5	40

1.4.3 วิเคราะห์

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการปรับปรุงโครงสร้างอุตสาหกรรมหัตถกรรมพื้นบ้านในภาคเหนือตอนบนนี้ ครอบคลุมทั้งในส่วนของผู้ประกอบการ และผู้ซื้อ โดยทางด้านการประกอบการนั้นจะประกอบด้วยการศึกษาโครงสร้างการจัดองค์กรและการบริหารงานของผู้ประกอบการทั้งรายเดี่ยวและรายกลุ่ม โครงสร้างการผลิต โครงสร้างการตลาด และโครงสร้างทางการเงิน

ในการศึกษาโครงสร้างแต่ละด้านของผู้ประกอบการ มีระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

โครงสร้างการจัดองค์กรและการบริหารงาน

การศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างการจัดองค์กรและการบริหารงาน จะใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการแต่ละรายเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของกิจการ วัตถุประสงค์การจัดตั้ง และลักษณะของธุรกิจ (รายกลุ่ม หรือรายเดี่ยว) และสำหรับธุรกิจประเภทกลุ่ม การศึกษาครอบคลุมรูปแบบการจัดองค์กร ขนาดของธุรกิจโดยพิจารณาจากจำนวนสมาชิก ลักษณะการกระจายการถือหุ้น และความสอดคล้องกันระหว่างหน้าที่ตามตำแหน่งงานกับงานที่ปฏิบัติจริง

โครงสร้างการผลิต

สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างการผลิตนั้น จะประกอบด้วยความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ การคัดคุณภาพของวัตถุดิบ การควบคุมและตรวจสอบคุณภาพของผลิตภัณฑ์ เทคโนโลยีการผลิต ต้นทุนและผลตอบแทนในการผลิต และความต้องการความช่วยเหลือด้านการผลิต รวมถึงศักยภาพของผลิตภัณฑ์ อันประกอบด้วย ศักยภาพในการทำกำไรต่อหน่วย ศักยภาพทางด้านยอดขาย และศักยภาพทางด้านยอดขายรวมและกำไรรวม

1. ชนิดและสัดส่วนของผลิตภัณฑ์แต่ละชนิด เพื่อแสดงถึงความหลากหลายของผลิตภัณฑ์
2. การคัดคุณภาพของวัตถุดิบ การควบคุมและตรวจสอบคุณภาพของผลิตภัณฑ์ และเทคโนโลยีการผลิต จะศึกษาโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์จากผู้ประกอบการแต่ละราย ว่ามีวิธีการและขั้นตอนการปฏิบัติอย่างไร และนำมาประมวลผลร่วมกันเพื่อหาข้อสรุปที่ชัดเจน

3. ต้นทุนและผลตอบแทนในการผลิต

การศึกษาต้นทุนและผลตอบแทนในการผลิตจะใช้วิธีการคำนวณดังนี้

- 3.1 ต้นทุนรวมต่อการผลิต

$$\text{ต้นทุนรวมต่อครั้ง} = \text{ต้นทุนผันแปรต่อครั้ง} + \text{ต้นทุนคงที่ต่อครั้ง}$$

- 3.2 ต้นทุนต่อหน่วย

$$\text{ต้นทุนต่อหน่วย} = \text{ต้นทุนรวมต่อครั้ง} / \text{ปริมาณการผลิตต่อครั้ง}$$

- 3.3 ผลตอบแทนสุทธิต่อการผลิต

$$\text{ผลตอบแทนสุทธิต่อการผลิต} = \text{รายได้รวมต่อครั้ง} - \text{ต้นทุนรวมต่อครั้ง}$$

- 3.4 ผลตอบแทนสุทธิต่อหน่วย

$$\text{ผลตอบแทนสุทธิต่อหน่วย} = \text{ผลตอบแทนสุทธิต่อครั้ง} / \text{ปริมาณการผลิตต่อครั้ง}$$

- 3.5 ผลตอบแทนเหนือต้นทุนผันแปรต่อครั้ง

$$\text{ผลตอบแทนเหนือต้นทุนผันแปรต่อครั้ง} = \text{รายได้รวมต่อครั้ง} - \text{ต้นทุนผันแปรต่อครั้ง}$$

4. ความต้องการความช่วยเหลือด้านการผลิต จะศึกษาโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์

ผู้ประกอบการแต่ละราย และนำมาประมวลผลร่วมกันเพื่อหาข้อสรุปที่แน่ชัดในระดับอุตสาหกรรม

5. ศักยภาพในการทำกำไรต่อหน่วย

การศึกษากำไรต่อหน่วย ประกอบด้วย อัตรากำไรต่อราคาขาย และอัตรากำไรต่อต้นทุน

5.1 อัตรากำไรต่อราคาขาย

$$\text{อัตรากำไรต่อราคาขาย} = (\text{กำไรต่อหน่วย} / \text{ราคาขายต่อหน่วย}) \times 100$$

5.2 อัตรากำไรต่อต้นทุน

$$\text{อัตรากำไรต่อต้นทุน} = (\text{กำไรต่อหน่วย} / \text{ต้นทุนต่อหน่วย}) \times 100$$

6. ศักยภาพทางด้านยอดขาย

การศึกษาศักยภาพทางด้านยอดขายนั้น พิจารณาจากยอดขายเฉลี่ยต่อรายต่อปี

$$\text{ยอดขายเฉลี่ยต่อรายต่อปี} = \text{ยอดขายรวมตลอดปีของผู้ประกอบการทุกราย} / \text{จำนวนผู้ประกอบการ}$$

7. ศักยภาพทางด้านยอดขายรวมและกำไรรวม

การศึกษาศักยภาพทางด้านยอดขายรวมและกำไรรวมประกอบด้วย ยอดขายผลิตภัณฑ์หลักเฉลี่ยต่อรายต่อปี อัตรายอดขายผลิตภัณฑ์หลักต่อยอดขายผลิตภัณฑ์หัตถกรรมรวม อัตรากำไรจากหัตถกรรมต่อยอดขายทั้งหมดของกิจการ ยอดขายรวมเฉลี่ยต่อรายต่อปี และยอดขายผลิตภัณฑ์อื่นทุกชนิดที่ไม่ใช่หัตถกรรมเฉลี่ยต่อรายต่อปี ทั้งนี้ผลิตภัณฑ์หลัก หมายถึงผลิตภัณฑ์หัตถกรรมที่มีศักยภาพมากที่สุดของผู้ประกอบการ และมีการผลิตเป็นระยะเวลานานพอสมควร

7.1 ยอดขายผลิตภัณฑ์หลักเฉลี่ยต่อรายต่อปี

$$\text{ยอดขายผลิตภัณฑ์หลักเฉลี่ยต่อรายต่อปี}$$

$$= \text{ยอดขายผลิตภัณฑ์หลักตลอดปีของผู้ประกอบการทุกราย} / \text{จำนวนผู้ประกอบการ}$$

7.2 อัตรายอดขายผลิตภัณฑ์หลักต่อยอดขายผลิตภัณฑ์หัตถกรรมรวม

$$\text{อัตรายอดขายผลิตภัณฑ์หลักต่อยอดขายผลิตภัณฑ์หัตถกรรมรวม}$$

$$= (\text{ยอดขายผลิตภัณฑ์หลักต่อปี} / \text{ยอดขายผลิตภัณฑ์หัตถกรรมรวมต่อปี}) \times 100$$

7.3 อัตรากำไรจากหัตถกรรมต่อยอดขายทั้งหมดของกิจการ

$$\text{อัตรากำไรจากหัตถกรรมต่อยอดขายทั้งหมดของกิจการ}$$

$$= (\text{กำไรจากหัตถกรรมต่อปี} / \text{ยอดขายทั้งหมดของกิจการต่อปี}) \times 100$$

7.4 ยอดขายรวมเฉลี่ยต่อรายต่อปี

$$\text{ยอดขายรวมเฉลี่ยต่อรายต่อปี} = (\text{ยอดขายรวมทั้งปีของผู้ประกอบการทุกราย} / \text{จำนวนผู้ประกอบการ})$$

7.5 ยอดขายผลิตภัณฑ์อื่นทุกชนิดที่ไม่ใช่หัตถกรรมเฉลี่ยต่อรายต่อปี

$$\text{ยอดขายผลิตภัณฑ์อื่นทุกชนิดที่ไม่ใช่หัตถกรรมเฉลี่ยต่อรายต่อปี}$$

$$= \text{ยอดขายผลิตภัณฑ์อื่นทุกชนิดที่ไม่ใช่หัตถกรรมรวมทั้งปีของผู้ประกอบการทุกราย} / \text{จำนวนผู้ประกอบการ}$$

โครงสร้างทางการเงิน

การศึกษาถึงโครงสร้างการเงินนั้น ประกอบด้วยการศึกษาเกี่ยวกับ การตัดสินใจในด้านการบริหารการเงิน การจัดทำบัญชี การกู้ยืมเงิน การวางแผนการใช้จ่ายเงิน และศักยภาพทางการเงิน

สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับ การตัดสินใจในด้านการบริหารการเงิน การจัดทำบัญชี การกู้ยืมเงิน และการวางแผนการใช้จ่ายเงินนั้น จะใช้วิธีสัมภาษณ์ผู้ประกอบการแต่ละราย แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงพรรณนา และสรุปเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับใช้พิจารณาประกอบกับข้อมูลด้านศักยภาพทางการเงิน

การศึกษาศักยภาพทางการเงินนั้น จะมีการวิเคราะห์อัตราส่วนทางการเงิน ดังนี้

1. อัตราส่วนแสดงสภาพคล่อง (Liquidity Ratio) ซึ่งชี้ให้เห็นถึงสภาพคล่องระยะสั้นของธุรกิจ ประกอบด้วยอัตราส่วนดังต่อไปนี้

- 1.1 อัตราส่วนหมุนเวียน (หรืออัตราส่วนเดินสะพัด)

$$= \text{สินทรัพย์หมุนเวียน} / \text{หนี้สินหมุนเวียน (current ratio)}$$

$$= CA / CL \quad (\text{เท่า})$$
- 1.2 อัตราส่วนสภาพคล่องระยะสั้น (หรืออัตราส่วนหมุนเวียน หรืออัตราส่วนฉับพลัน) (Acid Test Ratio หรือ Quick Ratio)

$$= (\text{สินทรัพย์หมุนเวียน} - \text{สินค้าคงคลัง}) / CL = \text{สินทรัพย์สภาพคล่อง} / CL \quad (\text{เท่า})$$
- 1.3 อัตราส่วนสภาพคล่องของกระแสเงินสด (Cash Flow Liquidity Ratio)

$$= (\text{เงินสด} + \text{หลักทรัพย์} + \text{กระแสเงินสดจากกิจกรรมดำเนินงาน}) / CL \quad (\text{เท่า})$$
- 1.4 ทุนหมุนเวียนสุทธิ (Working Capital) = CA – CL (บาท)

2. อัตราส่วนแสดงประสิทธิภาพในการดำเนินงาน (Activity / efficiency Ratio)

อัตราส่วนต่อไปนี้ชี้ให้เห็นประสิทธิภาพและสภาพคล่องระยะยาวของธุรกิจ ซึ่งประกอบด้วย:

- 2.1 อัตราการหมุนเวียนของลูกหนี้การค้า (Accounts Receivable Turnover Ratio)

$$= \text{ยอดขายเชื่อ} / \text{ลูกหนี้การค้าถัวเฉลี่ย} \quad (\text{ครั้ง หรือ รอบ})$$
- 2.2 ระยะเวลาเฉลี่ยในการเก็บหนี้ (Average Collection Period)

$$= 365 \text{ วัน} / \text{อัตราการหมุนเวียนของลูกหนี้การค้า} \quad (\text{วัน})$$
- 2.3 อัตราการหมุนเวียนเจ้าหนี้การค้า

$$= \text{ยอดซื้อเชื่อ} / \text{เจ้าหนี้การค้าถัวเฉลี่ย} \quad (\text{ครั้ง หรือ รอบ})$$
- 2.4 ระยะเวลาเฉลี่ยในการชำระหนี้

$$= 365 / \text{อัตราการหมุนเวียนเจ้าหนี้การค้า} \quad (\text{วัน})$$
- 2.5 อัตราการหมุนเวียนของสินค้าคงคลัง (Inventory Turnover Ratio)

$$= \text{ต้นทุนสินค้าขาย} / \text{สินค้าคงคลังเฉลี่ย} \quad (\text{ครั้ง หรือ รอบ})$$
- 2.6 อายุสินค้า หรือระยะเวลาที่เก็บสินค้าไว้ก่อนขาย (Inventory Turnover in days)

$$= 365 \text{ วัน} / \text{อัตราการหมุนเวียนของสินค้าคงคลัง} \quad (\text{วัน})$$
- 2.7 1 รอบธุรกิจ (Operating Cycle)

$$= \text{ระยะเวลาเฉลี่ยในการเก็บหนี้} + \text{อายุสินค้า} \quad (\text{วัน})$$

2.8 อัตราการหมุนเวียนของสินทรัพย์ทั้งหมด (Total Asset Turnover Ratio)

$$= \text{ยอดขาย} / \text{สินทรัพย์ทั้งหมด} \quad (\text{ครั้ง หรือ เท่า})$$

$$= S / \text{Total Asset หรือ } S / (CA+FA)$$

2.9 อัตราการหมุนเวียนของสินทรัพย์ถาวร (Fixed Assets Turnover Ratio)

$$= \text{ยอดขาย} / \text{สินทรัพย์ถาวรสุทธิ} \quad (\text{ครั้ง หรือ เท่า})$$

$$= S / FA$$

3. อัตราส่วนแสดงความสามารถในการกู้ยืม หรือความเสี่ยงในการกู้ยืม

(Debt Ratio or Leverage Ratio)

3.1 อัตราส่วนหนี้สินต่อสินทรัพย์ทั้งหมด (Debt Ratio)

$$= (\text{หนี้สินทั้งหมด} / \text{สินทรัพย์ทั้งหมด}) \times 100\%$$

3.2 หนี้สินต่อส่วนของเจ้าของ (D/E)

$$= \text{หนี้สิน} / \text{ส่วนของเจ้าของ} \quad (\text{เท่า})$$

3.3 อัตราส่วนหนี้ระยะยาวต่อเงินลงทุนรวม (Long - Term Debt/Total Capitalization)

$$= \text{หนี้ระยะยาว} / (\text{หนี้ระยะยาว} + \text{ส่วนของผู้ถือหุ้น}) \quad (\text{เท่า})$$

3.4 อัตราส่วนแสดงความสามารถในการจ่ายดอกเบี้ย (Times Interest Earning or Interest Coverage Ratio)

$$= \text{กำไรจากการดำเนินงาน} / \text{ดอกเบี้ยจ่าย} = EBIT / I \quad (\text{เท่า})$$

3.5 อัตราส่วนแสดงความสามารถในการจ่ายค่าใช้จ่ายประจำ

$$(\text{Fix Charge Coverage Ratio})$$

$$= (EBIT + \text{ค่าเช่า}) / (I + \text{ค่าเช่า}) \quad (\text{เท่า})$$

3.6 Degree of Financial Leverage

$$= EBIT / (EBIT - I) = EBIT / EBT \quad (\text{เท่า})$$

4. อัตราส่วนแสดงความสามารถในการทำกำไร (Profitability Ratio)

4.1 อัตราส่วนกำไรสุทธิต่อยอดขาย (Net Profit Margin)

$$= (\text{กำไรสุทธิหลังหักภาษี} / \text{ยอดขาย}) \times 100\%$$

$$= (EAT / S) \times 100\%$$

4.2 อัตราส่วนกำไรเบื้องต้นต่อยอดขาย (Gross Profit Margin)

$$= (GP / S) \times 100\%$$

4.3 อัตราการจ่ายเงินปันผล (Dividend Payout Ratio)

$$= (\text{เงินปันผลต่อหุ้น} / \text{กำไรสุทธิต่อหุ้น}) \times 100\%$$

5. อัตราส่วนทางการเงินที่แสดงถึง อัตราส่วนแสดงความสามารถในการทำกำไร (Profitability Ratio) และผลตอบแทนแก่ผู้ลงทุน (Return to Investors)

5.1 อัตราผลตอบแทนต่อการลงทุน (Return on Investment : ROI)

$$= (\text{กำไรสุทธิหลังหักภาษี} / \text{สินทรัพย์รวม}) \times 100\%$$

$$= (\text{EAT} / \text{Total Assets}) \times 100\%$$

$$= ((\text{EAT}/\text{S}) \times (\text{S}/\text{TA})) \times 100\%$$

5.2 อัตราผลตอบแทนต่อสินทรัพย์รวม (Return on Total Assets : ROA)

$$= (\text{กำไรจากการดำเนินงาน} / \text{สินทรัพย์รวม}) \times 100\%$$

$$= (\text{EBIT} / \text{Total Assets}) \times 100\%$$

5.3 อัตราผลตอบแทนต่อส่วนของผู้ถือหุ้น (Return on Equity : ROE)

$$= (\text{กำไรสุทธิหลังหักภาษี} / \text{ส่วนของผู้ถือหุ้น}) \times 100\%$$

$$= (\text{EAT} / \text{Equity}) \times 100\%$$

5.4 กำไรต่อหุ้น (Earning per Share)

$$= \text{ผลตอบแทนแก่หุ้นสามัญ} / \text{จำนวนหุ้นสามัญทั้งหมด} \quad (\text{บาท/หุ้น})$$

5.5 ราคาตลาดต่อหุ้นต่อกำไรต่อหุ้น หรืออัตราส่วนราคาหุ้นต่อผลกำไร

(Price to Earning Ratio)

$$= \text{ราคาตลาดต่อหุ้น} / \text{กำไรสุทธิต่อหุ้น} \quad (\text{เท่า})$$

5.6 อัตราผลตอบแทนของเงินปันผล (Dividend Yield)

$$= (\text{เงินปันผลต่อหุ้น} / \text{ราคาตลาดต่อหุ้น}) \times 100\%$$

โครงสร้างทางการตลาดของผู้ประกอบการ

การศึกษาโครงสร้างการตลาดของผู้ประกอบการ เป็นการศึกษาแหล่งจำหน่ายผลิตภัณฑ์ และยอดขายโดยเฉลี่ยของผลิตภัณฑ์แต่ละชนิดในแต่ละช่องทางตลาด โดยสัมภาษณ์ผู้ประกอบการถึงกระบวนการตลาดของผลิตภัณฑ์ทุกชนิดที่ผู้ประกอบการทำการผลิต ข้อมูลส่วนนี้สามารถนำมาประมวลเพื่อสรุปเป็นแนวทางการขยายตลาดของผลิตภัณฑ์แต่ละชนิดต่อไป

1.5 นิยามศัพท์

เครื่องกรอด้าย (ชนิดที่ 1) : อุปกรณ์ที่ใช้กรอฝ้ายที่เป็นลักษณะไจ เพื่อให้เส้นฝ้ายเรียงไปมาวนที่เครื่องกรอด้าย (ชนิดที่ 2) ซึ่งมีคำที่ใช้เหมือนกันต่าง ๆ ดังนี้ ระวงกรอฝ้าย กุ้ง กว้าง ตงกว้าง ก้วง กัง และโก่งกว้าง

เครื่องกรอผ้า (ชนิดที่ 2) :	อุปกรณ์ที่ใช้กรอผ้าจากเครื่องกรอผ้า (ชนิดที่ 1) และม้วนผ้าใส่หลอดพีวีซี หรือกระป๋อง โดยในปัจจุบันมีการดัดแปลงนามอเตอร์มาใช้ ซึ่งมีค่าที่ใช้เหมือนกันต่าง ๆ ดังนี้ จักรกวักผ้า เย็นกอ เย็น เครื่องกรอผ้าใส่หลอด เย็นขอ เย็น จักรปั่นผ้าและกวักผ้า และเครื่องปั่นผ้า
อุปกรณ์เรียงเส้นยืน (ชนิดที่ใช้กับกี่เมือง) :	อุปกรณ์ที่ใช้เรียงผ้าเส้นยืน เพื่อให้มีขนาดความกว้างและยาวตามขนาดผ้าที่ต้องการ ซึ่งมีค่าที่ใช้เหมือนกันต่าง ๆ ดังนี้ ที่เรียงผ้าเส้นยืน ผะขอ ผะขอ พระขอหวน ก้าง และหลักเข็นด้าย
ที่รวมผ้าเส้นพุ่ง :	อุปกรณ์ที่ใช้ม้วนผ้าเส้นพุ่ง ตั้งแต่ 2 เส้นถึง 9 เส้น ซึ่งมีค่าที่ใช้เหมือนกัน ได้แก่ เป็บัด
อุปกรณ์เรียงเส้นยืน (ชนิดที่ใช้กับกี่กระดูก) :	อุปกรณ์ที่ใช้เรียงผ้าเส้นยืน เพื่อให้มีขนาดความกว้างและยาวตามขนาดผ้าที่ต้องการ ซึ่งมีค่าที่ใช้เหมือนกันต่าง ๆ ดังนี้ ค้างเรียงผ้าเส้นยืน ก้างค้างขึ้นเครือ และที่เรียงด้ายเส้นยืน
อุปกรณ์ม้วนผ้าก่อนขึ้นกี่ :	อุปกรณ์ม้วนผ้าเส้นยืนที่ใช้งานกับกี่กระดูก ก่อนที่จะนำผ้าขึ้นกี่ มีค่าอื่น ๆ ที่ใช้เหมือนกันต่าง ๆ ดังนี้ ม้วนหนีบด้าย ที่หนีบผ้า และม้ากอบบี
อุปกรณ์ม้วนผ้าบนกี่ :	อุปกรณ์ม้วนผ้าเส้นยืนที่ใช้งานกับกี่กระดูก มีค่าอื่น ๆ ที่ใช้เหมือนกันต่าง ๆ ดังนี้ ม้วนผ้า และค้างม้วน
ไม้ชิงหน้าผ้า :	อุปกรณ์ที่ใช้ชิงหน้าผ้าให้ตั้งใช้ระหว่างการทอผ้าบนกี่ มีค่าอื่น ๆ ที่ใช้เหมือนกันดังนี้ ไม้ชนิดแบน ไม้ผ้าหูก และไม้ผัง
อุปกรณ์ยกเส้นยืน :	อุปกรณ์ที่ยกเส้นยืนให้แยกจากกันและสอดด้ายเส้นพุ่ง ใช้ระหว่างการทอผ้าบนกี่ มีค่าอื่น ๆ ที่ใช้เหมือนกันดังนี้ เขาสัน ไม้เก็บเขา ไม้ชนิดกลม และเขาลึก
ไม้ประกอบอุปกรณ์ยกเส้นยืน :	ไม้ที่ใช้ยกเส้นยืนให้แยกจากกันและสอดด้ายเส้นพุ่ง ใช้ระหว่างการทอผ้าบนกี่ มีค่าอื่น ๆ ที่ใช้เหมือนกันดังนี้ ไม้เขาสัน และไม้หาบเขา
ไม้สอดเส้นยืน :	ไม้ที่ใช้สอดเส้นยืนให้แยกจากกันและสอดด้ายเส้นพุ่ง ใช้ระหว่างการทอผ้าบนกี่ มีค่าอื่น ๆ ที่ใช้เหมือนกันดังนี้ ไม้ดาบ ไม้หาลาบ และไม้เผ่ายกดอก
ไม้เก็บลาย :	ไม้ที่ใช้เก็บลายหรือดอก ในการขั้นตอนการเก็บลายหรือดอก มีค่าอื่น ๆ ที่ใช้เหมือนกันดังนี้ ไม้เก็บดอก ไม้เขายาว ไม้เขาดอก และไม้มุก
ไม้สอดเชือกในล่อน :	ไม้ที่ใช้สอดเชือกในล่อนให้แยกจากกันและขั้นตอนการเก็บลาย มีค่าอื่น ๆ ที่ใช้เหมือนกันดังนี้ ไม้เต่า ไม้คัดดอก และไม้กวักดอก
พื้นหวี :	อุปกรณ์ร้อยด้ายเส้นยืนและใช้กระทบผ้าเวลาทอ มีค่าอื่น ๆ ที่ใช้เหมือนกันคือ ฟืม

ขอบพื้นหวี : อุปกรณ์ที่สวมขอบพื้นหวีทั้งด้านบนและล่าง มีคำอื่นที่ใช้เหมือนกัน คือ จะขัด และจะคัด

1.6 ทบทวนเอกสาร

1.6.1 ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

สมถวิล เจริญทรัพย์ (2539) และวิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2527) ได้ให้ความหมายของ “ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน” ไว้ว่า หมายถึง ศิลปหัตถกรรมที่เกิดขึ้นจากฝีมือของช่างในท้องถิ่น การประดิษฐ์สร้างสรรค์เป็นไปตามเทคนิควิธี และรูปแบบที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ โดยมีการเรียนรู้เฉพาะภายในครอบครัว มิได้มีการถ่ายทอดให้บุคคลอื่น เพราะทำขึ้นใช้ภายในครอบครัวเป็นหลัก และการเรียนรู้จะถ่ายทอดในช่วงเวลาที่ว่างจากการเกษตร ซึ่งแต่ละครอบครัวมีเวลาวางไม่ตรงกัน จึงทำให้ไม่มีการถ่ายทอดให้ครอบครัวอื่น

การกำเนิดงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

สมถวิล เจริญทรัพย์ (2539) วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2527) และไทยล้านนา (2541) ได้กล่าวถึงสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านว่ามี 3 ประการ คือ

1. เกิดจากความจำเป็นในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน
2. เกิดจากสภาพทางภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น
3. เกิดจากวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และการนับถือศาสนาของคนในชุมชน

ลักษณะเฉพาะของศิลปหัตถกรรมและหัตถกรรมพื้นบ้าน

ศิลปหัตถกรรมและหัตถกรรมพื้นบ้านมีลักษณะเฉพาะตามที่ วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2527) ได้กล่าวไว้ดังนี้

1. สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ในการใช้สอย
2. สร้างขึ้นเป็นจำนวนมาก
3. ต้องมีราคาที่เหมาะสม
4. ต้องมีลักษณะเฉพาะถิ่น
5. เป็นผลผลิตของช่างฝีมือ (craftsman) ธรรมดา มิใช่จากฝีมือศิลปินชั้นเยี่ยม

ประเภทของงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านแบ่งออกได้เป็น 10 ประเภท (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2527) ได้แก่

1. เครื่องเคลือบดินเผา (Ceramics)

เครื่องเคลือบดินเผามีอยู่เกือบทุกภาคของประเทศ ซึ่งจะมีกรรมวิธีการผลิตและเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่แตกต่างกันไป เช่น การปั้นโอ่ง อ่าง กระถางเคลือบลายมังกร ของ จ.ราชบุรี เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน อ.โชคชัย จ.นครราชสีมา และเครื่องปั้นดินเผาของ จ.เชียงใหม่ เป็นต้น

2. การทอผ้าและการเย็บปักถักร้อย (Textile and Embroidery)

การทอผ้าและการเย็บปักถักร้อย ได้แก่ การทอผ้าในท้องถิ่นต่าง ๆ เช่น การทอผ้าไหมของภาคเหนือ และภาคอีสาน การทอผ้าเกาะยอ ของ จ.สงขลา การทอผ้าพุมเรียง อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี รวมถึงการเย็บ ปัก ถัก ร้อย เพื่อการตกแต่ง เช่น การทอยกดอก การทอจก และการประดับตกแต่งด้วยลูกปัดและกระຈก รวมถึงการทอธง หรือตุ่ง ของภาคเหนือ และภาคอีสาน

3. การแกะสลัก (Carving)

งานหัตถกรรมประเภทแกะสลัก ได้แก่ การแกะสลักเพื่อใช้เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ ด้วยวัสดุต่าง ๆ เช่น การทำครกหิน ที่อ่างศิลา จ.ชลบุรี การแกะสลักไม้สำหรับทำเครื่องเรือน เครื่องตกแต่งอาคารของภาคเหนือ การแกะสลักไม้เป็นรูปเคารพของภาคอีสาน การแกะสลักตัวหนังสือของภาคใต้ เป็นต้น

4. หัตถกรรมโลหะ (Metal Works)

งานหัตถกรรมโลหะ ได้แก่ การทำเครื่องมือเครื่องใช้ด้วยเหล็ก เช่น จอบ เสียม มีด พร้า อวน และการปั้นหล่อรูปเคารพ การทำเครื่องมือเครื่องใช้ด้วยทองเหลือง ทองแดง สำริด ตะกั่ว รวมถึงการทำเครื่องประดับตกแต่งด้วย เงิน ทอง เป็นต้น การทำหัตถกรรมโลหะในปัจจุบันมีอยู่ทั่วไป เช่น การทำมีดอรัญญิกของ จ.อยุธยา การทำบาตร ที่บ้านบาตร กรุงเทพฯ และการทำเครื่องเงิน ของ จ.เชียงใหม่

5. เครื่องจักสาน (Basketry หรือ Mat)

เครื่องจักสาน ได้แก่ การสานและการถักภาชนะเครื่องใช้ต่าง ๆ ด้วย ไม้ไผ่ หวาย กก เชือก ป่าน ปอ กระจุ๊ด ไบลาน ไบลำเจียก ไบเตย ย่านลิเภา ฯลฯ การทำเครื่องจักสานเป็นหัตถกรรมที่ทำกันอย่างแพร่หลายที่สุด และกระจายอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศ

6. การก่อสร้าง (Architectures)

การก่อสร้าง ได้แก่ งานสถาปัตยกรรมพื้นบ้านทั่วไป เช่น เรือนเครื่องสับ หรือเรือนไทยของภาคกลาง เรือนกาแลของภาคเหนือ เรือนเสาลอยของภาคใต้ และเรือนพื้นบ้านของภาคอีสาน เป็นต้น รวมถึงที่พักอาศัยชั่วคราว เช่น เพิง กระต๊อบ กระต่อม เถิงนา ของภาคเหนือ เถียงไร่เถียงนาของภาคอีสาน และหน้าของภาคใต้ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีงานศิลปกรรมทางพุทธศาสนา เช่น โบสถ์ หรือ สิม ของภาคอีสาน ซึ่งมีลักษณะของท้องถิ่นเด่นชัด

7. ภาพเขียน (Painting & Drawing)

หัตถกรรมประเภทภาพเขียน ได้แก่ งานจิตรกรรมหรือภาพเขียนระบายสี และภาพลายเส้นซึ่งมักเกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนา เช่น การเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังตามโบสถ์และอุโบสถต่างๆ ที่แสดงให้เห็นลักษณะของฝีมือช่างพื้นบ้านอย่างเด่นชัด (เช่น ภาพเขียนภายนอกสิม หรือ โบสถ์ วัดไชยศรี อ.เมือง จ.ขอนแก่น) นอกจากนี้งานจิตรกรรมที่ถือว่าเป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน คือ การตกแต่งเครื่องมือเครื่องใช้ของชาวชนบท เช่น การตกแต่งเกวียน หรือ กระจัง ของภาคเหนือ

8. การปั้นรูปและลวดลายประดับ (Sculpture and Decorating motive)

การปั้นรูปและลวดลายประดับ ได้แก่ งานประติมากรรมทั้งหลาย เช่น การปั้นพระพุทธรูป การปั้นรูปเคารพ และปั้นตุ๊กตาต่าง ๆ เช่น ตุ๊กตาเสียบบาล เป็นต้น งานปั้นจะเกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ส่วนการปั้นลวดลายประดับที่นอกเหนือจากการตกแต่งอาคารทางพุทธศาสนานั้นไม่ค่อยปรากฏ

9. การทำเครื่องกระดาด

การทำเครื่องกระดาดพื้นบ้าน เช่น การทำกระดาดสาของภาคเหนือ การทำกระดาดข่อยของภาคกลาง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการทำกระดาดสำหรับใช้ตกแต่งในงานเทศกาล หรืองานนักขัตฤกษ์ต่าง ๆ ซึ่งมักตัดเป็นริ้วธง และรูปพวงมาลัยดอกไม้ นานาชนิด รวมถึงการทำร่ม ว่าว หวีโชน และหน้ากาก

10. ประเพณีเบ็ดเตล็ด

เป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่ไม่แพร่หลาย และไม่สามารถจัดเข้าประเภทใดได้แน่นอน เช่น การจัดดอกไม้ การแกะสลักผลไม้ การแทงหยวก การทำหุ่นกระดาด การทำเครื่องดนตรี การทำยานพาหนะ เช่น เกวียน ล้อ เลื่อน ระตะ เป็นต้น

ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านภาคเหนือ

งานศิลปหัตถกรรมของภาคเหนือที่เกิดขึ้นตามลักษณะภูมิศาสตร์ของท้องถิ่นที่เห็นได้ชัด (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2527) ได้แก่

1. แกะสลัก เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่อุดมด้วยป่าไม้ ชาวเหนือจึงนิยมทำเครื่องมือเครื่องใช้ด้วยไม้
2. จักสาน เนื่องจากการบริโภคข้าวเหนียว ซึ่งเป็นเอกลักษณ์และลักษณะเฉพาะถิ่น ทำให้เกิดเครื่องมือเครื่องใช้ในการหุงหรือนึ่งข้าวเหนียว ได้แก่ หวดนึ่งข้าว ก่องข้าว และแอบข้าว นอกจากนี้เนื่องจากตามบ้านเรือนในภาคเหนือจะมีบ่อน้ำสำหรับใช้และดื่ม เป็นบ่อน้ำที่ขุดลึกลงไปใต้ดิน จึงต้องใช้น้ำทุ้ง หรือน้ำถุ้ง ผูกเชือกหย่อนลงไปใบบ่อเพื่อตักน้ำ
3. เครื่องปั้นดินเผา เกิดขึ้นจากวัฒนธรรมการบริโภค เช่น หม้อนึ่ง หม้อน้ำ เป็นต้น

1.6.2 ผ้าทอและผลิตภัณฑ์จากผ้าทอ

การทอผ้าเป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านของภาคเหนือที่มีมาช้านานอีกชนิดหนึ่ง และยังแพร่หลายในปัจจุบัน มีทั้งที่เป็นผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายสีธรรมชาติและสีเคมี สำหรับผ้าทอที่ยังคงอนุรักษ์ศิลปะดั้งเดิมมีการผลิตอยู่ที่ จ.แพร่ และสุโขทัย ซึ่งผลิตผ้าทอที่มีลวดลายยกดอกตรงเชิง ผ้าลายน้ำไหล ผ้าทอลวดลายแบบไทลื้อที่ จ.น่าน และผ้าไหมยกดอก ที่ จ.ลำพูน ซึ่งเป็นรูปแบบดั้งเดิมที่ทำมานาน และปัจจุบันยังมีการผลิตอยู่ (ปริวรรต แวกเพ็ง, 2542)

พัฒนาการผ้าทอในเอเชีย

ผ้าทอมีความผูกพันและเกี่ยวโยงกับพิธีกรรมทางศาสนาและวิถีชีวิตของคนเอเชียมาช้านานนับศตวรรษ การทอ การเตรียมเส้นใย และการย้อมสี หรือแม้แต่วางลายผ้าทอแบบดั้งเดิม ล้วนเป็นกิจกรรมของสตรี และเปรียบเสมือนเป็นบันทึกร่องราวของสังคมผ่านสายตาของสตรีผู้ทอ

ความจำกัดในด้านเทคนิควิธีทำให้ผ้าทอจากประเทศต่างๆ ในเอเชียมีลวดลายและโครงสร้างคล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสีและชนิดของเส้นใยใกล้เคียงกันมากในทุกประเทศ การใช้สีถูกกำหนดโดยสารที่มีอยู่ในธรรมชาติและโดยลักษณะธรรมชาติของเส้นใยที่จะย้อม เช่น ใยฝ้ายจะย้อมสีคราม สีดำ สีครีม และสีน้ำตาลแดงได้ดี ส่วนสีแดง สีเขียว และสีเหลือง เหมาะสำหรับย้อมใยไหม ซึ่งย้อมได้ดีเมื่อผสมสารที่มีกรด

อย่างไรก็ตามในปลายศตวรรษที่ 19 ระบบสีของผ้าทอเปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง เมื่อพ่อค้าเริ่มนำเข้าสีเคมี เช่น สีชมพู สีม่วง สีน้ำเงิน และสีฟ้า ดังนั้นผืนผ้าซึ่งเดิมเคยย้อมสีธรรมชาติล้วน ๆ จึงเริ่มมีสีเคมีเข้ามาปะปนแลดูไม่กลมกลืนในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 (ทรงศักดิ์ ปรารังค์วัฒนากุล และแพทรีเซีย ซีสแมน แนนหนา, 2536)

อิทธิพลวัฒนธรรมข้ามแดนก็มีส่วนทำให้ผ้าทอเอเชียมีความคล้ายคลึงกันในด้านลวดลายและโครงสร้าง โดยเฉพาะอิทธิพลของวัฒนธรรมกลองสำริดของซอน ซึ่งเฟื่องฟูอยู่ในเวียดนามราว 500 ปี ก่อนคริสตกาล ถึง ปี ค.ศ. 100 ได้มีผลกระทบต่อการออกแบบลวดลายบนผ้าทอในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้เกิดการใช้สัญลักษณ์ที่แสดงอำนาจ ซึ่งต่อมาถูกตีความแตกต่างกันไปตามกลุ่มชนต่าง ๆ และแปรเปลี่ยนรูปลักษณะหลากหลายบนผืนผ้า แต่เค้าโครงพื้นฐานก็ยังอาจเห็นได้ อาทิ รูปลายขอแหลม ลายขอ ลายก้นหอย ลายดาวแปดแฉก ลายเกลียวคลื่น รูปสามเหลี่ยม เวื่อ ช้าง นก และคน

อิทธิพลสำคัญต่อผ้าทอเอเชียอีกส่วนคือ โครงสร้างสำหรับป่าโตลาไหม ซึ่งถือกำเนิดที่รัฐจาร์รัฐในประเทศอินเดียและกลายเป็นสินค้าเข้าสู่อาณาจักรต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งแต่ศตวรรษที่ 15 พบว่ามีการเลียนแบบโครงสร้าง สีและลายในกลุ่มชนพื้นเมืองหลายกลุ่มแม้ที่อยู่ในดินแดนอันห่างไกล โครงสร้างดังกล่าวได้แก่ ผืนผ้ายาวถึง 4 เมตร มีลายประดับเชิงตลอดสองริมผ้าตรงปลายผ้ามีกรวยเชิงเป็นลายสามเหลี่ยมกลางผืนผ้ามีลายต่าง ๆ ประดับ ลายที่นิยมที่สุดเรียกกันว่า "ลายดาว" สีเด่น คือ สีแดง สีเหลือง และสีเขียว ภายหลังเมื่อมีการค้นพบและค้าเส้นใยโลหะก็นิยมตกแต่งผ้าทอด้วยด้ายเงิน ด้ายทอง ทำให้เกิดการใช้ผ้าทออันหรูหราในหมู่ชนชั้นสูง ราชสำนักในเอเชียนำเข้าทั้งเส้นใยและผ้าจากอินเดีย และเริ่มทอผ้าอันหรูหราแวววาวในลักษณะนี้ ส่วนสามัญชนจะใช้ดินคุณภาพต่ำหรือไหมสีเหลืองเลียนแบบดินทอง (ทรงศักดิ์ ปรารังค์วัฒนากุล และแพทรีเซีย ซีสแมน แนนหนา, 2536)

การทอผ้ามีความสัมพันธ์ต่อวิถีการดำรงชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่อดีต ถือเป็นมรดกทางสังคมที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นมาในอดีต และมีการถ่ายทอดฝีมือสืบทอดกันมานานจนกลายเป็นวัฒนธรรมของชุมชน การทอผ้าแต่ละผืนใช้ระยะเวลายาวนาน เริ่มตั้งแต่ปั่นฝ้ายหรือรังไหมต้องนำมาสาวเป็นเส้นใยหรือเส้นด้าย การย้อมสีผ้าตามกรรมวิธีของแต่ละท้องถิ่น นำมาสู่กระบวนการทอเป็นลวดลายต่าง ๆ จวบจนเป็นผ้าผืน ซึ่งมักเป็นกิจกรรมยามว่างของสตรี ซึ่งมักทอไว้ใช้ในครัวเรือน หรือทอผ้าเป็นอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้แก่ครัวเรือน และในบางแหล่งก็มีการทอผ้าเป็นอาชีพหลักด้วย ลักษณะของผ้าทอก็จะมีความแตกต่างตามแต่ละชุมชน ซึ่งแสดงถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น

มัดหมี่

มัดหมี่ คือ การมัดเส้นใยเพื่อสร้างลวดลายก่อนย้อมสีและทอ เวลาย้อมส่วนที่ถูกมัดไว้จะไม่ติดสีจึงทำให้เกิดเป็นลวดลาย ถ้าต้องการหลายสีก็ต้องมัดและย้อมทาบหลายครั้ง จนกว่าจะได้สีครบตามต้องการ ถ้าเป็นมัดหมี่ด้ายเส้นยืน จะกำหนดความยาวของผ้าบนหลักหมี่ด้ายเส้นยืน ถ้าเป็นมัดหมี่ด้ายเส้นพุ่งก็จะกำหนดความยาวของผ้าบนหลักหมี่ด้ายเส้นพุ่ง สำหรับการมัดหมี่เส้นพุ่งนั้นทำซ้ำกันไปมาได้หลายครั้ง จึงทำให้สามารถทอผ้าได้ไม่จำกัดความยาว

เชื่อกันว่ามัดหมี่ด้ายเส้นยืนอาจเป็นเทคนิคที่มีมาก่อนมัดหมี่ด้ายเส้นพุ่ง การทอผ้าไหมมัดหมี่ด้ายเส้นพุ่งง่ายกว่าการทอผ้าไหมมัดหมี่ด้ายเส้นยืน การทอในแถบนี้ใช้กี่แบบสีเหลี่ยมมีขาตั้ง พืม และเครื่องมือมัดหมี่ด้ายเส้น

พุงมาเป็นเวลาช้านานแล้ว มัดหมี่ด้ายเส้นยืนพบเฉพาะในลายที่ไม่ซับซ้อนของคนไทยบางกลุ่มในประเทศลาว และประเทศไทย แต่ชาวเขาก็คงใช้เทคนิคนี้กับกี่เอว ส่วนมัดหมี่ผสมซึ่งเป็นเทคนิคการผสมผสานมัดหมี่ด้ายเส้นพุงและด้ายเส้นยืนบนผ้าผืนเดียวกัน พบในผ้าทอพื้นเมืองของชาวเขมรสูงทางตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย กลุ่มชาวไทแดงทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของลาว และมีนังกะเบาในเกาะสุมาตราตะวันตก ประเทศอินโดนีเซีย แต่มัดหมี่ผสมที่มีคุณภาพดีที่สุดมาจากรัฐจาวารัฐ ในประเทศอินเดียและทั้งกานันในเกาะบาหลี

มัดหมี่ด้ายเส้นพุงเหมาะสำหรับการทอฝ้ายหรือเส้นใยจากพืชอื่น ๆ ดังนั้นสิ่งที่ใช้ย้อมจึงมักเป็นสีธรรมชาติที่เหมาะสมกับการย้อมฝ้าย สีที่นิยมมากที่สุด ได้แก่ สีคราม และสีแดงเม็งกูดู (Morinda citrifolia) โดยใช้คู่กับสีฝ้ายธรรมชาติหรือขาว มัดหมี่ด้ายเส้นพุงที่ทำจากไหมนิยมใช้สีเขียว ซึ่งมาจากสีเหลืองขมิ้นผสมสีครามจาก และสีแดงจากครั่ง ส่วนสีส้ม สีเขียว และสีม่วงมาจากการย้อมทับ

จก

จก เป็นเทคนิคการเพิ่มด้ายเส้นพุงพิเศษบนพื้นผ้าเรียบ ทำได้โดยยกด้านเส้นยืนและพุงเส้นด้ายเพิ่มพิเศษผ่านด้ายเส้นยืนเป็นช่วง ๆ เพื่อให้เกิดลวดลาย ซึ่งอาจมีสีเส้นตลอดหน้าผ้า เทคนิควิธีนี้บางครั้งเรียกว่า “การปักบนทูก” ในบางท้องถิ่นใช้วิธีกลับเอาด้านหลังของผ้าขึ้นข้างบนขณะทอทำให้สามารถตกแต่งรายละเอียดได้ แต่ในบางแห่งทอจากด้านหน้า ส่วนใหญ่นิยมใช้เส้นไหมเป็นเส้นพุงเพิ่มพิเศษบนพื้นผ้าฝ้ายหรือไหม

การใช้ดินเงินดินทองเป็นเส้นพุงพิเศษเป็นอิทธิพลจากผ้าทอของเปอร์เซีย และอินเดีย ซึ่งเป็นสินค้าประจำราชสำนักในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสมัยหนึ่ง ลวดลายที่นิยมกัน ได้แก่ ลายดวงกลม หรือลายเส้นที่ทำจากดินเงินดินทองบนพื้นผ้าไหม สำหรับสามัญชนจะใช้เส้นไหมสีเหลืองเลียนแบบดินทอง

การทอจกเป็นเทคนิคที่ยากและใช้เวลานาน ในสมัยก่อนการทอจกที่สลับซับซ้อนนับเป็นคุณสมบัติสำคัญของสตรีเอเชีย ปัจจุบันนี้จกเป็นเทคนิคที่กำลังสูญหายไปอย่างรวดเร็วที่สุดในบรรดาเทคนิคการทอทั้งหมด การทอจกสมัยนี้อาจทำได้เร็วขึ้นโดยการเก็บตะกอก แต่ขั้นตอนสุดท้ายก็ยังต้องใช้มือ ในประเทศลาวและประเทศไทยบางท้องถิ่นยังคงมีช่างทอที่มีฝีมือในการทอจกหลงเหลืออยู่ ทุกวันนี้การปักได้เข้ามาแทนที่การทอจก เพราะขั้นตอนการปักไม่ต้องใช้ทูกและสะดวกกว่า ชาวไทแดงและไทลื้อในประเทศลาวยังคงทอจกลวดลายโบราณด้วยวิธีนี้ ส่วนในประเทศไทย ไทยวน ไทยพวน และผู้ไทยยังคงทอจกอยู่

ขิด

ขิด เป็นเทคนิคการทอที่เพิ่มด้ายเส้นพุงพิเศษบนผ้าพื้นเพื่อสร้างลวดลายข้ามช่วงด้ายเส้นยืนบนพื้นผ้า ถ้าด้ายเส้นพุงพิเศษที่ใช้เป็นเส้นโลหะ เช่น ดิ้นเงินหรือดินทองจะเรียกว่า “ฝ้ายกดิน” (Brocade) การเพิ่มด้ายเส้นพุงพิเศษอาจทำได้โดยการใส่ตะกอกยกด้ายเส้นยืนขึ้น ทำให้สามารถพุงด้ายพิเศษเพิ่มขึ้นจากเส้นพุงปกติได้ ในสมัยก่อนที่ยังไม่มีการใส่ตะกอกพิเศษ ช่างทอจะใช้ไม้เก็บขิด ซึ่งทำให้ทอจกลวดลายได้จำกัดเพียง 2 ครั้งเท่านั้น การใช้ตะกอกพิเศษทำให้ทอลายได้ไม่จำกัดจำนวน

เทคนิคการเพิ่มด้ายเส้นยืนพิเศษและเส้นพุงพิเศษ เคยใช้กันแพร่หลายในดินแดนแถบนี้ก่อนที่จะอิทธิพลของอินเดียจะเริ่มเข้ามา อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนเทคนิควิธีจากการเพิ่มด้ายเส้นยืนเป็นการเพิ่มด้ายเส้น

พุงเกิดขึ้นในช่วงต้นของพันปีแรกของคริสต์ศตวรรษ ซึ่งเป็นระยะเดียวกันกับที่อิทธิพลของอินเดียเริ่มขยายเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การใช้ดินเงินดินทองในระยะต่อมา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในงานทอผ้าสำหรับชนชั้นสูง แต่สำหรับบุคคลทั่วไปนิยมใช้ไหมเป็นเส้นพุ่งพิเศษบนพื้นผ้าฝ้ายเพื่อตกแต่งให้ดูหรูหราและมีสีสันสดใสขึ้น

พัฒนาการผ้าทอไทย

การทอผ้ามีมาตั้งแต่โบราณกาล หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ค้นพบ ได้แก่ เศษผ้าและเส้นใยของฝ้ายไหม และใยกล้วย ตามกำไลสำริด อุปกรณ์การทอผ้า เช่น แวดินเผา หินทุบเปลือกไม้ และลูกกลิ้งดินเผา ซึ่งพบที่บ้านเชียง จ.อุดรธานี และถ้ำผี ใน จ.แม่ฮ่องสอน (ปริมรัตน์ แวกเพ็ง, 2542) ซึ่งสันนิษฐานว่าอยู่ในราวสมัย 700 ปีก่อนคริสตกาล แสดงถึงการใช้ผ้ามาตั้งแต่สมัยยุคหิน และมีการพัฒนาต่อมา โดยมีการผสมผสานระหว่างอิทธิพลของชนชาติต่าง ๆ สืบทอดต่อมา นอกจากนี้การได้พบเศษผ้า ด้าย เส้นใยไหม ในแหล่งก่อนประวัติศาสตร์ บ้านนาดี อ.หนองหาน จ.อุดรธานี ยังเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยได้มีการทอผ้าใช้กันแล้วในยุคนั้นโดยเฉพาะผ้าไหม (สายสุนีย์ สิงห์ทัศน์, 2538)

จากการค้นพบเศษผ้าไหมในที่หลายแห่ง อาจกล่าวได้ว่าแหล่งไหมที่เก่าแก่ที่สุดของประเทศนั้นอยู่ในดินแดนอีสานและได้สืบทอดเรื่อยมา รวมทั้งมีการทออลวดลายและการคิดลายผ้าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น มีทั้งการทอผ้าพื้นธรรมดา การทำไหมมัดหมี่ การทำผ้าขิด ผ้าปูมอลวดลายต่าง ๆ การทำชิ้นไหมโฮลสุรินทร์ของชาวอีสาน การนำเส้นไหมไปทำเป็นผ้ายกไหม-ไส้ทอง ลายดอกแก้ว ดอกพิกุลของชาวเหนือ การทอผ้าดินเงินดินทองที่หมู่บ้านพุมเรียงของชาวใต้ การทำชิ้นไหมหรือชิ้นไหมตีนต่อด้วยจกในแถบภาคกลาง ล้วนยืนยันให้เห็นถึงความเป็นมาอันยาวนานของไหมไทย (สายสุนีย์ สิงห์ทัศน์, 2538)

สำหรับรูปแบบของกี่ทอผ้าที่เป็นแบบสี่เสาตั้งบนพื้นจะมีพัฒนาการมาอย่างไรมิได้มีหลักฐานบันทึกไว้ (แพทรีเซีย ซีสแมน แน่นหนา และวิณี พานิชพันธ์, 2536)

ในสมัยศรีวิชัย เริ่มมีการทอผ้าที่มีลวดลายผสมผสาน เนื่องจากเริ่มมีการติดต่อค้าขายกับอินเดีย จีน และเปอร์เซีย ในสมัยล้านนามีการทอผ้าเพื่อใช้และจำหน่ายเป็นสินค้าออก จนกระทั่งสมัยอยุธยา มีการนำเข้าผ้าจากต่างประเทศ เช่น จีน อินเดีย เขมร เปอร์เซีย และยุโรป เพื่อใช้ในราชสำนักและจำหน่ายให้กับประชาชน ส่วนในสมัยรัตนโกสินทร์ เริ่มมีการติดต่อกันประเทศตะวันตก ทำให้รูปแบบการแต่งกายเป็นแบบผสมผสาน ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงการเลี้ยงไหม ตั้งกรมช่างไหม ในปี 2452 และในปี 2478 มีการตั้งโรงงานทอผ้าเพื่อใช้ในราชการทหาร นอกจากนี้กองส่งเสริมหัตถกรรมไทย กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ได้เพิ่มเติมถึงการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมและสังคมในช่วงรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม มีการส่งเสริมผ้าที่ผลิตภายในประเทศ ส่งเสริมการปลูกฝ้าย และชี้ให้เห็นว่าฝ้ายเป็นพืชที่สำคัญจำป็นต่อชาติ ส่งเสริมการปั่นด้ายด้วยเครื่องหีบฝ้าย อบรมการทอผ้าทำให้เกิดแฟชั่นการแต่งกายใหม่ ๆ ขึ้น ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีการนำเข้าเครื่องทอผ้ามากขึ้น ความนิยมผ้าทอมือน้อยลง การทอผ้าเพื่อจำหน่ายลดลงแต่ยังมีการทอผ้าเพื่อใช้เอง จนกระทั่งปัจจุบันความนิยมผ้าทอมือกลับมาอีกครั้ง เพราะได้รับการส่งเสริมทั้งจากหน่วยงานรัฐบาลและเอกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถทรงเล็งเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์ศิลปะพื้นบ้านและส่งเสริมรายได้ให้กับราษฎรในชนบท จึงทรงโปรดให้มีการก่อตั้งมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษ เพื่อ

ส่งเสริมหัตถกรรมไทยจากทุกภูมิภาค ทำให้มีการทอผ้าเป็นอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น โครงการของรัฐบาล “หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์” ส่งเสริมให้มีการพัฒนาอุตสาหกรรมในท้องถิ่น ส่งเสริมการแต่งกายพื้นบ้าน ส่งเสริมการส่งออกเพื่อขยายตลาด และพัฒนาผลิตภัณฑ์พื้นบ้านเพิ่มขึ้น

พัฒนาการผ้าทอในภาคเหนือ

ผ้าทอในยุคหลังของล้านนามีปรากฏหลักฐานคล้ายคลึงกับภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร และที่วิหารวัดบวรนครหลวงใน จ.เชียงใหม่ ซึ่งเป็นภาพที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพม่ากับล้านนาในศตวรรษที่ 16 ผ้านุ่งของผู้หญิงล้านนาเป็นผ้าชิ้นลายขวาง ซึ่งต่างจากผ้าชิ้นของอีสานที่เป็นลายทางตั้ง เรียกกันว่า “ชิ้นตามะนาว” นิยมลายขวางสีเหลือง หรือ สีเขียว สำหรับผ้าชิ้นผู้หญิงสูงอายุที่เรียกว่า “ชิ้นก่อนคอคควาย” มีลักษณะสะท้อนถึงอิทธิพลของชิ้นแบบลัวะ คือ เป็นชิ้นสีดำมีลายขวางสีแดง 2 แถวคาดตรงหัวชิ้นและตีนชิ้น สำหรับผ้าชิ้นที่ใช้ในเวลามิงานจะเป็นชิ้นที่ต่อเชิงด้วยตีนจก ลวดลายตีนจกที่พบมากคือลาย “นกกินน้ำร่วมต้น” และลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ซึ่งสีและลวดลายจะบ่งบอกถึงความแตกต่างของตีนจกในแต่ละแห่ง ตีนจกแบบเชียงใหม่นิยมจกด้วยดินบนพื้นผ้าสีดำ ในขณะที่ตีนจกแบบแม่แจ่มมักจะนิยมใช้ฝ้ายหนา สีเหลืองจกลายแน่น ฝ้ายเป็นวัตถุดิบสำคัญในภาคเหนือ ถึงแม้ว่าไหมจะได้รับการส่งนำเข้าจาก จ.น่าน สำหรับราชสำนักเชียงใหม่ก็ตาม (แพทรีเซีย ซีสแมน แนนหนา และวิณี พานิชพันธ์, 2536)

อิทธิพลของผ้าจากราชสำนักไทยภาคกลางปรากฏในภาคเหนือ ใน ค.ศ. 1782 ที่เห็นได้ชัด คือ การใช้ดินแบบอินเดียนและเปอร์เซียบนพื้นผ้าของกลุ่มเจ้านายฝ่ายเหนือและชนชั้นสูง ศูนย์กลางของการผลิตผ้าทอยุคต้นเริ่มที่ลำพูน ปัจจุบันผ้าทอแบบไทยวนยังคงทออยู่ที่ อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่ และได้มีการฟื้นฟูการย้อมสีธรรมชาติ ที่ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่ และมีการทอผ้ามัดหมี่เส้นยืนลวดลายแบบสากล เพื่อตัดเป็นเสื้อผ้าสมัยใหม่และเป็นผ้าสำหรับทำเฟอร์นิเจอร์ต่าง ๆ

ลักษณะผ้าชิ้นแบบไทลื้อที่เห็นเด่นชัด คือ การเน้นความสำคัญของการออกแบบและลวดลายตรงส่วนกลางผืนต่อตีนชิ้นด้วยผ้าพื้นสีดำหรือสีคราม/เขียว วิธีการเย็บเป็นแบบชาวไทลื้อกลุ่มย่อยต่าง ๆ จะมีโครงสร้างของผ้าชิ้นเหมือนกัน แต่มีการเพิ่มเทคนิคการทอตกแต่งลวดลายบนตัวชิ้นต่าง ๆ กันไป เช่น ชาวไทลื้อที่ อ.เชียงคำ และ อ.เชียงม่วน จ.พะเยา จะทอลวดลายเล็ก ๆ ด้วยเทคนิคเกาะ ตกแต่งบนตัวชิ้น ผ้าเก่ามักจะใช้เส้นพุ่งเป็นไหม แต่นับตั้งแต่การตัดขาดสัมพันธ์ไมตรีระหว่างไทยกับลาวในปี ค.ศ. 1975 การทอผ้าชิ้นแบบเดิมของชาวไทลื้อที่นี้ก็มีการใช้เส้นใยสังเคราะห์ทอแทน ส่วนชาวไทลื้อที่ อ.เชียงของ จ.เชียงราย มีลวดลายที่ทอด้วยเทคนิคเกาะหรือจก 2-3 แถวบนตัวชิ้น สำหรับชาวไทลื้อที่น่านมีการทอลายมัดหมี่เส้นพุ่งสลับลายขีดเป็นลายขวางบนตัวชิ้น

ผ้าทอของชาวไทลื้อแบบอื่น ๆ คือ ผ้าที่ทอด้วยเทคนิคขีดด้วยด้ายสีแดงและครามผืนผ้าสีขาว ชาวไทลื้อจากเมืองเงินประเทศลาว ซึ่งปัจจุบันอาศัยอยู่ในเขต อ.ทุ่งช้าง จ. น่าน จะนิยมเพิ่มสีเหลืองและสีอื่น ๆ ด้วย ลายที่เป็นที่นิยมมากในกลุ่มไทลื้อ คือ ลายนกยูง ม้า และช้าง ถูย้อมแบบไทลื้อจะเป็นสีแดงมีลายทางเล็ก ๆ สีเหลืองสลับ เลื้อยของผู้หญิงไทลื้อเย็บด้วยผ้าฝ้ายสีดำหรือคราม นิยมตกแต่งสาบเลื้อยด้วยผ้าที่มีลวดลายจกหรือด้วยฝ้ายกดินแบบจีน

วัตถุดิบ

1. ฝ้าย

ปัจจุบันฝ้ายเป็นวัตถุดิบที่สำคัญของอุตสาหกรรมสิ่งทอ แต่ผลผลิตฝ้ายในประเทศไทยยังมีปริมาณน้อย เนื่องจากผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ยังอยู่ในระดับต่ำ เป็นพืชที่มีศัตรูมากจึงต้องเสียค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับยาฆ่าแมลง ทำให้ต้นทุนการผลิตสูง อีกทั้งราคาฝ้ายไม่ค่อยแน่นอน ทำให้อุตสาหกรรมสิ่งทอต้องสั่งซื้อฝ้ายจากต่างประเทศปีละเป็นจำนวนมาก ปริมาณความต้องการใช้ฝ้ายเป็นวัตถุดิบปีละเกือบ 300,000 ตัน (ฝ้ายปุย) ในขณะที่ไทยผลิตฝ้ายเองได้เพียง 30,000 ตันต่อปี หรือผลิตได้ประมาณร้อยละ 10 ของความต้องการใช้

การผลิตฝ้ายในปัจจุบันมีปัญหาเกิดขึ้น เนื่องจากการปลูกฝ้ายไม่ค่อยได้ผลดีเท่าที่ควร มีแมลงและศัตรูพืชรบกวนทำให้ได้ผลผลิตไม่เต็มที่ ต้นทุนการผลิตสูง ราคาฝ้ายจะสูงตามไปด้วย การผลิตฝ้ายยังมีปริมาณน้อยกว่าความต้องการ ผลผลิตฝ้ายจะออกตามฤดูกาล ทำให้โรงงานหีบฝ้ายทำงานเพียง 4 เดือน คือ ธันวาคม – มีนาคม อีก 8 เดือน เครื่องจักรไม่ได้ทำงานเพราะไม่มีวัตถุดิบ ดังนั้นการที่จะให้มีวัตถุดิบป้อนโรงงานตลอดปีก็ต้องซื้อฝ้ายกักตุนไว้ ซึ่งทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น และราคาฝ้ายก็สูงขึ้นด้วย (กองส่งเสริมหัตถกรรมไทย, 2535)

การผลิตฝ้ายกระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศ แหล่งผลิตในภาคเหนือ ได้แก่ จ.แพร่ น่าน สุโขทัย กำแพงเพชร พิจิตร พิษณุโลก และนครสวรรค์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเกือบทุกจังหวัด ภาคกลาง ที่ จ.ลพบุรี และสระบุรี และภาคตะวันตก ได้แก่ จ.กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์ พันธุ์ที่ใช้ปลูกกันทั่วไปคือ พันธุ์ศรีสำโรง 2 ศรีสำโรง 60 นครสวรรค์ 1 ตากฟ้า 1 และศรีสำโรง 3

แหล่งนำเข้าฝ้ายที่สำคัญได้แก่ สหรัฐอเมริกา ชูแดน ปากีสถาน และสาธารณรัฐประชาชนจีน รองลงมาได้แก่ บราซิล อินเดีย ออสเตรเลีย และเม็กซิโก

การเก็บฝ้าย ควรเก็บฝ้ายเมื่อสมอฝ้ายแตกพุดเต็มที่และแห้งสนิท และไม่ควรให้เศษใด ๆ เข้าไปปะปนกับปุยฝ้าย นำสมอฝ้ายที่แก่และแห้งมาเข้าเครื่องบีบเพื่อเอาเมล็ดออกเรียกว่า “อ้วฝ้าย” แล้วเอาปุยฝ้ายที่อ้วเรียบร้อยแล้วมาติดกับเครื่องดัดฝ้ายที่มีรูปร่างคล้ายกับธนู เพื่อให้ปุยฝ้ายละเอียดเป็นเนื้อเดียว จากนั้นนำฝ้ายมาหมุนเป็นท่อน ๆ เรียก “การกรอฝ้าย” และนำมาเข้าเครื่องปั่นที่เรียกว่า “โน” หรือ “หลา” เพื่อให้ได้เส้นฝ้ายเรียกว่า “การเส้นฝ้าย” (กองส่งเสริมหัตถกรรมไทย, 2535)

2. ไหม

ปัจจุบันจีนเป็นผู้ผลิตเส้นไหมรายใหญ่ของโลก แต่มีนโยบายผลิตไหมเพื่อเป็นสินค้าสำเร็จรูปออกจำหน่ายมากกว่าจำหน่ายในรูปวัตถุดิบ ดังนั้นคาดว่าในอนาคตเส้นไหมอาจขาดแคลน ส่วนญี่ปุ่น เกาหลี และได้หันได้หยุดการผลิตเส้นไหมโดยสิ้นเชิงเพราะค่าใช้จ่ายสูง อินเดียนั้นแม้ว่าจะเป็นผู้ผลิตรายใหญ่อันดับที่ 2 ของโลกก็ไม่สามารถผลิตได้แบบอุตสาหกรรมเพราะขาดเทคโนโลยี (สถาบันวิจัยหม่อนไหม, 2543)

สำหรับประเทศไทย ในปัจจุบันมีผู้ประกอบการโรงงานสาวไหมทั้งสิ้น 6 โรง ซึ่งทุกโรงงานได้มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพของรังไหมและเส้นไหม เพื่อให้ทัดเทียมหรือดีกว่าคุณภาพเส้นไหมนำเข้า รวมทั้งการส่งเสริมตลาดผู้ใช้เส้นไหมในประเทศให้หันมาใช้เส้นไหมที่ผลิตในประเทศ

เกษตรกรที่ประกอบอาชีพปลูกหม่อนเลี้ยงไหมมีประมาณ 3 แสนครัวเรือน มากกว่าร้อยละ 90 อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เกษตรกรกว่าร้อยละ 80 เป็นเกษตรกรที่ยากจนเลี้ยงไหมเป็นอาชีพเสริม จำหน่ายผลผลิตในรูปเส้นไหมหรือผ้าไหม โดยแรงงานเด็กและสตรีในครัวเรือน (เส้นไหมสาวมือ) และมีเกษตรกรผู้เลี้ยงไหมเพื่อจำหน่ายรัง (เส้นไหมสาวเครื่อง) ประมาณ 7,000 ราย เลี้ยงไหมพันธุ์ลูกผสมต่างประเทศเกือบทั้งหมดใช้ไหมที่ผลิตจากภาคเอกชนภายในประเทศ ได้แก่ บริษัทจุลไหมไทย บริษัทอุตสาหกรรมไหมไทย และบริษัทไหมเมืองกาญจน์ ส่วนการนำเข้ามีไม่มากนัก

การผลิตเส้นไหมภายในประเทศมี 2 ชนิด คือ เส้นไหมพุ่ง และเส้นไหมยืน ซึ่งประมาณร้อยละ 90 ของเส้นไหมทั้งหมดที่ผลิตได้เป็นเส้นไหมพุ่ง ความต้องการเส้นไหมภายในประเทศมีปริมาณมากขึ้น เกษตรกรจึงหันมาผลิตเส้นไหมเพื่อจำหน่ายมากกว่าการผลิตเพื่อขายรัง แต่การผลิตเส้นไหมของเกษตรกรในชนบทยังมีคุณภาพไม่ดีพอ กล่าวคือ เส้นไหมที่ผลิตได้ไม่มีความสม่ำเสมอ และปริมาณเส้นไหมที่สาวได้ต่อวันต่ำ (สถาบันวิจัยหม่อนไหม, 2543)

แหล่งผลิตผ้าทอไทย

ปัจจุบันการทอผ้าแบบพื้นบ้านกระจายอยู่ทั่วไปในท้องถิ่นต่างๆ โดยมีลวดลายเอกลักษณ์ที่แสดงถึงขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละท้องถิ่น (สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา, 2535) โดยสามารถแยกตามกลุ่มชนเชื้อสายต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. กลุ่มชนที่มีเชื้อสายไทยวน และไทลื้อ ในบริเวณล้านนาหรือภาคเหนือ ทอผ้าด้วยวิธียกดอก และวิธีจัก
2. กลุ่มชนที่มีเชื้อสายลาว ในภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทอผ้าด้วยวิธีขิด วิธีจัก และมัดหมี่
3. กลุ่มชนเชื้อสายเขมรในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทอผ้าด้วยวิธีมัดหมี่
4. กลุ่มชนเชื้อสายมลายูทางภาคใต้ ทอผ้าด้วยวิธียกดอก

สิ่งที่สังเกตได้ประการหนึ่ง คือ ไม่พบว่าคนไทยภาคกลางมีการทอผ้าที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว แต่ประการใด แต่ปรากฏหลักฐานว่ามีการทอผ้าด้วยวิธีการทอแบบธรรมดา (สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา, 2535)

ปริมรัตน์ แวกเพ็ง (2542) และกองส่งเสริมหัตถกรรมไทย (2535) ได้กล่าวถึงแหล่งผลิตผ้าทอในประเทศไทยไว้เช่นกัน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังตารางที่ 1.4

ตารางที่ 1.4 แหล่งผลิตผ้าทอ

แหล่งผลิต	วิธีการทอ	กลุ่มช่างทอผ้า
ภาคเหนือ	ยกดอก และจัก	เชื้อสายไทยวน ไทยใหญ่ ลื้อ ลัวะ กระเหรี่ยง มอญ
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ขิด จัก และมัดหมี่	เชื้อลาว เขมร
ภาคกลาง	จัก และมัดหมี่	เชื้อสายไทยวน ลาวโซ่ง
ภาคใต้	ยกดอก	รับอิทธิพลจากมาเลเซีย อินเดีย

ที่มา : ปริมรัตน์ แวกเพ็ง, 2542 และกองส่งเสริมหัตถกรรมไทย, 2535

ผ้าทอภาคเหนือ

ในภาคเหนือมีการทอผ้ากระจายในท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการทอผ้าฝ้าย เพราะฝ้ายเป็นวัตถุดิบที่หาง่ายในท้องถิ่น โดยลวดลายและวิธีการทอจะมีลักษณะแตกต่างกันไป (ปริมรัตน์ แวกเพ็ง, 2542)

ผ้าฝ้ายทอมือ

ผ้าฝ้ายทอมือ เป็นผ้าที่ทอจากฝ้ายย้อมสีธรรมชาติและสีเคมี เพื่อทำเป็นผ้าผืนหรือผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น จานรองชุดอาหาร หมวก กระเป๋า ผ้าคลุมไหล่ เป็นต้น โดยแหล่งผลิตที่สำคัญได้แก่ บ้านหนองอาบช้าง บ้านไร่ไผ่งาม ต.สบเตี๊ยะ อ.จอมทอง และบ้านนาคอเรือ บ้านตาลใต้ บ้านตาลกลาง บ้านตาลเหนือ ต.บ้านตาล อ.ฮอด จ.เชียงใหม่ ซึ่งมีการทอผ้าโดยใช้กี่พื้นเมืองและกี่กระตุก นอกจากนี้ยังมีอยู่ใน อ.สันกำแพง ซึ่งมีทั้งการผลิตเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน และการผลิตเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่เพื่อจำหน่ายทั้งในและต่างประเทศ ส่วนใน จ.ลำพูน การทอผ้าจะเน้นไปทางด้านผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายมากกว่าการทอผ้าเป็นผืน นอกจากนี้ จ.แพร่ ก็มีการทอผ้าฝ้าย โดยนำฝ้ายมาย้อมคราม จากต้นครามหรือต้นฮ่อมก่อน แล้วนำมาตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าสำเร็จรูป (กองส่งเสริมหัตถกรรมไทย, 2535)

บ้านไร่ไผ่งามเป็นแหล่งผลิตผ้าฝ้ายทอมือพื้นเมืองที่มีชื่อเสียงมากแห่งหนึ่งใน จ.เชียงใหม่ ตั้งอยู่ใน ต.สบเตี๊ยะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่ ขั้นตอนการผลิตเริ่มตั้งแต่การปลูกต้นฝ้ายเพื่อนำเส้นใยจากเมล็ดมาปั่นเป็นเส้นด้ายด้วยอุปกรณ์พื้นบ้าน ซึ่งไม่เสมอมาตลอดเส้น เมื่อนำมาทอเป็นผืนผ้าแล้วจะเกิดพื้นผิวที่น่าสนใจ ฝ้ายพันธุ์พื้นเมืองมี 2 พันธุ์ คือ ฝ้ายสีขาว และฝ้ายสีดุนหรือสีเนื้อ ซึ่งให้ผลผลิตน้อย แต่มีคุณสมบัตินุ่ม เหนียว และมีผิวสัมผัสที่ดี ดังนั้นทั่ว ๆ ไปจึงมีการนำเส้นใยชนิดอื่นมาผสมกับฝ้ายเพื่อเพิ่มปริมาณและลดค่าใช้จ่าย เช่น ใยนุ่นและใยสังเคราะห์ เป็นต้น แต่ที่บ้านไร่ไผ่งามนี้ใช้ฝ้าย 100% ราคาจึงค่อนข้างสูง กอปรกับกรรมวิธีการย้อมสีธรรมชาติและลักษณะการทำให้เกิดลวดลายโดยวิธีมัดหมี่บนเส้นยืนที่มีลวดลายเฉพาะของที่นี่ ซึ่งต้องใช้เวลาและฝีมือมาก

บ้านหนองอาบช้าง ต.สบเตี๊ยะ อ.จอมทอง มีจำนวนผู้ผลิตประมาณ 30-50 ครัวเรือน มีทั้งการทอผ้าฝ้ายโดยใช้สีธรรมชาติและสีเคมี โดยมีการรวมกลุ่มเพื่อการจำหน่าย มีผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น ผ้าฝ้ายทอเป็นผืน เสื้อผ้าสำเร็จรูป ที่รองจาน ของที่ระลึก เป็นต้น

ผ้าทอบ้านไร่ เป็นศิลปะการทอผ้าพื้นเมืองที่มีชื่อของ จ.อุทัยธานี แหล่งผลิตที่โด่งดัง คือ อ.บ้านไร่ เช่นที่ ต. บ้านบึง อ. บ้านไร่ ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่จะทอผ้ากันแทบทุกครัวเรือน ผ้าทอบ้านไร่เป็นผ้าฝ้ายทอมือที่มีลักษณะเด่น คือ ใช้สีย้อมธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ และลวดลายมีลักษณะพิเศษ คือ เป็นลายสัตว์ในวรรณคดี เช่น นาค ครุฑ หรือไม่ก็เป็นการเล่าเรื่องราวในอดีตลงบนผืนผ้า รูปแบบของผ้าทอจะมีทั้งผ้าคลุมเตียง ผ้าห่ม ผ้าคลุมไหล่ ผ้านุ่ง และผ้าขาวม้า

บ้านนาคอเรือ มีการตั้งเป็นกลุ่มแม่บ้าน โดยรวมผู้ผลิตประมาณ 150 ครัวเรือน มีผลิตภัณฑ์ของใช้และของที่ระลึกที่ทำจากผ้าฝ้าย เช่น ผ้าเช็ดมือ กระเป๋า ยาม ที่เสียบจดหมาย สมุด รวมทั้งผ้าฝ้ายทอเป็นผืนด้วย มีทั้งการย้อมสีเคมีและสีธรรมชาติ

บ้านตาลใต้ บ้านตาลกลาง บ้านตาลเหนือ ต.บ้านตาล อ.ฮอด มีการทอผ้ากระจายตามหมู่บ้าน มีทั้งการใช้กี่พื้นเมืองและกี่กระตุก มีทั้งการทอผ้าด้วยฝ้ายและใยประดิษฐ์ แต่เดิมจะผลิตแบบต่างคน

ต่างทำ ต่อมา มีการตั้งกลุ่มเพื่อการจำหน่าย ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตนอกจากผ้าขึ้นลายมัดหมี่แล้วยังเป็นเครื่องใช้สอยอื่น ๆ เช่น ผ้าขาวม้า ผ้าทอ ยาม เสื้อสำเร็จรูป ผ้าพันคอ เป็นต้น (กองส่งเสริมหัตถกรรมไทย, 2535)

ผ้าจก

ผ้าจกเป็นผ้าที่ทอด้วยการสอดฝ้ายหรือไหมให้เกิดลวดลายในขณะที่ทอ โดยการใช้ไม้ปลายแหลม หรือชนเม่นดัดข้อด้ายขึ้นขึ้น แล้วใช้ด้ายสีสอดไปตามรอยดัดข้อขึ้น (กมลลา กองสุข, 2536) วิธีการทอจะสลับซับซ้อนกว่าผ้าทอชนิดอื่น ๆ เมื่อทอผ้าจกได้ก็เชื่อกันว่าสามารถทอผ้าชนิดอื่น ๆ ได้ไม่ว่าจะมีกรรมวิธีสลับซับซ้อนอย่างไรก็ตาม (ธนาคารเอเชีย จำกัด, 2535)

การจกผ้านิยมใช้ในการตกแต่งเชิงขึ้น ซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วน คือ หัวขึ้นจะเป็นผ้าพื้น ตัวขึ้นจะทอเป็นผ้าพื้นหรือฝ้ายก ส่วนเชิงจะทอเป็นจกซึ่งมีลวดลายต่าง ๆ แหล่งผลิตที่สำคัญ ได้แก่ อ.ศรีสังขาลย์ จ.สุโขทัย อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่ อ.ลับแล อ.ตรอน อ.ปากท่า จ.อุตรดิตถ์ และ อ.ลอง จ.แพร่

ผ้าขึ้นตีนจก ที่ผลิตใน ต. หาดเลี้ยว อ. ศรีสังขาลย์ จ. สุโขทัย หรือที่มีชื่อเสียงในนาม “ผ้าทอหาดเลี้ยว” มีลวดลายประณีตงดงาม ซึ่งเกิดจากการจกเป็นลวดลายเรขาคณิต สลับสีต่างๆ โดยเน้นไปทางสีแดง อมส้ม สีส้ม และสีน้ำตาลปนเหลือง มีลายเล็ก ๆ ที่ย่อมุมและสอดได้ในลายใหญ่เป็นสีเหลือง สีเขียว สีชมพู และสีคราม ปัจจุบันมีการนำด้ายไทเรลสำเร็จจากโรงงานมาใช้ทอ เพราะสีสดกว่าสีที่ได้จากการย้อมสีธรรมชาติ

ฝ้ายก

การทอฝ้ายกต้องใช้เวลานาน เพราะมีความซับซ้อนให้เกิดลวดลาย มีเทคนิคการทอคล้ายผ้าขิด การคัดลายด้วยไม้เรียวปลายแหลม มีการทอโดยใช้ฝ้ายและไหม มีการใช้ดินเงินดินทองในการทอยกลายซึ่งมักใช้ในโอกาสพิเศษ แหล่งที่ผลิตมาก คือ จ.ลำพูน

ผ้าลายน้ำไหล

ทอโดยใช้ด้ายเส้นพุ่งหลาย ๆ สี เป็นช่วง ๆ เป็นการทอผ้าฝ้ายลายขวาง โดยการทอกลับด้ายหรือย้อนเส้น การสอดด้ายสีต่าง ๆ ทำให้ดูเหมือนลักษณะการไหลของน้ำ แหล่งผลิตที่สำคัญ ๆ ได้แก่ อ. เชียงของ จ. เชียงราย อ. เชียงม่วน อ. เชียงคำ จ. พะเยา อ. ท่าวังผา อ. บัว อ. เชียงกลาง อ. พงษ์ช้าง จ. น่าน

ผ้าทอชาวเขา

มีลักษณะศิลปะตามวัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เช่น อีเก้อ กะเหรี่ยง เป็นการทอผ้าฝ้ายหรือด้าย โดยใช้กรรมวิธีง่าย ๆ โดยการทอผูกติดกับตัว มีการตกแต่งโดยใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติ ได้แก่ ลูกเดือย มะกล่ำ แหล่งผลิตที่สำคัญ ได้แก่ จ. เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน และตาก

ลักษณะการประกอบอาชีพทอผ้า

การประกอบอาชีพทอผ้าในประเทศไทยแบ่งได้เป็น 4 ลักษณะ (คณะกรรมการการวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2542) กล่าวคือ

1. การรวมกลุ่มกันของสมาชิกในชุมชนเพื่อดำเนินการเองโดยไม่มีหน่วยงานสนับสนุน และสมาชิกบางส่วนช่วยด้านเงินทุนตามกำลัง สมาชิกซึ่งมีก็เป็นของตนเองจะทอดผ้าอยู่กับบ้าน แล้วนำผ้ามาส่งให้กลุ่มเพื่อจำหน่าย โดยไม่มีโครงสร้างและการจัดการที่เป็นระบบชัดเจน
2. การรับจ้างทอให้กับธุรกิจเอกชน โดยสมาชิกที่มีก็ทอดผ้าเป็นของตนเอง รับจ้างทอให้กับนายทุน โดยนายทุนกำหนดลวดลาย และเตรียมการบางขั้นตอนให้ หรือจ้างให้ผู้ทอดำเนินการเองทุกขั้นตอน แล้วนำผ้ามาส่งให้นายทุนเพื่อจัดจำหน่าย และได้รับค่าจ้างตามข้อตกลง
3. การดำเนินการเองอย่างอิสระ โดยผู้ทอดผ้าซึ่งจะจัดซื้อเส้นใยจากร้านค้าในท้องถิ่น ทำการทอแล้วนำไปส่งร้านเพื่อจำหน่าย หรือจำหน่ายเองที่บ้าน
4. การรวมกลุ่มเพื่อดำเนินการในรูปแบบธุรกิจชุมชน โดยมีการจัดระบบโครงสร้าง ระบบการบริหารจัดการ ระบบบัญชี ระบบสวัสดิการ และสมาชิกมีส่วนเป็นเจ้าของ ดำเนินการร่วมกันและแบ่งปันผลประโยชน์ให้แก่สมาชิก

จากลักษณะการประกอบอาชีพดังกล่าว ผู้ผลิตส่วนใหญ่ทำเป็นอาชีพเสริม และ 2 ใน 3 ดำเนินการแบบรับจ้างทอ

กำลังการผลิตต่อคน

กำลังการผลิตขึ้นอยู่กับประเภทของผ้าฝ้ายทอ ถ้าเป็นผ้าฝ้ายพื้นไม่มีการยกลาย โดยเฉลี่ยแล้วผู้ผลิตสามารถทอได้ประมาณวันละ 4-6 เมตร ถ้าเป็นผ้าทอที่มีกรรมวิธีลวดลายต่าง ๆ เช่น จก ยกดอก ขิด หรือมัดหมี่ก็จะใช้เวลาในการผลิตมากขึ้น ขึ้นอยู่กับความมากน้อยของลวดลายนั้น ๆ ตลอดจนเทคนิคการทำ เช่น การย้อมสี ถ้าย้อมสีธรรมชาติจะต้องใช้เวลาในการย้อมมากกว่าสีเคมี เพราะจะต้องย้อมหลายครั้งจึงจะติด ส่วนการทำผ้าทอลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นต่าง ๆ ก็จะขึ้นอยู่กับความละเอียดของลวดลายและความยากง่ายของกรรมวิธีการทอผ้า อีกทั้งยังแตกต่างกันไปตามภาวะเศรษฐกิจในท้องถิ่นนั้น ๆ (กองส่งเสริมหัตถกรรมไทย, 2535)

กลุ่มรับจ้างทำการผลิตผ้าพื้นเมือง บ้านตาล อ.ฮอด จ.เชียงใหม่ นั้น ผู้ผลิต 1 คน ทอผ้าเต็มที่จะได้ผ้าประมาณ 150 - 200 เมตรต่อเดือน ได้รับค่าจ้างทอเมตรละ 15 บาท รายได้เฉลี่ย 2,250 - 3,000 บาทต่อเดือน ซึ่งนับว่าค่อนข้างต่ำมาก (คณะกรรมาธิการการวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2542)

เทคโนโลยีการผลิต

หัตถกรรมผ้าทอมือมีกรรมวิธีการผลิตหลากหลาย และใช้ระยะเวลายาวนานในการผลิตผ้าแต่ละผืน ตั้งแต่การนำปุยฝ้าย ไร่ใหม่ มาทำเป็นเส้นใยหรือเส้นฝ้าย การย้อมสีเส้นฝ้ายหรือเส้นใยด้วยสีธรรมชาติหรือสีเคมี ก่อนนำมาทอเป็นผ้าผืน ลวดลายต่าง ๆ ของผ้าเกิดขึ้นตั้งแต่การย้อมโดยการมัดเส้นฝ้ายหรือไหม เป็นลวดลาย แล้วจึงนำมาทอเป็นผ้ามัดหมี่ หรือลวดลายที่เกิดจากการยกดอก การขิด การจก ซึ่งเกิดจากการทอผ้าตามกรรมวิธีต่าง ๆ แต่ปัจจุบันการทอผ้าเริ่มนำเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้มากขึ้น มีการนำเอาด้ายโทเรหรือไหม

ประดิษฐ์ มาใช้เพื่อลดขั้นตอนในการปั่นฝ้ายหรือสาวไหม การย้อมผ้าใช้สีธรรมชาติก็มีการเปลี่ยนมาใช้สีเคมี หรือใช้ด้ายที่ย้อมมาสำเร็จรูปแล้วเพื่อลดขั้นตอนการผลิต การทอมีการนำเข้าเครื่องจักรทอผ้าเพื่อสามารถผลิตผ้าได้ในปริมาณมากขึ้นและรวดเร็วขึ้น แต่ทั้งนี้การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้มากเกินไป กลับส่งผลเสียมากกว่าผลดี สีเคมีที่ใช้อาจนำมาซึ่งสารก่อมะเร็งและก่อให้เกิดมลภาวะ การใช้เครื่องจักรทำให้การทอผ้าด้วยแรงงานลดลง ความประณีตลดลง จึงควรส่งเสริมหัตถกรรมมากกว่าเทคโนโลยีสมัยใหม่ ลักษณะการผลิตเป็นการผลิตที่กลับเข้าสู่ธรรมชาติ เพราะมีผลข้างเคียงน้อยกว่า และได้รับความนิยมและส่งเสริมจากหน่วยงานของรัฐและเอกชนมากกว่า (ปริมรัตน์ แวกเพ็ง, 2542)

1. การทอผ้า

การทำให้เส้นด้ายสองพวกขัดกัน โดยให้ทั้งสองพวกตั้งฉากกัน เส้นด้ายพวกหนึ่ง เรียกว่า ด้ายยืน และอีกพวกหนึ่ง เรียกว่า ด้ายพุ่ง ทำนองเดียวกับการสานด้วยไม้ไผ่ หรือการสานด้วยกระดาด ลักษณะของการขัดกันของด้ายพุ่งและด้ายยืนจะขัดกันแบบธรรมดาที่เรียกว่า “ลายขัด” หรือจะกำหนดให้เป็นลายอื่น ๆ ก็ได้ (ยุพินศรี สายทอง, 2528)

การทอผ้าทำได้หลากหลายวิธี ได้แก่

1. การทอโดยใช้เครื่องทออย่างง่าย

- เครื่องทอที่ทำด้วยแผ่นกระดาดแข็งหรือแผ่นไม้อัด
- เครื่องทอที่ทำด้วยกรอบไม้สี่เหลี่ยม
- เครื่องทอที่ใช้ตะกอลอยง่าย

2. การทอด้วยเครื่องทอสองตะกอลและสี่ตะกอล

3. การทอด้วยบัตรแข็ง

4. การทอด้วยวิธีใช้เข็มขัดคาดหลัง

2. การย้อมสี

การย้อมสีแบ่งเป็น สีสังเคราะห์ และสีธรรมชาติ การย้อมด้วยสีสังเคราะห์นั้นสีจะติดได้นานทนต่อการซักและแสงแดด สะดวก รวดเร็ว แต่มีข้อเสีย คือ เป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อม เนื่องจากมีโลหะหนักจำพวกโครเมียม ดีบุก ตะกั่ว ซึ่งเป็นอันตรายต่อสุขภาพของผู้ผลิตและผู้ใกล้ชิด จากการสัมผัสและสูดดมสารที่ตกค้างในเนื้อผ้าก็เป็นอันตรายต่อผู้ใช้ อีกทั้งสีสังเคราะห์เหล่านี้ต้องนำเข้าจากต่างประเทศเป็นมูลค่าเฉลี่ย 8 พันล้านบาทต่อปี ในขณะที่เดียวกันการย้อมสีธรรมชาติได้รับความนิยมลดลง เนื่องจากขาดองค์ความรู้ด้านการย้อม การย้อมเป็นการลองผิด ลองถูกเป็นความลับเฉพาะกลุ่ม ขาดการสืบทอด คุณภาพสีธรรมชาติไม่เป็นที่ยอมรับของตลาด ไม่ทนต่อแสงแดด สีติดง่าย และคุณภาพไม่สม่ำเสมอ จึงทำซ้ำได้ยาก ก่อให้เกิดปัญหาในการผลิตปริมาณมาก (ไพศาล คงคาอุยชัย และคณะ, 2543) อย่างไรก็ตาม ผู้ผลิตบางรายกลับใช้จุดนี้เป็นจุดขายสินค้าเพราะผ้าย้อมสีธรรมชาติถือเป็นเอกลักษณ์และเป็นเสน่ห์อย่างยิ่ง เช่นเดียวกับที่กล่าวกันว่าผ้าหม้อฮ่อมแท้ต้องสีตก (เพราะย้อมสีธรรมชาติ) เป็นต้น (อนันต์เสวก เหวซึ่งเจริญ, 2543) นอกจากนี้วิธีการย้อมสี และคุณสมบัติของสี

ทั้งสี่สังเคราะห์และสี่ธรรมชาติ ได้กล่าวไว้โดยละเอียดใน อนันต์เสวก เหวซึ่งเจริญ (2543) และคันฉื่นยี่ คำบุญชู (2541)

การตลาดผ้าทอพื้นเมือง

ผลจากการส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมไปสู่ชนบทตามโครงการจัดตั้งหมู่บ้านอุตสาหกรรมระหว่างปี 2537-2539 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาหมู่บ้านให้เกิดหมู่บ้านอุตสาหกรรมที่มีการประกอบอาชีพอุตสาหกรรมในครอบครัวและหัตถกรรมอย่างเป็นระบบเพื่อยกระดับรายได้ประชาชน เพื่อการมีงานทำ ลดการเคลื่อนย้ายแรงงาน ทำให้ชุมชนทอผ้าภาคเหนือและภาคอื่น ๆ เกิดโครงสร้างการตลาดอุตสาหกรรมทอผ้าพื้นเมือง (แผนภาพที่ 1.1) ซึ่งมีพ่อค้าคนกลาง ทำหน้าที่จัดหาทุน วัตถุดิบ เครื่องมือ รูปแบบผลิตภัณฑ์ลงไปในชุมชน ชาวบ้านจึงอยู่ในฐานะผู้ผลิตภายใต้การควบคุมของคนกลางและนายทุน จึงเป็นแรงงานรับจ้างทอผ้าราคาถูก (คณะกรรมการการวิจัยทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2542)

ความสัมพันธ์เชิงธุรกิจระหว่างคนกลางและผู้ผลิตมี 2 ลักษณะ

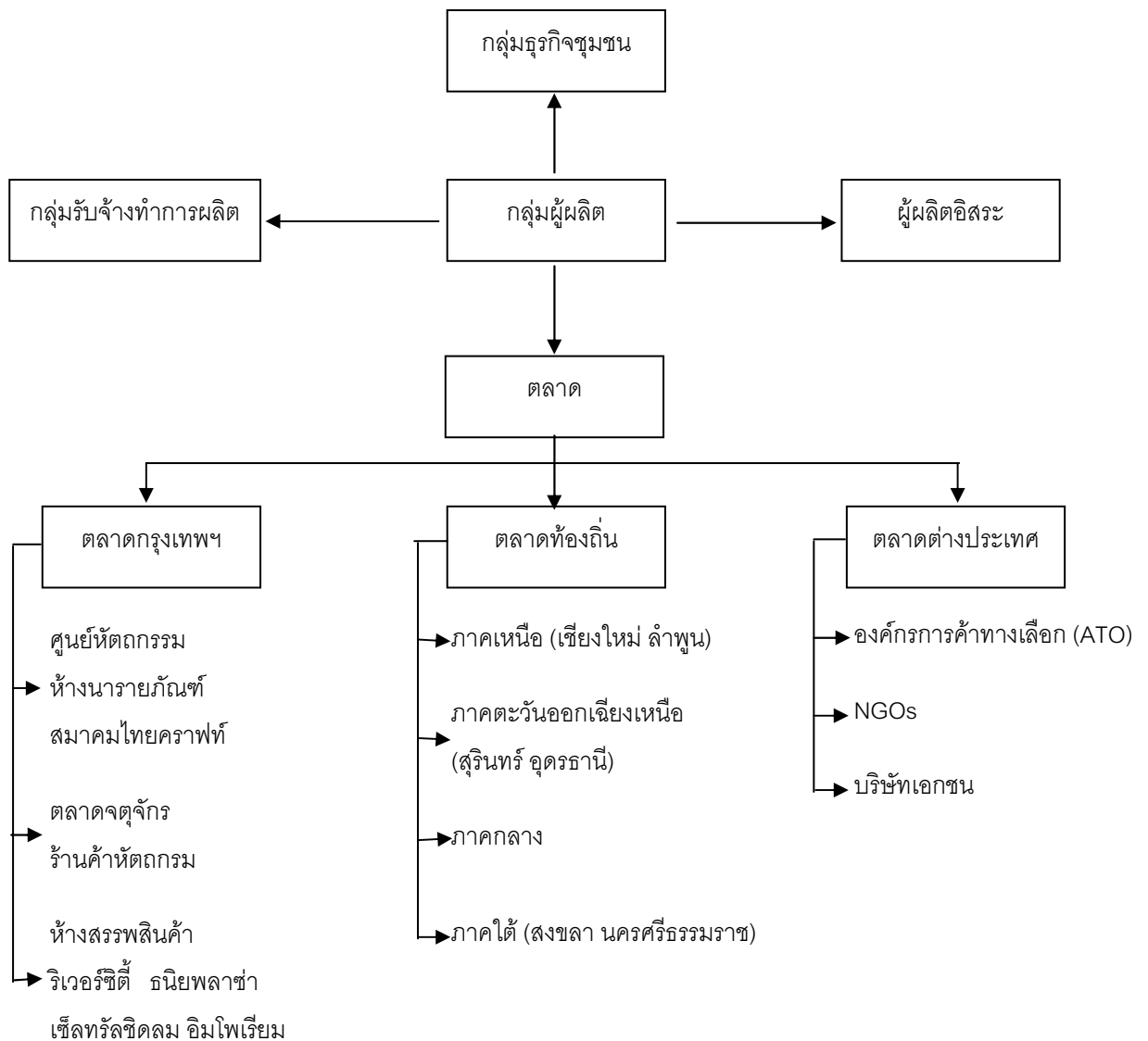
1. คนกลางผู้ซื้อผลิตภัณฑ์มาขายต่อให้ผู้บริโภคทั่วไป ได้แก่ เจ้าของร้านค้าหัตถกรรมซึ่งขายทั้งปลีกและส่ง
2. คนกลางผู้สั่งทอผ้าและขายวัตถุดิบให้ผู้ผลิต แล้วรับซื้อมาแปรรูปเพื่อการส่งออกต่างประเทศ ได้แก่ บริษัทเอกชนและร้านค้าต่าง ๆ

กลุ่มผู้บริโภคที่สำคัญ คือ คนในท้องถิ่น และนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ

ตลาดภายในประเทศ

ผ้าฝ้ายทอมือ

จากการสำรวจพบว่าปริมาณความต้องการผ้าฝ้ายทอมือในท้องตลาดขึ้นอยู่กับท้องถิ่นและลักษณะความนิยมในช่วงเวลาหนึ่ง ในภาคเหนือและภาคอีสานมีการทอผ้าฝ้ายมากกว่าภาคอื่น ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เมื่อมีลูกค้าหรือนักท่องเที่ยวมากก็จะซื้อผ้าทอเพื่อเป็นที่ระลึกถึงสถานที่นั้น ๆ ความนิยมตามแฟชั่นก็เป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดปริมาณความต้องการของผ้าฝ้ายทอมือ ส่วนผ้าฝ้ายทอมือที่ต้องใช้ฝีมือในการผลิต เช่น การทอผ้าขิด มัดหมี่ ผ้าจก ผ้าน้ำไหล ไทลื้อ ที่ทำเป็นผลิตภัณฑ์ผ้าคลุมไหล่ ผ้าขึ้น ผ้าพันคอ ความต้องการก็มีเฉพาะกลุ่ม คนมีอายุและเป็นผู้ที่นิยมอนุรักษ์ศิลปะไทยจริง ๆ แต่ในปัจจุบันหลายคนหันมาสนใจใช้สินค้าไทยและตระหนักถึงคุณค่าของศิลปหัตถกรรมไทยมากขึ้น ทำให้ผ้าฝ้ายทอมือมีการขยายตลาดมากขึ้น โดยเฉพาะการนำมาดัดแปลงตกแต่ง (กองส่งเสริมหัตถกรรมไทย, 2535)

ที่มา : คณะกรรมการการวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2542

แผนภาพที่ 1.1 โครงสร้างและกลไกการตลาดผ้าทอพื้นเมืองระดับประเทศ

จากการศึกษาของกองส่งเสริมหัตถกรรมไทย (2535) ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับการตลาดผ้าฝ้ายทอมือว่าถ้าผู้ผลิตมีฝีมือและเป็นที่รู้จักดี จะทำให้ผู้ซื้อสั่งซื้อสินค้าไว้ล่วงหน้า การจำหน่ายผลิตภัณฑ์สามารถจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. **ตลาดท้องถิ่น** เป็นการจำหน่ายในท้องถิ่น การออกงานเทศกาล งานประจำปี โดยผู้นำกลุ่มหรือหัวหน้ากลุ่มจะรวบรวมนำมาจำหน่าย หรือจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่บ้าน ลูกค้าส่วนใหญ่จะเป็นคนในท้องถิ่นนั้นๆ หรือท้องถิ่นใกล้เคียง ส่วนลูกค้าที่มาจากต่างถิ่นหรือนักท่องเที่ยวจะซื้อเพื่อเป็นของที่ระลึก ผลิตภัณฑ์จะมีลักษณะของพื้นที่ผลิตอยู่ทั่วไป ซึ่งมีราคาไม่สูงมากนัก

2. ตลาดขายส่ง มีการจำหน่ายผ่านคนกลางและจำหน่ายโดยตรงให้กับผู้ซื้อ โดยติดต่อกับหัวหน้ากลุ่ม หรือมีคนกลางเป็นผู้ติดต่อกับผู้ผลิตรวบรวมผลิตภัณฑ์ส่งให้ผู้ซื้อที่ส่วนใหญ่จะเป็นร้านค้าในตัวเมือง ร้านค้าในกรุงเทพฯ ซึ่งจะส่งผ้าผ้ายทอหน้าไปตัดเย็บเสื้อผ้า และเคหะสิ่งทออื่น ๆ ผู้ซื้อบางรายอาจนำไปย้อมสีเองเพื่อให้ได้มาตรฐานในการส่งออก หรืออาจจะส่งให้ผู้ผลิตทำผลิตภัณฑ์แบบต่าง ๆ ตามที่ตลาดต้องการ

ผู้ผลิตจะได้คำสั่งซื้อจากลูกค้า 2 ลักษณะ คือ

- ลูกค้านี้เป็นร้านค้าทั้งในต่างจังหวัดและกรุงเทพฯ ซึ่งจะระบุประเภทและชนิดของผลิตภัณฑ์ที่แน่นอนทำให้ผู้ผลิตมีโอกาสได้ผลิตผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ ๆ ซึ่งนอกจากจะผลิตส่งลูกค้าแล้ว ผู้ผลิตยังทำแบบใหม่ ๆ มาผลิตจำหน่ายเองด้วย
- เป็นผลิตภัณฑ์ที่ผู้ผลิตทำขึ้นมาหลากหลายเพื่อนำไปจำหน่ายในงานเทศกาล ซึ่งจะเป็นการทดสอบตลาดไปในตัวว่าผลิตภัณฑ์ตัวใดเป็นที่ต้องการของตลาด ผู้ผลิตก็จะผลิตผลิตภัณฑ์ตัวนั้นมาจำหน่ายมากขึ้น แต่เมื่อผู้ผลิตหลาย ๆ ราย ผลิตสินค้ารูปแบบและประเภทเดียวกันก็จะทำให้ความต้องการของตลาดลดลง

ประเทศไทยจะได้เปรียบด้านฝีมือและความประณีต สามารถจะเข้าสู่ตลาดระดับสูงได้ แต่มีปริมาณไม่มากนัก ราคาค่อนข้างสูง ส่วนตลาดในระดับต่ำและระดับกลางนั้นอาจต้องแข่งขันกับจีน เกาหลีฮ่องกง ซึ่งเราอาจจะสู้ในด้านราคาไม่ได้ ตลาดผ้าฝ้ายทอในต่างประเทศจะเป็นผลิตภัณฑ์เคหะสิ่งทอ เช่น ผ้าปูที่นอน ผ้าปูผนังหัวเตียง ผ้าปูเบาะ นอกจากนั้นยังทำเป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป เช่น ปลอกหมอน ผ้ารองจาน ผ้าที่ใช้บนโต๊ะอาหาร ผ้าคลุมเตียง ฯลฯ ประเทศที่สั่งซื้อได้แก่ สิงคโปร์ มาเลเซีย สหรัฐอเมริกา เยอรมันตะวันตก ออสเตรเลีย และอังกฤษ

ในปัจจุบันประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น ญี่ปุ่น เยอรมัน จะคำนึงถึงความปลอดภัยของสินค้า จึงมีการป้องกันและอนุรักษ์สภาพแวดล้อมมากขึ้น เน้นการใช้สีย้อมธรรมชาติและผู้บริโภคยินยอมที่จะซื้อผลิตภัณฑ์ที่ทำจากธรรมชาติ ปราศจากสารเคมี ในราคาสูงกว่าปกติถึงร้อยละ 20-50 ดังนั้นผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติจะเป็นผลิตภัณฑ์หนึ่งที่มีศักยภาพพอที่จะก้าวสู่ตลาดต่างประเทศ ถ้าหากมีการปรับปรุงและพัฒนาเทคนิคและกรรมวิธีให้มีคุณภาพได้มาตรฐานมากขึ้น (กองส่งเสริมหัตถกรรมไทย, 2535)

ผ้าไหม

ตลาดภายในประเทศของผ้าไหมและผลิตภัณฑ์ผ้าไหมของไทยนั้นเป็นปริมาณร้อยละ 60 ของการผลิตทั้งหมด ซึ่งผู้บริโภคส่วนใหญ่ คือ นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ (ดร.ณรรณ สุวรรณรงค์, 2532) ซึ่งนักท่องเที่ยวจะเป็นของที่ระลึก

ตลาดต่างประเทศ

ผ้าฝ้าย

ผ้าฝ้ายและผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายเป็นสินค้าที่มีการส่งออกปีละจำนวนมาก ส่วนใหญ่จะเป็นประเภทเคหะสิ่งทอ มีการพัฒนาด้านเทคโนโลยีการผลิตให้มีมาตรฐานตรงกับความต้องการของตลาด

ต่างประเทศ จากสถิติส่งออกผ้าฝ้ายและผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทั้งทอมือและทอเครื่องของไทยจากปี 2530-2535 มีมูลค่าการส่งออก 495.1, 984.1, 1,419.3, 1,811.4, 2,558.2 และ 2,535 พันบาท ตามลำดับ (กองส่งเสริมการค้าไทย, 2535)

ตลาดส่งออกที่สำคัญของผ้าฝ้ายทอมือและอุตสาหกรรมสิ่งทออื่น ๆ แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. ตลาดข้อตกลง คือ ตลาดที่มีข้อตกลงการค้าสิ่งทอกับประเทศไทย มี 18 ประเทศ ได้แก่ EEC (12 ประเทศ) สหรัฐอเมริกา แคนาดา ฟินแลนด์ สวีเดน นอร์เวย์ และออสเตรเลีย
2. ตลาดนอกข้อตกลง คือ ตลาดที่ไม่มีโควตา หรือไม่มีข้อตกลง สามารถส่งออกได้อย่างไม่จำกัด ประเทศคู่ค้าที่สำคัญคือ ญี่ปุ่น ซาอุดีอาระเบีย สหรัฐอเมริกา อาหรับเอมิเรตส์ สิงคโปร์ฮ่องกง และออสเตรเลีย ซึ่งตลาดนอกข้อตกลงเริ่มมีบทบาทสำคัญต่อการส่งออกสิ่งทอไทย เพราะสามารถขยายปริมาณส่งออกได้

ผ้าไหม

ตลาดส่งออกผ้าไหมและผลิตภัณฑ์ผ้าไหมที่สำคัญของไทยได้แก่ ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา และประเทศในประชาคมเศรษฐกิจยุโรป ญี่ปุ่นนำเข้าเพื่อทดแทนการผลิตภายในประเทศซึ่งไม่เพียงพอ สหรัฐอเมริกานิยมผ้าไหมจากไทยสำหรับบุเฟอร์นิเจอร์ ตลาดยุโรปที่สำคัญคือ เบลเยียม ซึ่งเป็นตลาดผ้าไหมแห่งใหม่ของไทยที่มีแนวโน้มจะขยายตัวออกไปได้อีกมาก (ดร.นพวรรณ สุวรรณรงค์, 2532) และสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันเป็นตลาดนำเข้าผลิตภัณฑ์ผ้าไหม เช่น เนคไท ผ้าพันคอ เสื้อผ้าสำเร็จรูป ปลอกหมอน และกรอบรูป ซึ่งยังมีช่องทางส่งออกได้อีกมาก โดยเฉพาะในขณะที่ผ้าไหมในรูปผืนผ้าของไทยเสียเปรียบด้านราคา ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการแข่งขันในตลาดต่างประเทศ ดังนั้นผู้ผลิตควรพัฒนาการผลิตในด้านผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ผ้าผืนและหลีกเลี่ยงการแข่งขันที่รุนแรงจากผู้ผลิตที่ได้เปรียบด้านต้นทุนการผลิต เช่น จีน และอินเดีย ในตลาดผ้าผืน

หากประเทศไทยต้องการเปิดตลาดผ้าไหมสู่ยุโรป ต้องเปลี่ยนแนวคิดในการ design ผ้าให้ เป็นไปตามความนิยมและสวมใส่สบายในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะประเทศที่มีอากาศหนาวเย็น ต้องผลิตผ้าในลักษณะหนาแน่น และในฤดูร้อนต้องเป็นผ้าที่บางพริ้ว ดังนั้นการกำหนดโครงสร้างผ้าให้เหมาะสมจึงเป็นสิ่งจำเป็น ปัจจุบันสถาบันวิจัยอุตสาหกรรมสิ่งทอได้มีการวิจัยและพัฒนาด้านการปรับโครงสร้างผ้าไหมไว้มากพอสมควร โดยเฉพาะไหมบัว ซึ่งเป็นไหมเส้นพุ่งที่ไม่มีการตีเกลียว และมีลักษณะเป็นปุ่มปมตามลักษณะของเส้นไหมไทย ที่ทำการสาวไหมด้วยมือ สถาบันอุตสาหกรรมสิ่งทอได้พยายามปรับปรุงโครงสร้างของไหมบัวให้สามารถนำไปผลิตผ้าได้หลายรูปแบบตามความต้องการตลาด และในอนาคตคาดว่าจะความต้องการนำไหมบัวไปผลิตเป็นผ้าจะมากขึ้น และการผลิตผ้าในแนวสากลจะเกิดขึ้นได้ (สุเมธ นวเศรษฐวิสูตร, 2544)

นอกจากการออกแบบโครงสร้างผ้าไหมแล้ว ควรพิจารณาถึงคุณภาพผ้าไหมไทยที่ผลิตอยู่ในปัจจุบันมีจุดอ่อนอย่างไรบ้าง โดยเฉพาะคุณภาพสีและการดูแลรักษา ตลอดจนการออกแบบลายผ้าในเชิงอนุรักษ์ภูมิปัญญาชาวบ้านควบคู่ไปกับการพัฒนาการออกแบบในเชิงสากล

สำหรับสิ่งทอโดยทั่วไปแล้ว ประเทศที่เป็นผู้ผลิตส่งออกรายใหญ่ คือ อิตาลี และสาธารณรัฐเยอรมัน ส่วนประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก็เริ่มมีแนวโน้มการส่งออกเพิ่มขึ้น เช่น ประเทศมาเลเซีย ฟิลิปปินส์ ไทย อินโดนีเซีย สาธารณรัฐประชาชนจีน ปากีสถาน และศรีลังกา

การแข่งขันต้องแข่งขันกันตั้งแต่ฝีมือ ต้นทุนการผลิต และเทคนิคกรรมวิธีที่จะลดต้นทุนลงมากที่สุด เพื่อสู้ราคาในตลาดโลกได้ จีนจัดเป็นประเทศผู้ผลิตที่ค่อนข้างได้เปรียบทางด้านวัตถุดิบ เพราะจีนสามารถผลิตผ้าได้เอง ทำให้ต้นทุนวัตถุดิบต่ำ ส่วนประเทศอินเดีย มาเลเซีย และฟิลิปปินส์ ค่าแรงก็ยังต่ำอยู่ ทำให้ต้นทุนการผลิตต่ำสามารถแข่งขันด้านราคากับประเทศส่งออกอื่นๆ ได้ (กองส่งเสริมการค้าไทย, 2535)

บทที่ 2

ข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้าน

2.1 สภาพทางภูมิศาสตร์

2.1.1 สภาพทางกายภาพ

ที่ตั้ง บ้านสันกอดู หมู่ที่ 11 ตั้งอยู่ในพื้นที่ ต.แม่แรง อ.ป่าซาง จ.ลำพูน ห่างจากที่ว่าการอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ประมาณ 8 กิโลเมตร หมู่บ้านแบ่งออกเป็น 2 พื้นที่ 4 กลุ่ม มีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 450 ไร่ คือ พื้นที่บ้านสันกอดู และพื้นที่บ้านบวบกอน

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดต่อ	บ้านแม่แรง หมู่ที่ 2 ต.แม่แรง อ.ป่าซาง จ.ลำพูน
ทิศตะวันออก	ติดต่อ	บ้านสะปุ่น้อย หมู่ที่ 3 ต.ท่าม่วง อ.ป่าซาง จ.ลำพูน
ทิศใต้	ติดต่อ	บ้านดอนหลวง หมู่ที่ 7 ต.แม่แรง อ.ป่าซาง จ.ลำพูน
ทิศตะวันตก	ติดต่อ	บ้านต้นผึ้ง หมู่ที่ 3 ต.แม่แรง อ.ป่าซาง จ.ลำพูน

ลักษณะพื้นที่ บ้านสันกอดูมีลักษณะเป็นที่ดอน ซึ่งเป็นบริเวณที่อยู่อาศัย แวดล้อมด้วยพื้นที่ทำการเกษตร หมู่บ้านแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ที่อยู่อาศัย 135 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 30 ของพื้นที่ทั้งหมด และพื้นที่ทำการเกษตร 315 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 70 ของพื้นที่ทั้งหมด โดยส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่นา

แหล่งน้ำ บ้านสันกอดูมีบ่อน้ำสาธารณะกระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่ทำการเกษตรของหมู่บ้าน

2.1.2 สาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก

การคมนาคมขนส่ง หมู่บ้านมีเส้นทางคมนาคมภายในหมู่บ้านที่ใช้เป็นประจำ คือ ถนนสันกอดู ถนนบวบกอน ถนนสันคำว และถนนสันตาล เส้นทางที่สะดวกที่สุด คือ ถนนสันกอดู และถนนบวบกอน เพราะเป็นถนนคอนกรีต

น้ำกินน้ำใช้ การใช้น้ำในการบริโภค ชาวบ้านจำเป็นต้องซื้อน้ำจากโรงงานผลิตน้ำดื่ม เพราะน้ำประปาหมู่บ้าน (น้ำบาดาล) ใช้ในการอุปโภคเท่านั้นไม่สามารถนำมาบริโภคได้ น้ำใช้เพื่อการเกษตร จะใช้น้ำจากบ่อน้ำสาธารณะ ซึ่งมีปริมาณน้ำเพียงพอต่อความต้องการใช้ตลอดทั้งปี

ไฟฟ้า บ้านสันกอดูมีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน

การโทรคมนาคม ชาวบ้านสันกอดู มีโทรศัพท์ใช้ 30 ครัวเรือน จากประชากรทั้งหมด 92 ครัวเรือน

สถานพยาบาล ชาวบ้านนิยมไปใช้บริการที่สถานอนามัยแม่แรงเพราะอยู่ใกล้หมู่บ้านที่สุด ห่างจากหมู่บ้านเป็นระยะทาง 3 กิโลเมตร

โรงเรียน บ้านสันกอดู่ไม่มีโรงเรียนตั้งอยู่ในหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงนิยมส่งบุตรหลานไปเรียนในโรงเรียนวัดบ้านดอน ซึ่งอยู่ในพื้นที่บ้านดอนหลวง ส่วนเด็กนักเรียนที่จบการศึกษาจากโรงเรียนวัดบ้านดอนแล้วก็จะไปเรียนต่อระดับสูงขึ้นในโรงเรียนปทุม

สถาบันการเงิน / แหล่งเงินทุน ชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมไปใช้บริการของธนาคารออมสิน เพราะอยู่ใกล้หมู่บ้านที่สุด ตั้งอยู่ในตัว อ.ปทุม จ.ลำพูน นอกเหนือจากธนาคารแล้ว แหล่งเงินกู้ที่สำคัญของชาวบ้าน คือ กองทุนหมู่บ้าน และกลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน

สถานที่ราชการ บ้านสันกอดู่ไม่มีสถานที่ราชการตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่บ้าน เนื่องจากเป็นหมู่บ้านขนาดเล็กและมีทำเลที่ตั้งไม่เหมาะสมเพราะอยู่ห่างจากถนนสายหลักของตำบล ทำให้การติดต่อไม่สะดวก

โรงงาน บ้านสันกอดู่มีโรงงานทอผ้าของชาวบ้านตั้งอยู่ จำนวน 3 โรงงาน ได้แก่

1. โรงงานของนางศรีพร ภวันนา
2. โรงงานของนางพิกุล มะกอกคำ
3. โรงงานของนายประเสริฐ ไชยวงศา

ร้านค้า บ้านสันกอดู่มีร้านขายของชำภายในหมู่บ้านเพียง 3 ร้าน ชาวบ้านจึงนิยมไปจับจ่ายใช้สอยจากตลาดนอกหมู่บ้านมากกว่า

2.2 ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน

เมื่อชาวบ้านเข้ามาตั้งรกรากในอดีต พื้นที่หมู่บ้านมีต้นประดู่ขึ้นอยู่ทั่วไป ชาวบ้านจึงเรียกชื่อหมู่บ้านของตนว่า บ้านสันกอดู่ โดยที่มีการเข้ามาตั้งรกรากของชาวบ้านเมื่อใดไม่ปรากฏ บ้านบวบกบองก็เช่นเดียวกัน คือเมื่อแรกที่ชาวบ้านเข้ามาตั้งรกราก ภายในหมู่บ้านมีหนองน้ำอยู่แห่งหนึ่ง มีต้นบองมากมายขึ้นอยู่ ชาวบ้านจึงเรียกชื่อหมู่บ้านว่า บ้านบวบกบอง ต่อมาเมื่อมีการจัดตั้งหมู่บ้านขึ้นโดยทางราชการ บ้านสันกอดู่และบ้านบวบกบอง ถูกจัดรวมเข้ากับบ้านป่าช้า หมู่ที่ 6 จนกระทั่งมีประชากรเพิ่มมากขึ้น บ้านสันกอดู่และบ้านบวบกบองจึงได้มีการแยกตัวออกมาตั้งเป็นหมู่บ้านแห่งใหม่ โดยใช้ชื่อว่า “บ้านสันกอดู่” ดังเช่นในปัจจุบัน

2.3 สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ

2.3.1 สภาพทางสังคม

ประชากร บ้านสันกอดู่ มีประชากรทั้งสิ้น 92 ครัวเรือน รวม 314 คน เป็นชาย 160 คน และหญิง 154 คน ขนาดของครัวเรือนโดยเฉลี่ย ครัวเรือนละ 4 คน

อายุ ประชากรในหมู่บ้านส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 19 – 59 ปี คิดเป็นร้อยละ 60.83 รองลงมาจะอยู่ในช่วงอายุ 60 ปี ขึ้นไป ร้อยละ 17.52 โดยช่วงอายุ 7 - 14 ปี ต่ำกว่า 7 ปี และ 15 – 18 ปี มีจำนวนใกล้เคียงกันคิดเป็นร้อยละ 8.92 7.63 และ 5.10 ตามลำดับ (ตารางที่ 2.1)

ตารางที่ 2.1 จำนวนประชากรบ้านสันกอดู่จำแนกตามช่วงอายุ

ช่วงอายุ	สัดส่วน (ร้อยละ)
≤ 6 ปี	8.63
7 - 14 ปี	8.92
15 - 18 ปี	5.10
19 - 59 ปี	60.83
60 ปีขึ้นไป	17.52

ที่มา : จากการสัมภาษณ์นายประพันธ์ ทะใจ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านสันกอดู่

ระดับการศึกษา ชาวบ้านสันกอดู่ส่วนใหญ่ไม่ได้รับการศึกษา คิดเป็นร้อยละ 63.38 ของประชากรทั้งหมด รองลงมาจะเป็นระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนปลาย มัธยมศึกษาตอนต้น และปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 15.92 9.55 6.37 และ 4.78 ตามลำดับ (ตารางที่ 2.2)

ตารางที่ 2.2 ระดับการศึกษาของประชากรบ้านสันกอดู่

ระดับการศึกษาสูงสุดของประชากร	สัดส่วน (ร้อยละ)
ประถมศึกษา (ป.1 – ป.6)	15.92
มัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1 – ม.3)	6.37
มัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4 – ม.6)	9.55
ปริญญาตรี	4.78
ไม่ได้รับการศึกษา	63.38

ที่มา : จากการสัมภาษณ์นายประพันธ์ ทะใจ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านสันกอดู่

การรวมกลุ่มในหมู่บ้าน บ้านสันกอดู่มีการรวมกลุ่มของประชากรในหมู่บ้าน โดยมีการก่อตั้งกลุ่มขึ้น ดังนี้

1. กลุ่มเกษตรกร ตั้งขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2515 กลุ่มเกษตรกรจะให้การสนับสนุนกิจกรรมการเกษตรในหมู่บ้าน โดยให้เงินทุนกู้ยืมแก่สมาชิกของกลุ่มไปใช้ทำการเกษตร
2. กลุ่มแม่บ้าน ก่อตั้งขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2535 เพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน เมื่อมีงานเทศกาล หรือประเพณีประจำปี รวมทั้งการไปร่วมงานที่ทางราชการจัดขึ้นในวันสำคัญต่างๆ
3. กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2542 เพื่อเป็นแหล่งเงินออมและเงินกู้ที่สำคัญของหมู่บ้าน ภายใต้การบริหารงานของชาวบ้านเอง

ตารางที่ 2.3 การรวมกลุ่มในหมู่บ้าน

กลุ่ม	ปีที่เริ่มก่อตั้ง	บทบาทและหน้าที่
1.กลุ่มเกษตรกร	2515	- สนับสนุนกิจกรรมการเกษตรในหมู่บ้าน ให้ทุนกู้ยืมแก่สมาชิก
2.กลุ่มแม่บ้าน	2535	- ทำกิจกรรมร่วมกันภายในกลุ่ม
3.กลุ่มสัจจะออมทรัพย์	2542	- เป็นแหล่งเงินออมและเงินกู้

ที่มา : จากการสัมภาษณ์นายประพันธ์ ทะใจ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านสันกอดู่

2.3.2 สภาพทางเศรษฐกิจ

การประกอบอาชีพ บ้านสันกอดู่ มีประชากรที่มืงานทำ 215 คน คิดเป็นร้อยละ 68.47 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งเป็นประชากรในช่วงของวัยทำงาน ส่วนประชากรที่ว่างงานมีจำนวน 99 คน คิดเป็นร้อยละ 31.53 ของประชากรทั้งหมด

ตารางที่ 2.4 การประกอบอาชีพของประชากรบ้านสันกอดู่

ชนิดงาน/อาชีพ	สัดส่วนผู้ประกอบอาชีพ (ร้อยละ)	ช่วงเดือนที่ทำ	สาเหตุที่เลือกอาชีพ	หน่วยงานที่แนะนำ/ สนับสนุน	รายได้ (บาท/คน/ เดือน)
อาชีพหลัก					
รับจ้าง					
- รับจ้างทอผ้า	24.19	ตลอดปี	- มีโรงงานทอผ้าภายในหมู่บ้าน - ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง	- พัฒนาชุมชน - เกษตรอำเภอ	4,500 3,600 – 4,500
- รับจ้างทั่วไป	29.76	ตลอดปี			
เกษตรกรรม	36.28				
- ทำนา		ก.ค.-พ.ย.			500
- ทำสวนลำไย		ตลอดปี			5,000
ค้าขาย	5.12	ตลอดปี			-
ข้าราชการ	1.86	ตลอดปี			-
ลูกจ้างเอกชน	2.79	ตลอดปี			-

ที่มา : จากการสัมภาษณ์นายประพันธ์ ทะใจ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านสันกอดู่

รายได้ รายได้เฉลี่ยของชาวบ้าน ประมาณ 60,000 บาท/ครัวเรือนปี

จำแนกตามการประกอบอาชีพได้ 2 ประเภท คือ

1. รายได้จากเกษตร ประมาณ 5,000 บาท/ครัวเรือนปี
2. รายได้นอกเกษตร ประมาณ 4,500 บาท/คน/เดือน

อัตราค่าจ้างรายวัน

- รับจ้างทั่วไป หญิง 120 บาท / วัน ชาย 150 บาท / วัน
- รับจ้างทอผ้า จ่ายค่าจ้างเป็นรายชิ้น

ลักษณะการถือครองที่ดิน ชาวบ้านบ้านสันกอดู่ ที่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง 70 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 76.09 ของประชากรทั้งหมด โดยเฉลี่ยครัวเรือนละ 4.5 ไร่

2.4 ทูทางสังคมและภูมิปัญญาชาวบ้านของประชากรในหมู่บ้าน

ประชากรในหมู่บ้านสันกอดู่มีอาชีพหลัก คือ รับจ้าง ทั้งการรับจ้างทั่วไป และรับจ้างทอผ้า ทำการเกษตร ทั้งทำนา และทำสวน แต่จะเป็นการผลิตเพื่อบริโภคมากกว่าผลิตเพื่อจำหน่าย ทำให้รายได้จากภาคเกษตรต่ำมาก อย่างไรก็ตาม บ้านสันกอดู่ มีการตั้งโรงงานทอผ้าภายในพื้นที่หมู่บ้านถึง 3 แห่ง ซึ่งใช้แรงงานจากชาวบ้าน ในการผลิต กล่าวคือ แม่บ้านจะรับจ้างทอผ้าให้กับโรงงานทอผ้าแต่ละแห่งเป็นประจำโดยได้รับค่าตอบแทนเป็นรายชิ้น ซึ่งแม่บ้านเหล่านี้มีประสบการณ์ในการทอผ้ามานานนับสิบปี

วัดป่าแดด เป็นวัดที่ชาวบ้านร่วมแรงร่วมใจสร้างขึ้น เพื่อใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา มีอายุราว 150 ปี นับว่าเป็นวัดที่มีอายุเก่าแก่วัดหนึ่ง

ชาวบ้านสันกอดู่นับถือศาสนาพุทธ ประเพณีในหมู่บ้านจึงมีความเกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ โดยเฉพาะวันสำคัญทางศาสนาต่างๆ ชาวบ้านจะทำกิจกรรมร่วมกันโดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง ในส่วนของงานประเพณีอื่นๆ ก็เช่นเดียวกัน

ความเชื่อของชาวบ้านได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างลึกซึ้งตั้งแต่เกิดจนตาย โดยส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของพิธีกรรมต่างๆ

บ้านสันกอดู่ มีบุคคลที่จัดว่าเป็นบุคคลสำคัญที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและก่อประโยชน์แก่หมู่บ้าน ได้แก่

1. นายประพันธ์ ทะใจ อายุ 58 ปี ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน บ้านสันกอดู่
 2. นายทองคำ เมฆโปธิ อายุ 45 ปี ปัจจุบันทำหน้าที่เป็นมรรคทายก วัดป่าแดด และเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่แรงอีกด้วย
 3. นายบรรจง ภวันนา อายุ 50 ปี ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านสันกอดู่
 4. นายอินทร อินกองงาม อายุ 45 ปี ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านสันกอดู่
- นอกจากนี้ บ้านสันกอดู่ยังมีช่างฝีมือ ที่นับว่าเป็นทรัพยากรอันทรงคุณค่าของหมู่บ้าน ได้แก่
1. นายสำราญ ศรีเยาเรือน อายุ 40 ปี ประกอบอาชีพช่างแกะสลัก มีประสบการณ์ในการทำงาน 15 ปี
 2. นายสว่าง อุณินตะ อายุ 40 ปี ประกอบอาชีพช่างแกะสลัก มีประสบการณ์ในการทำงาน 15 ปี
 3. นายแดง ชมพุดา อายุ 59 ปี ประกอบอาชีพช่างแกะสลัก มีประสบการณ์ในการทำงาน 15 ปี

การสืบทอดงานของช่างฝีมือเหล่านี้ จะเป็นการฝึกสอนให้แก่ลูกหลานและผู้สนใจ ที่บ้านของช่างฝีมือเอง

2.5 ความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน

ความช่วยเหลือที่หมู่บ้านสันกอดูได้รับจากภาครัฐ ได้แก่

1. องค์การบริหารส่วนตำบลแม่แรง เป็นผู้สนับสนุนงบประมาณในการสร้างถนนคอนกรีตภายในหมู่บ้าน ปีละ 1 – 2 ครั้ง
2. สำนักงานเกษตรอำเภอป่าซาง ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการเกษตร และจัดอบรมเทคโนโลยีการเกษตรต่างๆ อาทิเช่น การทำปุ๋ยหมัก การใช้ผลิตภัณฑ์เคมีเกษตร เป็นต้น โดยจัดอบรมปีละ 1 ครั้ง
3. สำนักงานสาธารณสุขอำเภอป่าซาง ให้คำแนะนำด้านสุขอนามัย และตรวจสุขภาพ เดือนละ 1 ครั้ง
4. สำนักงานพัฒนาชุมชน ให้คำแนะนำแก่ผู้ประกอบการทอผ้า

ตารางที่ 2.5 ความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน

หน่วยงาน	ปีที่เข้ามา	จำนวนครั้ง/ปี	ความช่วยเหลือ
1.อบต.แม่แรง		1-2	- งบประมาณในการสร้างถนนคอนกรีตภายในหมู่บ้าน
2.สำนักงานเกษตรอำเภอป่าซาง		1	- ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการเกษตร และจัดอบรมเทคโนโลยีการเกษตรต่างๆ
3.สำนักงานสาธารณสุขอำเภอป่าซาง		12	- ให้คำแนะนำด้านสุขอนามัย และตรวจสุขภาพ
4.สำนักงานพัฒนาชุมชน			- ให้คำแนะนำแก่ผู้ประกอบการทอผ้า

ที่มา : จากการสัมภาษณ์นายประพันธ์ ทะใจ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านสันกอดู

2.6 การเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านและสภาพปัญหา

2.6.1 การเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้าน

ในปัจจุบันบ้านสันกอดูมีการพัฒนาขึ้นมาก ชาวบ้านมีการศึกษาสูงขึ้น สาธารณูปโภคครบถ้วน การคมนาคมสะดวก ช่วยยกระดับความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้ดีขึ้นกว่าในอดีต

2.6.2 สภาพปัญหาและการแก้ไข

- ปัญหาและการแก้ไขด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ปัญหารายได้เฉลี่ยของประชากรยังอยู่ในเกณฑ์ต่ำ เนื่องจากรายได้จากภาคเกษตรต่ำ เพราะเป็นการปลูกเพื่อบริโภคเป็นหลัก ต้องเปลี่ยนแปลงเป็นการผลิตเพื่อจำหน่ายให้มากขึ้นเพื่อเพิ่มรายได้ รวมทั้งการพิจารณาปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดอื่น ที่มีความเหมาะสมกับลักษณะพื้นที่และสามารถสร้างรายได้ให้มากขึ้นมาปลูกเสริมและทดแทนการทำนาเพียงอย่างเดียว

- ปัญหาและการแก้ไขด้านสังคม ได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับการสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณี ที่เยาวชนไม่สนใจที่จะสืบทอดทำให้วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามค่อยๆ สูญหายไปตามกาลเวลา เป็นหน้าที่ของชาวบ้านที่จะต้องช่วยกันปลูกฝังค่านิยมที่ดีให้กับลูกหลานของตน โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ

- ปัญหาและการแก้ไขด้านสาธารณูปโภค ได้แก่ ปัญหาน้ำประปาหมู่บ้านไม่สามารถบริโภคได้ และเส้นทางคมนาคมไม่สะดวก โดยเฉพาะในฤดูฝนเพราะถนนภายในหมู่บ้านบางส่วนยังเป็นถนนลูกรัง การแก้ไขปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐ เพราะเพียงลำพังชาวบ้านไม่สามารถแก้ไขปัญหาให้หมดไปได้

2.7 ศักยภาพการพัฒนาของหมู่บ้าน

บ้านสันกอดู่ มีโรงงานทอผ้าตั้งอยู่ในหมู่บ้านถึง 3 โรงงาน แม้ว่าจะเป็นโรงงานขนาดเล็ก แต่ก็ทำให้เกิดการจ้างงานภายในหมู่บ้าน รวมทั้งผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือยังเป็นที่ต้องการของตลาด ทำให้การจ้างงานเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และมีโอกาสที่จะขยายตัวได้อีก

นโยบายกองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท ซึ่งหมู่บ้านสันกอดู่เข้าร่วมโครงการด้วยนั้น การจัดสรรเงินกองทุน ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการ เป็นผู้บริหาร และควบคุมดูแล โดยให้ชาวบ้านกู้เงินไปใช้ในการลงทุน ทั้งในและนอกภาคเกษตรกรรม ซึ่งเงินกองทุนดังกล่าวทำให้ชาวบ้านมีเงินทุนหมุนเวียน เกิดการกระจายรายได้ในชุมชน

บทที่ 3

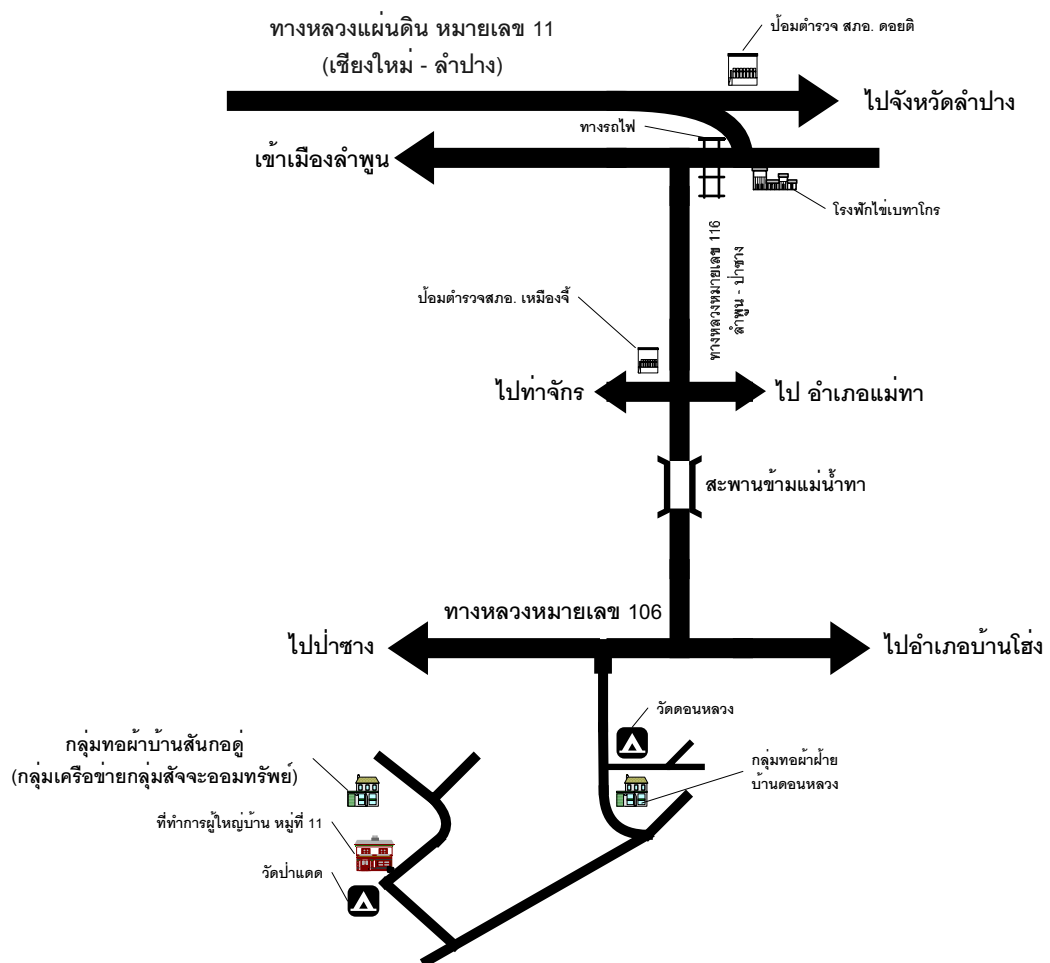
ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มฯ

3.1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มฯ

3.1.1 ชื่อสถานประกอบการ : กลุ่มบ้านสันกอดู่ (กลุ่มทอผ้าเครือข่ายกลุ่มต๋องจะฮอมทรัพย์)

3.1.2 สถานที่ตั้ง

กลุ่มบ้านสันกอดู่ (กลุ่มทอผ้าเครือข่ายกลุ่มสัจจะออมทรัพย์) ตั้งอยู่เลขที่ 8/1 หมู่ที่ 11 บ้านสันกอดู่ ต.แม่แรง อ.ป่าซาง จ.ลำพูน โทรศัพท์ (053) 572629

ที่มา : จากการสำรวจ

แผนภาพที่ 3.1 ที่ตั้งของสถานประกอบการ

3.1.3 ผู้นำคนสำคัญของกลุ่มฯ

นางศรีพร ภวันนา เป็นเจ้าของกิจการและดำรงตำแหน่งประธานกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ปัจจุบัน อายุ 45 ปี สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนวัดบ้านดอน สมรสกับนายบรรจง ภวันนา ปัจจุบัน อายุ 50 ปี สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนหลายแก้ว ประกอบอาชีพทำสวน ทั้งสองมีบุตรด้วยกัน 2 คน คือ นายสุรศักดิ์ ภวันนา อายุ 25 ปี สำเร็จการศึกษาประกาศนียบัตรวิชาชีพ ได้สมรสกับนางราณี ภวันนา อายุ 24 ปี ปัจจุบันทั้งคู่ช่วยงานกิจการทอผ้า และนายสุรเชษฐ์ ภวันนา อายุ 17 ปี กำลังศึกษาในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ในวิทยาลัยเทคนิคป่าซาง นอกจากนี้ครอบครัวของนางศรีพรยังประกอบด้วย เด็กหญิงณัฐสุดา ภวันนา อายุ 3 ขวบ เป็นธิดาของนายสุรศักดิ์กับนางราณี

นางศรีพรเป็นผู้มีความสามารถในการผลิตผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือ โดยเริ่มแรกนางศรีพรได้ไปเรียนกรรมวิธีการทอผ้าจากป้าบุญเมือง และรับจ้างทอผ้าจนเกิดความชำนาญ และได้ไปเรียนกรรมวิธีการย้อมสีจากป้าอุดม เจ้าของร้านอุดมสิริผ้าฝ้าย บ้านหนองเงือก เพิ่มเติมอีก นอกจากนี้นางศรีพรยังเป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้การยอมรับได้รับการคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งประธานกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ของหมู่บ้าน ทำให้นางศรีพรมีโอกาสเข้ารับการอบรมจากหน่วยงานของรัฐ อาทิเช่น กรมแรงงาน อบต.บ้านมะกอก เป็นต้น ซึ่งช่วยเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ใหม่ๆ ให้แก่นางศรีพรเป็นอย่างมาก ในปัจจุบันนางศรีพรได้ทำการฝึกสอน นายสุรศักดิ์ ลูกชาย เพื่อให้มาช่วยแบ่งเบาภาระงาน และรับช่วงกิจการต่อไปในอนาคต

3.2 ประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของกลุ่มฯ

กิจการทอผ้าของนางศรีพร เริ่มทำการผลิตผ้าฝ้ายทอมือ ครั้งแรกเมื่อ ปี พ.ศ. 2532 เนื่องจากนางศรีพรศึกษากรรมวิธีในการผลิตผ้าฝ้ายทอมือจนมีความชำนาญแล้ว จึงคิดจะทำการผลิตผ้าฝ้ายทอมือเพื่อจำหน่ายเอง นางศรีพรจึงนำเงินทุนส่วนตัวมาจัดซื้อวัตถุดิบ เครื่องมือ และอุปกรณ์ในการผลิต แล้วทำการผลิตส่งให้กับป้าบุญเมือง ซึ่งเป็นผู้ที่นางศรีพรเคยรับจ้างทอผ้าอยู่ก่อนจะมาเปิดกิจการทอผ้าของตนเอง เมื่อเริ่มแรกนางศรีพรทำการผลิตตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมฝ้ายจนถึงการตัดเย็บเป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป แต่ยังไม่สามารถทำการย้อมสีเองได้ ต่อมานางศรีพรได้เรียนรู้กรรมวิธีการย้อมสีจากป้าอุดมจึงหันมาทำการย้อมสีเอง ในปี พ.ศ. 2540 แต่คุณภาพการย้อมสียังไม่ดีเท่าที่ควร ประกอบกับภาวะการแข่งขันในตลาดผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป ทำให้ผู้ผลิตขายตัดราคากันเอง นางศรีพรจึงได้เปลี่ยนกลับมาใช้วัตถุดิบที่ทำการย้อมสีแล้วหรือจ้างย้อมสีเส้นฝ้ายแทนการย้อมเอง และทำการผลิตแต่เพียงผ้าผืนเท่านั้น ในปี พ.ศ. 2543 ปัจจัยที่ทำให้นางศรีพรตัดสินใจเปลี่ยนจากการย้อมสีเองมาเป็นการใช้ฝ้ายย้อมสีจากโรงย้อมหรือจ้างย้อมสีสืบเนื่องมาจาก นางศรีพรเล็งเห็นว่าสถานที่ผลิตของตนไม่มีความเหมาะสมในการย้อมสี และการจ้างย้อมสามารถขจัดปัญหาสารเคมีจากสีย้อม รวมถึงคุณภาพการย้อมดีกว่าที่ตนเองทำ จนกระทั่งในปัจจุบัน นางศรีพรทำการผลิตโดยการซื้อวัตถุดิบฝ้ายย้อมสีสำเร็จจากโรงย้อมส่วนหนึ่งและจ้างย้อมสีอีกส่วนหนึ่ง และทำการผลิตเฉพาะผ้าผืนส่งให้กับลูกค้าไปทำการแปรรูปเอง

3.3 บทบาทของกลุ่มฯ ต่อชุมชน

การจ้างทอผ้าของนางศรีพรทำให้เกิดการจ้างงานภายในหมู่บ้าน โดยลูกจ้างส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่ม สัจจะออมทรัพย์ที่นางศรีพรดำรงตำแหน่งประธานอยู่ การที่กิจการทอผ้าของนางศรีพรทำการผลิตอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปี ทำให้ลูกจ้างมีรายได้ประจำจากการจ้างงานของนางศรีพร

3.4 การจัดการองค์กรและการบริหารงานของกลุ่มฯ

3.4.1 การบริหารและจัดการองค์กรของกลุ่มฯ

กิจการของนางศรีพรเป็นธุรกิจภายในครอบครัว มีนางศรีพรเป็นผู้บริหารงานทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นด้านการบริหารจัดการ การควบคุมดูแลการผลิต การตลาด และการเงิน โดยไม่มีการจัดองค์กรที่เป็นแบบแผนแน่นอน เป็นการช่วยกันทำงานของสมาชิกในครอบครัว คือ นางศรีพร นายสุรศักดิ์ และนางราณี

อำนาจการตัดสินใจในการบริหารกิจการทั้งหมดขึ้นอยู่กับนางศรีพรเพียงผู้เดียว ส่วนสมาชิกในครอบครัวจะเป็นผู้ช่วยเหลืองานของกิจการในด้านต่างๆ ดังนี้

ด้านการผลิต ลูกชายและลูกสะใภ้ของนางศรีพรจะช่วยเหลืองานของกิจการ ในการเรียงด้าย เส้นยืน และการเตรียมผ้า

ด้านการตลาด ลูกชาย จะเป็นผู้ส่งของให้ลูกค้า แต่การเก็บเงินจะเป็นหน้าที่ของนางศรีพร บางครั้งนายบรรจงจะมาช่วยส่งของด้วย

ด้านการเงิน นางศรีพรจะปรึกษาสมาชิกในครอบครัวก่อนที่จะตัดสินใจในการลงทุน

3.4.2 ปัญหาการจัดการองค์กรของกลุ่มฯ

ปัจจุบันนางศรีพรได้ลูกชายเข้ามาช่วยแบ่งเบาภาระงาน ทำให้สามารถบริหารกิจการได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น แต่ด้วยการที่นางศรีพรเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจคนเดียว ทำให้ไม่มีใครสามารถตัดสินใจแทนได้เมื่อนางศรีพรไม่อยู่

3.5 แหล่งให้ความสนับสนุนและช่วยเหลือแก่กลุ่มฯ

กิจการทอผ้าของนางศรีพรได้รับการสนับสนุนและช่วยเหลือจากหน่วยงาน และกลุ่มดังต่อไปนี้ (ตารางที่ 3.1)

1. สำนักงานพัฒนาชุมชน เข้ามาให้คำแนะนำเกี่ยวกับการประกอบการและการก่อตั้งกลุ่ม เพื่อจะได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐมากยิ่งขึ้น
2. กลุ่มสัจจะออมทรัพย์บ้านสันกอดู ให้เงินทุนกู้ยืมแก่กิจการ เป็นจำนวนเงิน 20,000 บาท โดยมีดอกเบี้ยร้อยละ 2 ต่อเดือน ระยะเวลาชำระคืน 2 ปี
3. กองทุนหมู่บ้านบ้านสันกอดู ให้เงินทุนกู้ยืมแก่กิจการ เป็นจำนวนเงิน 10,000 บาท โดยมีดอกเบี้ยร้อยละ 0.5 ต่อเดือน ระยะเวลาชำระคืน 1 ปี

ตารางที่ 3.1 แหล่งให้ความสนับสนุนและช่วยเหลือแก่กิจการ

หน่วยงาน	ปีที่ได้รับความช่วยเหลือ	ความช่วยเหลือที่ได้รับ
1.กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ บ้านสันกอดู่	2544	ให้กู้ยืมเงิน เป็นจำนวน 20,000 บาท ดอกเบี้ยร้อยละ 2 ต่อเดือน ระยะเวลาชำระคืน 2 ปี
2.กองทุนหมู่บ้าน บ้านสันกอดู่	2544	ให้กู้ยืมเงิน เป็นจำนวน 10,000 บาท ดอกเบี้ยร้อยละ 0.5 ต่อเดือน ระยะเวลาชำระคืน 1 ปี
3.สำนักงานพัฒนาชุมชน	2545	ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการประกอบกิจการ และการตั้งกลุ่ม

ที่มา : จากการสัมภาษณ์นางศรีพร เจ้าของกิจการ

3.6 ศักยภาพการจัดการองค์กรของกลุ่มฯ

การพัฒนาของกิจการขึ้นอยู่กับความตัดสินใจของนางศรีพร ซึ่งมีอำนาจตัดสินใจเพียงผู้เดียว โดยนางศรีพรตั้งใจจะให้นายสุรศักดิ์ ลูกชายเป็นผู้รับช่วงสืบทอดกิจการ ในปัจจุบันนางศรีพรได้มอบหมายงานให้ลูกชายได้เรียนรู้ และวางแผนจะมอบให้ลูกชายแยกออกไปทดลองทำการผลิตเองเพื่อเก็บเกี่ยวประสบการณ์

บทที่ 4

การผลิตและเทคโนโลยีการผลิต

4.1 ผลิตภัณฑ์

ผลิตภัณฑ์ที่กิจการทอผ้าของนางศรีพรทำการผลิตรวมทั้งหมด 14 ชนิด มีลักษณะเป็นผ้าม้วนที่มีขนาดแตกต่างกันออกไป นอกจากขนาดแล้วยังมี ความแตกต่างในส่วนของวัตถุดิบหลัก (ฝ้าย) สีเส้นและลวดลายสำหรับนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปต่างๆ เช่น ปลอกหมอน ผ้าม่าน ผ้าปูโต๊ะ ผ้าคลุมเตียง เป็นต้น

รายละเอียดของผลิตภัณฑ์ จำแนกตามลักษณะของผลิตภัณฑ์ แสดงในตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 ผลิตภัณฑ์ของกิจการทอผ้า

ผลิตภัณฑ์	ขนาด	ฝ้ายเส้นยืน	ฝ้ายเส้นพุ่ง
ผ้าม้วน 13" ชนิดที่ 1	13" * 55 เมตร	ฝ้ายเบอร์ 20/2	ฝ้ายเบอร์ 1/3
ผ้าม้วน 13" ชนิดที่ 2	13" * 55 เมตร	ฝ้ายเบอร์ 20/2	ฝ้ายปั่นมือ เกรดเอ
ผ้าม้วน 13" ชนิดที่ 3	13" * 55 เมตร	ฝ้ายเบอร์ 40/2	ฝ้ายเบอร์ 10/1
ผ้าม้วน 40" ชนิดที่ 1	40" * 54 เมตร	ฝ้ายเบอร์ 20/2	ฝ้ายเบอร์ 1/3
ผ้าม้วน 40" ชนิดที่ 2	40" * 50 เมตร	ฝ้ายเบอร์ 20/2	ฝ้ายปั่นมือ เกรดเอ
ผ้าม้วน 40" ชนิดที่ 3	40" * 50 เมตร	ฝ้ายเบอร์ 20/2	ฝ้ายปั่นมือ หนา
ผ้าม้วน 40" ชนิดที่ 4	40" * 57 เมตร	ฝ้ายเบอร์ 40/2	ฝ้ายเบอร์ 10/1
ผ้าม้วน 60" ชนิดที่ 1	60" * 60 เมตร	ฝ้ายเบอร์ 20/2	ฝ้ายเบอร์ 1/3
ผ้าม้วน 60" ชนิดที่ 2	60" * 52 เมตร	ฝ้ายเบอร์ 20/2	ฝ้ายปั่นมือ หนา
ผ้าม้วน 60" ชนิดที่ 3	60" * 56 เมตร	ฝ้ายเบอร์ 40/2	ฝ้ายเบอร์ 10/1
ผ้าม้วน 72"	72" * 57 เมตร	ฝ้ายเบอร์ 20/2	ฝ้ายเบอร์ 10/1
			ฝ้ายปั่นมือ เกรดเอ
ผ้าม้วน 96" ชนิดที่ 1	96" * 56 เมตร	ฝ้ายเบอร์ 20/2	ฝ้ายเบอร์ 1/3
ผ้าม้วน 96" ชนิดที่ 2	96" * 56 เมตร	ฝ้ายเบอร์ 20/2	ฝ้ายเบอร์ 10/1
ผ้าม้วน 96" ชนิดที่ 3	96" * 56 เมตร	ฝ้ายเบอร์ 40/2	ฝ้ายเบอร์ 10/1

ที่มา : จากการสำรวจ

4.2 การบริหารการผลิต และการวางแผนการผลิต

4.2.1 การบริหารการผลิต

การบริหารการผลิตทั้งหมดเป็นหน้าที่ของนางศรีพร ตั้งแต่การจับจ่ายการผลิต กระจายงานให้กับลูกจ้าง ควบคุมการผลิต และตรวจสอบคุณภาพของผลิตภัณฑ์

4.2.2 การวางแผนการผลิต

การผลิตผ้าฝ้ายทอมือ จะทำการผลิตตามรายการสั่งซื้อที่ได้รับมาจากลูกค้า เมื่อได้รับรายการสั่งซื้อมาแล้วนางศรีพร จะพิจารณาถึงปัจจัยการผลิตที่จำเป็นในการผลิต และจัดเตรียมให้พร้อม แล้วจึงกระจายงานให้กับลูกจ้างแต่ละคนไปทำการผลิต โดยคำนึงถึงความชำนาญของลูกจ้างคนนั้นด้วย ซึ่งงานที่นางศรีพรให้ลูกจ้างทำนั้นจะเป็นการผลิตในขั้นตอนการปั่นฝ้าย และการทอผ้า ลักษณะการจ้างงานจะเป็นการจ้างรายชิ้น ส่วนกรรมวิธีการผลิตในขั้นตอนอื่นๆ นางศรีพรและครอบครัวจะเป็นผู้รับผิดชอบเองทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการเตรียมฝ้าย การขึ้นหูกหรือการขึ้นเครื่อง และการตรวจสอบคุณภาพ ในส่วนของการทอจะมีทั้งลูกจ้างที่มาทำการผลิตที่บ้านของนางศรีพรเอง และลูกจ้างที่ทำการผลิตที่บ้านของตน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสมัครใจและความสะดวกของตัวลูกจ้างเอง แต่ที่ทอผ้าส่วนใหญ่เป็นของนางศรีพร ยกเว้นที่ทอผ้าของช่างทอที่บ้านสะบั้ง จะมีก็ของตนเอง อย่างไรก็ตามนางศรีพรจะเป็นผู้ตรวจสอบคุณภาพของผลิตภัณฑ์ทั้งในระหว่างทำการผลิตและหลังจากที่ทำการผลิตแล้วเสร็จแล้ว การควบคุมคุณภาพสำหรับลูกจ้างที่มาทำงานที่บ้านของนางศรีพร จะได้รับการดูแลตลอดเวลา แต่ลูกจ้างที่ทำการทอที่บ้านของตน นางศรีพรจะเดินทางไปตรวจสอบเป็นครั้งคราว เมื่อทำการผลิตผลิตภัณฑ์ได้ตรงตามรายการสั่งซื้อแล้วนางศรีพรจะทำการตรวจสอบอีกครั้งแล้วจึงนำไปส่งมอบให้แก่ลูกค้า การผลิตของกิจการทอผ้าจะทำการผลิตมากในช่วงเดือนตุลาคม – มีนาคม และจะมีการผลิตน้อยลงในช่วงเดือนพฤษภาคม – กันยายน ทั้งนี้เพราะการผลิตในช่วงตั้งแต่เดือนตุลาคมจะผลิตเพื่อรองรับรายการสั่งซื้อจากลูกค้าที่สั่งเข้ามาเยอะเพราะใกล้ช่วงประเพณียี่เป็งและสงกรานต์ กำลังการผลิตของกิจการแสดงในตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 กำลังการผลิตของกิจการทอผ้า

ผลิตภัณฑ์	ขนาด	ปริมาณการผลิต/เดือน	หน่วย
ผ้าผืน 13" ชนิดที่ 1	13" * 55 เมตร	1200	ผืน
ผ้าผืน 13" ชนิดที่ 2	13" * 55 เมตร	1200	ผืน
ผ้าผืน 13" ชนิดที่ 3	13" * 55 เมตร	1200	ผืน
ผ้าผืน 40" ชนิดที่ 1	40" * 54 เมตร	126.09	เมตร
ผ้าผืน 40" ชนิดที่ 2	40" * 50 เมตร	38.28	เมตร
ผ้าผืน 40" ชนิดที่ 3	40" * 50 เมตร	57.43	เมตร
ผ้าผืน 40" ชนิดที่ 4	40" * 57 เมตร	327.80	เมตร

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ผลิตภัณฑ์	ขนาด	ปริมาณการผลิต/เดือน	หน่วย
ผ้าผืน 60" ชนิดที่ 1	60" * 60 เมตร	69.93	เมตร
ผ้าผืน 60" ชนิดที่ 2	60" * 52 เมตร	81.70	เมตร
ผ้าผืน 60" ชนิดที่ 3	60" * 56 เมตร	182.75	เมตร
ผ้าผืน 72"	72" * 57 เมตร	45.6	ผืน
ผ้าผืน 96" ชนิดที่ 1	96" * 56 เมตร	12	ผืน
ผ้าผืน 96" ชนิดที่ 2	96" * 56 เมตร	12	ผืน
ผ้าผืน 96" ชนิดที่ 3	96" * 56 เมตร	16	ผืน

ที่มา : จากการสำรวจและการคำนวณ

4.3 การจัดหาปัจจัยการผลิต

4.3.1 วัตถุดิบ

วัตถุดิบในการผลิตผ้าผืนทอมือ ได้แก่ ผ้าเส้นยืน และผ้าเส้นพุ่ง มีรายละเอียด ดังนี้

ก. ผ้าเส้นยืน ผ้าเส้นยืนที่นางศรีพรใช้ในการผลิตจะใช้ผ้าเบอร์ 40/2 หรือผ้าเบอร์ 20/2 โดยกำหนดชนิดผ้าที่ใช้ขึ้นอยู่กับชนิดของผลิตภัณฑ์ ข้อสังเกต คือ ผ้าเบอร์ 20/2 จะหนักกว่าผ้าเบอร์ 40/2 จึงไม่จำเป็นต้องทำการทอผ้าก่อนจะนำไปขึ้นเครื่อง ผ้าเส้นยืนเหล่านี้จะเป็นผ้าที่ย้อมสีมาแล้วจากโรงงาน ซึ่งผ้าแต่ละสีจะมีหมายเลขสีกำกับอยู่ เรียกว่าเบอร์สี ทำให้สะดวกต่อการจดจำและสั่งซื้อ

ข. ผ้าเส้นพุ่ง ผ้าเส้นพุ่งที่นางศรีพรใช้ในการผลิตจะใช้ผ้าเบอร์ 10/1 ผ้าเบอร์ 1/3 และผ้าปั่นมือเกรดเอ การกำหนดชนิดผ้าที่จะใช้ขึ้นอยู่กับชนิดของผลิตภัณฑ์เช่นเดียวกับผ้าเส้นยืน ผ้าเหล่านี้จะมีทั้งผ้าที่ผ่านการย้อมสีมาแล้ว มีเบอร์สีเช่นเดียวกับผ้าเส้นยืน และผ้าดิบที่นางศรีพรนำมาจางข้างย้อมสีทำการย้อมเอง อย่างไรก็ตามยังมีผลิตภัณฑ์บางชนิดที่ไม่ต้องทำการย้อมสีใดๆ เลย สามารถนำผ้าดิบมาขึ้นเครื่องและทอได้ทันที

วัสดุในการผลิตผ้าผืนทอมือ ได้แก่ หลอดกระสวย มีรายละเอียดดังนี้

ก. หลอดกระสวย ใช้เป็นแกนผ้าเส้นพุ่ง อายุการใช้งาน 6 เดือน มีประจำกิโล 200 อัน รายละเอียดช่วงเวลาและการจัดซื้อวัตถุดิบและวัสดุ แสดงในตารางที่ 4.3 และตารางที่ 4.4 ตามลำดับ

4.3.2 โรงเรือน เครื่องจักร และอุปกรณ์การผลิต

เครื่องมือและอุปกรณ์การผลิต ที่ใช้ในกระบวนการผลิตผ้าผืนทอมือ ส่วนใหญ่นางศรีพรเป็นผู้รับผิดชอบจัดหา มีเครื่องมือและอุปกรณ์บางส่วนเท่านั้นที่ลูกจ้างมีเป็นของตนเอง โดยมีรายละเอียดของโรงเรือน เครื่องมือและอุปกรณ์การผลิต (ตารางที่ 4.5) ดังนี้

- ก. โรงเรือน สร้างต่อเติมจากบ้านของนางศรีพรเอง ใช้เป็นสถานที่ผลิต
- ข. กี่ทอผ้า นางศรีพรมีกี่ทอผ้าทั้งหมด 23 หลัง เป็นกี่ทอผ้า 96" จำนวน 2 หลัง กี่ทอผ้าขนาด 60" และ 72" จำนวน 3 หลัง กี่ทอผ้า 13" และ 40" จำนวน 18 หลัง ซึ่งนางศรีพรกระจายให้แก่ลูกจ้างใช้ในการผลิต นอกจากนี้ลูกจ้างที่บ้านสะปุ่น มีกี่ทอผ้าเป็นของตัวเอง จำนวน 4 หลัง
- ค. ฟืม นางศรีพรมีฟืมที่ใช้ในการทอผ้า ทั้งหมด 5 ขนาด คือ ฟืมสำหรับทอผ้าขนาด 13" 40" 60" 72" และ 96" ทั้งหมดเป็นฟืมเหล็ก
- ง. จักรปั่นฝ้ายและกวดักฝ้าย (ฝ้ายนและกวด) มีทั้งหมด 3 ชุด ใช้ในการปั่นฝ้าย
- จ. กระป๋อง มี 2 ขนาด ขนาดใหญ่ มี 150 ใบ ขนาดเล็ก มี 200 ใบ
- ฉ. เพือขอ ใช้ในการเรียงด้ายเส้นยืน มี 2 หลัง ทำจากไม้ 1 หลัง และทำจากเหล็ก 1 หลัง
- ช. กระสวยทอผ้า ใช้ 4 อัน ต่อกี่ 1 หลัง
- ซ. หลอดกระสวย ใช้ 200 อัน ต่อกี่ 1 หลัง
- ณ. ที่สอดฟืม มี 2 ขนาด ขนาดเล็กใช้กับกี่เล็ก ขนาดใหญ่ใช้กับกี่ใหญ่
- ญ. กรรไกร มีที่ละ 1 ด้าม
- ฎ. สายวัด ยาว 1.5 เมตร มีที่ละ 1 เส้น
- ฏ. ไม้ย่ำ กี่ขนาดใหญ่จะใช้ไม้ย่ำ 2 คู่ ส่วนกี่ยี่ขนาดเล็ก ใช้ไม้ย่ำเพียงคู่เดียว
- ฐ. เชือกไนลอน ใช้มัดไม้ย่ำ

4.4 แรงงานและการจ้างงาน

กิจการทอผ้าของนางศรีพร ปัจจุบันสมาชิกในครอบครัว ได้แก่ นางศรีพร นายสุรศักดิ์ และนางราณี เป็นแรงงานในส่วนของการจัดหาและเตรียมวัตถุดิบ และการขึ้นเครื่อง ขั้นตอนนอกเหนือจากนี้ คือ การปั่นฝ้าย และการทอผ้า นอกจากแรงงานภายในครอบครัวแล้ว นางศรีพรจะมีการจ้างแรงงานจากภายนอก กล่าวคือ จะมีแรงงานในการปั่นฝ้าย 4 คน และแรงงานในการทอผ้า 31 คน โดยมีการจ้างงานเป็นรายชิ้นทั้งหมด ซึ่งแรงงานส่วนใหญ่จะเป็นชาวบ้านในบ้านสันกอดู่เอง และเป็นสมาชิกกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ด้วย แรงงานส่วนที่เหลือจะเป็นช่างทอผ้าที่บ้านสะปุ่น จำนวน 4 คน นางศรีพรมีการจ่ายค่าล่วงเวลาในกรณีที่มิต้องทำการผลิตเร่งด่วน เพื่อให้ทันกำหนดส่งมอบ โดยจะจ่ายค่าจ้างทอผ้าเพิ่มเมตรละ 1 บาท รายละเอียดของลักษณะการจ้างงานแสดงดังตารางที่ 4.6

ตารางที่ 4.6 ลักษณะการจ้างงานของกิจการ

ลักษณะงาน/หน้าที่	จำนวนแรงงาน		ลักษณะการจ้างงาน
	ชาย	หญิง	
ปั้นฝ้ายใส่กระป๋อง	-	4	รายขึ้น
รวมฝ้ายเส้นพุ่ง	-	4	รายขึ้น
เรียงด้ายเส้นยืน (ขึ้นเครือหรือขึ้นหูก)	1	1	-
ทอผ้า		31	รายขึ้น

ที่มา : จากการสำรวจ

4.5 ต้นทุนและผลตอบแทน

การคำนวณต้นทุนของผลิตภัณฑ์ ทำการคำนวณต่อหนึ่งหน่วยการผลิต (ผืน หรือ เมตร) โดยจะมีรายละเอียดของต้นทุนแตกต่างกันไปตามชนิดของผลิตภัณฑ์ โดยวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตจะมีความคล้ายคลึงกันจะแตกต่างกันเพียงส่วนของรายละเอียดปลีกย่อยเท่านั้น ต้นทุนของแต่ละผลิตภัณฑ์แสดงดังตารางที่ 4.7

ผ้าม้วน 13 " ชนิดที่ 1 ต้นทุนการผลิตส่วนใหญ่ เป็นต้นทุนค่าปัจจัยการผลิต โดยคิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 65.32 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด และต้นทุนการผลิตที่มีสัดส่วนมากรองลงมา คือ ต้นทุนค่าแรงงาน ต้นทุนคงที่ และต้นทุนผันแปรอื่นๆ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 33.77 0.77 และ 0.15 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมดตามลำดับ

ต้นทุนผันแปร	14.62	(บาท/ผืน)
ต้นทุนเงินสด	14.35	(บาท/ผืน)
ต้นทุนทั้งหมด	14.73	(บาท/ผืน)
ผ้าม้วน 13" ชนิดที่ 1 ราคาผืนละ	15	บาท
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนผันแปร	0.38	(บาท/ผืน)
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนเงินสด	0.65	(บาท/ผืน)
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนทั้งหมด	0.27	(บาท/ผืน)
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนผันแปร	2.55	
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนเงินสด	4.30	
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนทั้งหมด	1.79	

ผ้าม้วน 13 " ชนิดที่ 2 ต้นทุนการผลิตส่วนใหญ่ เป็นต้นทุนค่าปัจจัยการผลิต โดยคิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 70.57 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด และต้นทุนการผลิตที่มีสัดส่วนมากรองลงมา คือ ต้นทุนค่าแรงงาน ต้นทุนคงที่ และต้นทุนผันแปรอื่นๆ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 28.66 0.67 และ 0.11 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมดตามลำดับ

ต้นทุนผันแปร	19.02	(บาท/ผืน)
ต้นทุนเงินสด	18.76	(บาท/ผืน)
ต้นทุนทั้งหมด	19.15	(บาท/ผืน)
ผ้าม้วน 13" ชนิดที่ 2 ราคาผืนละ	17	บาท
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนผันแปร	-2.02	(บาท/ผืน)
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนเงินสด	-1.76	(บาท/ผืน)
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนทั้งหมด	- 2.15	(บาท/ผืน)
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนผันแปร	-11.88	
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนเงินสด	-10.33	
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนทั้งหมด	-12.63	

ผ้าม้วน 13 " ชนิดที่ 3 ต้นทุนการผลิตส่วนใหญ่ เป็นต้นทุนค่าปัจจัยการผลิต โดยคิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 62.85 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด และต้นทุนการผลิตที่มีสัดส่วนมากรองลงมา คือ ต้นทุนค่าแรงงาน ต้นทุนคงที่ และต้นทุนผันแปรอื่นๆ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 36.10 0.88 และ 0.17 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมดตามลำดับ

ต้นทุนผันแปร	12.81	(บาท/ผืน)
ต้นทุนเงินสด	12.55	(บาท/ผืน)
ต้นทุนทั้งหมด	12.93	(บาท/ผืน)
ผ้าม้วน 13" ชนิดที่ 3 ราคาผืนละ	15	บาท
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนผันแปร	2.19	(บาท/ผืน)
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนเงินสด	2.45	(บาท/ผืน)
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนทั้งหมด	2.07	(บาท/ผืน)
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนผันแปร	14.57	
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนเงินสด	16.32	
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนทั้งหมด	13.81	

ผ้าม้วน 40 " ชนิดที่ 1 ต้นทุนการผลิตส่วนใหญ่ เป็นต้นทุนค่าปัจจัยการผลิต โดยคิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 73.92 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด และต้นทุนการผลิตที่มีสัดส่วนมากรองลงมา คือ ต้นทุนค่าแรงงาน ต้นทุนคงที่ และต้นทุนผันแปรอื่นๆ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 24.99 0.76 และ 0.33 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมดตามลำดับ

ต้นทุนผันแปร	83.99	(บาท/เมตร)
ต้นทุนเงินสด	82.44	(บาท/เมตร)
ต้นทุนทั้งหมด	84.64	(บาท/เมตร)
ผ้าม้วน 40" ชนิดที่ 1 ราคาผืนละ	80	บาท

ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนผันแปร	-3.99	(บาท/เมตร)
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนเงินสด	-2.44	(บาท/เมตร)
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนทั้งหมด	- 4.64	(บาท/เมตร)
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนผันแปร	-4.99	
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนเงินสด	-3.06	
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนทั้งหมด	-5.80	

ผ้าม้วน 40 " ชนิดที่ 2 ต้นทุนการผลิตส่วนใหญ่ เป็นต้นทุนค่าปัจจัยการผลิต โดยคิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 75.24 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด และต้นทุนการผลิตที่มีสัดส่วนมากรองลงมา คือ ต้นทุนค่าแรงงาน ต้นทุนคงที่ และต้นทุนผันแปรอื่นๆ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 23.54 0.91 และ 0.31 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด ตามลำดับ

ต้นทุนผันแปร	96.16	(บาท/เมตร)
ต้นทุนเงินสด	94.34	(บาท/เมตร)
ต้นทุนทั้งหมด	97.05	(บาท/เมตร)
ผ้าม้วน 40" ชนิดที่ 2 ราคาผืนละ	85	บาท
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนผันแปร	-11.16	(บาท/เมตร)
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนเงินสด	-9.34	(บาท/เมตร)
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนทั้งหมด	-12.05	(บาท/เมตร)
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนผันแปร	-13.13	
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนเงินสด	-10.99	
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนทั้งหมด	-14.17	

ผ้าม้วน 40 " ชนิดที่ 3 ต้นทุนการผลิตส่วนใหญ่ เป็นต้นทุนค่าปัจจัยการผลิต โดยคิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 77.65 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด และต้นทุนการผลิตที่มีสัดส่วนมากรองลงมา คือ ต้นทุนค่าแรงงาน ต้นทุนคงที่ และต้นทุนผันแปรอื่นๆ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 21.08 0.92 และ 0.35 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด ตามลำดับ

ต้นทุนผันแปร	84.79	(บาท/เมตร)
ต้นทุนเงินสด	83.04	(บาท/เมตร)
ต้นทุนทั้งหมด	85.57	(บาท/เมตร)
ผ้าม้วน 40" ชนิดที่ 3 ราคาเมตรละ	85	บาท
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนผันแปร	0.21	(บาท/เมตร)
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนเงินสด	1.96	(บาท/เมตร)
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนทั้งหมด	-0.57	(บาท/เมตร)
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนผันแปร	0.25	

อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนเงินสด	2.31
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนทั้งหมด	-0.68

ผ้าม้วน 40 " ชนิดที่ 4 ต้นทุนการผลิตส่วนใหญ่ เป็นต้นทุนค่าปัจจัยการผลิต โดยคิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 70.19 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด และต้นทุนการผลิตที่มีสัดส่วนมากรองลงมา คือ ต้นทุนค่าแรงงาน ต้นทุนคงที่ และต้นทุนผันแปรอื่นๆ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 28.51 0.90 และ 0.40 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมดตามลำดับ

ต้นทุนผันแปร	65.06	(บาท/เมตร)
ต้นทุนเงินสด	63.63	(บาท/เมตร)
ต้นทุนทั้งหมด	65.65	(บาท/เมตร)
ผ้าม้วน 40" ชนิดที่ 4 ราคาเมตรละ	80	บาท
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนผันแปร	14.94	(บาท/เมตร)
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนเงินสด	16.37	(บาท/เมตร)
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนทั้งหมด	14.35	(บาท/เมตร)
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนผันแปร	18.67	
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนเงินสด	20.46	
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนทั้งหมด	17.93	

ผ้าม้วน 60 " ชนิดที่ 1 ต้นทุนการผลิตส่วนใหญ่ เป็นต้นทุนค่าปัจจัยการผลิต โดยคิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 65.85 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด และต้นทุนการผลิตที่มีสัดส่วนมากรองลงมา คือ ต้นทุนค่าแรงงาน ต้นทุนคงที่ และต้นทุนผันแปรอื่นๆ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 32.60 1.21 และ 0.34 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมดตามลำดับ

ต้นทุนผันแปร	120.20	(บาท/เมตร)
ต้นทุนเงินสด	118.42	(บาท/เมตร)
ต้นทุนทั้งหมด	121.67	(บาท/เมตร)
ผ้าม้วน 60" ชนิดที่ 1 ราคาเมตรละ	135	บาท
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนผันแปร	14.80	(บาท/เมตร)
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนเงินสด	16.58	(บาท/เมตร)
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนทั้งหมด	13.33	(บาท/เมตร)
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนผันแปร	10.96	
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนเงินสด	12.28	
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนทั้งหมด	9.87	

ผ้าม้วน 60 " ชนิดที่ 2 ต้นทุนการผลิตส่วนใหญ่ เป็นต้นทุนค่าปัจจัยการผลิต โดยคิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 72.55 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด และต้นทุนการผลิตที่มีสัดส่วนมากรองลงมา คือ ต้นทุนค่าแรงงาน ต้นทุนคงที่ และต้นทุนผันแปรอื่นๆ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 26.17 0.97 และ 0.32 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด ตามลำดับ

ต้นทุนผันแปร	151.08 (บาท/เมตร)
ต้นทุนเงินสด	149.06 (บาท/เมตร)
ต้นทุนทั้งหมด	152.57 (บาท/เมตร)
ผ้าม้วน 60" ชนิดที่ 2 ราคาเมตรละ	140 บาท
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนผันแปร	-11.08 (บาท/เมตร)
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนเงินสด	-9.06 (บาท/เมตร)
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนทั้งหมด	-12.57 (บาท/เมตร)
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนผันแปร	-7.92
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนเงินสด	-6.47
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนทั้งหมด	-8.98

ผ้าม้วน 60 " ชนิดที่ 3 ต้นทุนการผลิตส่วนใหญ่ เป็นต้นทุนค่าปัจจัยการผลิต โดยคิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 67.08 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด และต้นทุนการผลิตที่มีสัดส่วนมากรองลงมา คือ ต้นทุนค่าแรงงาน ต้นทุนคงที่ และต้นทุนผันแปรอื่นๆ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 31.51 1.06 และ 0.35 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด ตามลำดับ

ต้นทุนผันแปร	124.92 (บาท/เมตร)
ต้นทุนเงินสด	123.09 (บาท/เมตร)
ต้นทุนทั้งหมด	126.26 (บาท/เมตร)
ผ้าม้วน 60" ชนิดที่ 3 ราคาเมตรละ	140 บาท
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนผันแปร	10.08 (บาท/เมตร)
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนเงินสด	11.91 (บาท/เมตร)
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนทั้งหมด	8.74 (บาท/เมตร)
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนผันแปร	7.47
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนเงินสด	8.82
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนทั้งหมด	6.47

ผ้าม้วน 72" ต้นทุนการผลิตส่วนใหญ่ เป็นต้นทุนค่าปัจจัยการผลิต โดยคิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 67.19 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด และต้นทุนการผลิตที่มีสัดส่วนมากรองลงมา คือ ต้นทุนค่าแรงงาน ต้นทุนคงที่ และต้นทุนผันแปรอื่นๆ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 31.11 1.36 และ 0.34 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด ตามลำดับ

ต้นทุนผันแปร	391.32 (บาท/ผืน)
--------------	------------------

ต้นทุนเงินสด	384.32 (บาท/ผืน)
ต้นทุนทั้งหมด	396.71 (บาท/ผืน)
ผ้าม้วน 72" ราคาผืนละ	500 บาท
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนผันแปร	108.68 (บาท/ผืน)
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนเงินสด	115.68 (บาท/ผืน)
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนทั้งหมด	103.29 (บาท/ผืน)
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนผันแปร	21.74
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนเงินสด	23.14
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนทั้งหมด	20.66

ผ้าม้วน 96 " ชนิดที่ 1 ต้นทุนการผลิตส่วนใหญ่ เป็นต้นทุนค่าปัจจัยการผลิต โดยคิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 65.18 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด และต้นทุนการผลิตที่มีสัดส่วนมากรองลงมา คือ ต้นทุนค่าแรงงาน ต้นทุนคงที่ และต้นทุนผันแปรอื่นๆ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 33.17 1.41 และ 0.24 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมดตามลำดับ

ต้นทุนผันแปร	624.20 (บาท/ผืน)
ต้นทุนเงินสด	613.50 (บาท/ผืน)
ต้นทุนทั้งหมด	633.15 (บาท/ผืน)
ผ้าม้วน 96" ชนิดที่ 1 ราคาผืนละ	650 บาท
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนผันแปร	25.80 (บาท/ผืน)
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนเงินสด	36.50 (บาท/ผืน)
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนทั้งหมด	15.85 (บาท/ผืน)
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนผันแปร	3.97
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนเงินสด	5.61
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนทั้งหมด	2.59

ผ้าม้วน 96 " ชนิดที่ 2 ต้นทุนการผลิตส่วนใหญ่ เป็นต้นทุนค่าปัจจัยการผลิต โดยคิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 66.66 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด และต้นทุนการผลิตที่มีสัดส่วนมากรองลงมา คือ ต้นทุนค่าแรงงาน ต้นทุนคงที่ และต้นทุนผันแปรอื่นๆ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 31.76 1.35 และ 0.23 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมดตามลำดับ

ต้นทุนผันแปร	652.20 (บาท/ผืน)
ต้นทุนเงินสด	641.50 (บาท/ผืน)
ต้นทุนทั้งหมด	661.15 (บาท/ผืน)
ผ้าม้วน 96" ชนิดที่ 2 ราคาผืนละ	650 บาท
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนผันแปร	-2.20 (บาท/ผืน)

ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนเงินสด	8.50	(บาท/ผืน)
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนทั้งหมด	-11.15	(บาท/ผืน)
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนผันแปร	-0.34	
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนเงินสด	1.31	
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนทั้งหมด	-1.72	

ผ้าม้วน 96 " ชนิดที่ 3 ต้นทุนการผลิตส่วนใหญ่ เป็นต้นทุนค่าปัจจัยการผลิต โดยคิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 65.97 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด และต้นทุนการผลิตที่มีสัดส่วนมากรองลงมา คือ ต้นทุนค่าแรงงาน ต้นทุนคงที่ และต้นทุนผันแปรอื่นๆ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 32.56 1.23 และ 0.23 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมดตามลำดับ

ต้นทุนผันแปร	637.02	(บาท/ผืน)
ต้นทุนเงินสด	626.50	(บาท/ผืน)
ต้นทุนทั้งหมด	644.97	(บาท/ผืน)
ผ้าม้วน 96" ชนิดที่ 3 ราคาผืนละ	650	บาท
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนผันแปร	12.98	(บาท/ผืน)
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนเงินสด	23.50	(บาท/ผืน)
ผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนทั้งหมด	5.03	(บาท/ผืน)
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนผันแปร	2.00	
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนเงินสด	3.61	
อัตราผลตอบแทนสุทธิเหนือต้นทุนทั้งหมด	0.77	

4.6 กรรมวิธีการผลิต

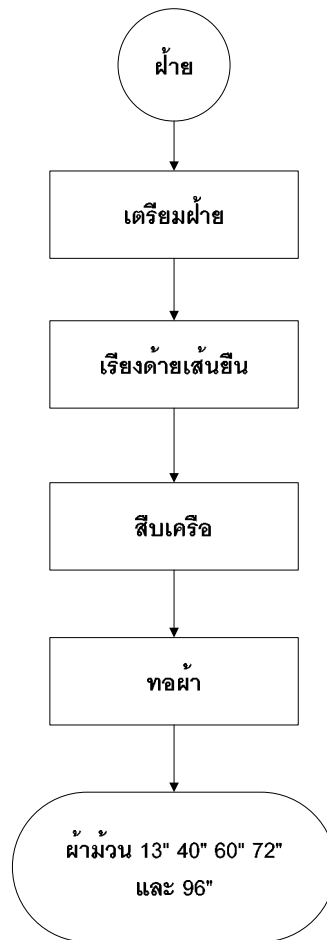
ผลิตภัณฑ์ของนางศรีพรทุกชนิด มีกรรมวิธีในการผลิตเหมือนกันทุกกระบวนการ จะแตกต่างกันเพียงชนิดและปริมาณของวัตถุดิบ และระยะเวลาที่ใช้ในการผลิตเท่านั้น เพราะผลิตภัณฑ์แต่ละชนิดมีขนาด ชนิดผ้า ลวดลาย และสีสันทันที่แตกต่างกัน กรรมวิธีการผลิตผ้าฝ้ายทอมือมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (แผนภาพที่ 4.1)

1. **การเตรียมฝ้าย** นางศรีพรจะเตรียมชนิดและปริมาณฝ้ายที่จะใช้ในการผลิตตามรายการสั่งซื้อจากลูกค้า โดยพิจารณาขนาด ชนิดผ้า ลวดลายและสีสันทันที่ลูกค้าระบุมา โดยแบ่งเป็นฝ้ายเส้นยืนและเส้นพุ่ง ซึ่งฝ้ายเหล่านี้จะเป็นฝ้ายที่ย้อมสีมาแล้ว ฝ้ายเส้นยืนจะนำไปปั่นใส่กระป๋องเพื่อนำไปจัดเรียงด้วยมือขอ ส่วนฝ้ายเส้นพุ่งจะนำไปทบหรือรวมเส้นฝ้ายให้หนาขึ้น และปั่นใส่หลอดกระสวย เตรียมไว้สำหรับการทอเส้นพุ่ง

2. **การเรียงด้ายเส้นยืน** นางศรีพรจะนำฝ้ายเส้นยืนที่เตรียมไว้มาทำการจัดเรียงฝ้าย หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า การขึ้นทูกหรือขึ้นเครือ ด้วยเครื่องมือที่เรียกว่า “มือขอ” จากนั้นลำเลียงไปยังกี่ทอผ้า เพื่อทำการสอดฟืม

3. **การสับเครือ** ในขั้นตอนนี้ช่างทอผ้าจะเป็นผู้ทำการสอดฟืม ด้วยการสอดเส้นฝ้ายเข้ากับฟืมและเขาบนกี่ทอผ้า

4. การทอผ้า ช่างทอผ้าจะทำการทอผ้าด้วยฝ้ายเส้นพุ่งที่เตรียมไว้ ด้วยกระสวยทอผ้า เมื่อทำการทอผ้าได้ระยะหนึ่งแล้ว ฝ้ายม้วนอาจมีขนาดใหญ่ จึงต้องทำการตัดผ้าออกจากกีก่อนแล้วจึงทำการทอต่อไปจนสิ้นสุดเครือฝ้าย ในการทอผ้าขนาด 13" จะมีข้อแตกต่างจากการทอผ้าชนิดอื่น คือ จะทำการทอเว้นระยะ 1 นิ้ว ทุกๆ ความยาวผ้า 18 นิ้ว เพื่อให้ง่ายต่อการตัดผ้าออกเป็นผืนเล็กๆ ส่วนผ้าขนาดอื่นๆ จะทำการทอต่อเนื่องเป็นผืนยาวไปจนสิ้นสุดความยาวฝ้ายเส้นยืน เมื่อทำการทอเสร็จแล้วนางศรีพรจะเก็บรวบรวมผ้าไปส่งให้ลูกค้า

แผนภาพที่ 4.1 ผังการไหลแสดงกรรมวิธีการผลิต

4.7 การพัฒนาเทคโนโลยีการผลิต

ในอดีตนางศรีพรเคยทำการผลิตผลิตภัณฑ์แปรรูปจำหน่ายด้วย แต่ประสบปัญหาการขาดตลาดจากผู้ผลิต ทำให้นางศรีพรหันมาทำการผลิตเฉพาะฝ้ายม้วน เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาดังกล่าว นอกจากนี้นางศรีพรยังเคยย้อมสีฝ้ายด้วยตนเอง เมื่อปี พ.ศ. 2540 แต่คุณภาพยังไม่ค่อยดี นางศรีพรจึงกลับไปซื้อฝ้ายย้อมสีเช่นเดิม ในปี พ.ศ. 2543 เพราะเล็งเห็นข้อดีจากการซื้อฝ้ายย้อมสำเร็จ และจ้างย้อมสีฝ้าย เมื่อเปรียบเทียบกับการย้อมสี

ฝ่ายเอง คือ คุณภาพการย้อมที่ดีกว่า ไม่ต้องสัมผัสกับสารเคมีที่ใช้ในการย้อม และสถานที่ผลิตของตนไม่เหมาะสมแก้ไขเป็นสถานที่ย้อมสีฝ้าย

4.8 สภาพและผังของสถานที่ผลิต

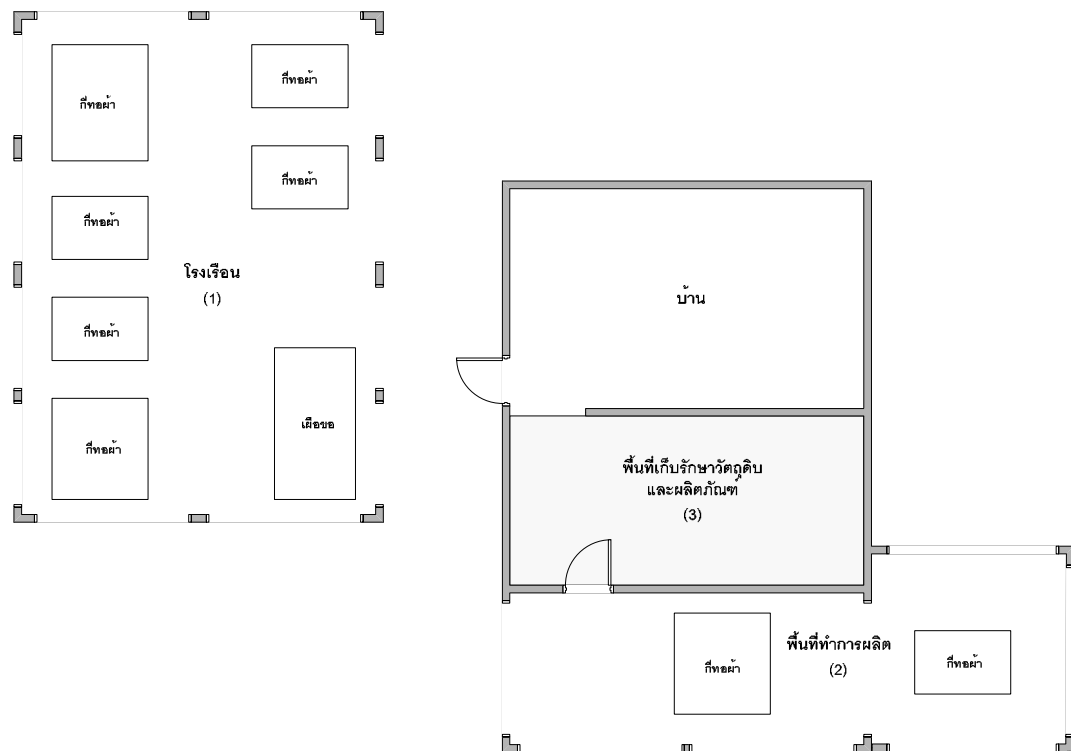
สถานที่ผลิตของนางศรีพรเป็นการสร้างโรงเรือนต่อเติมออกจากตัวบ้านของนางศรีพรเอง เป็นโรงเรือนมุงด้วยสังกะสี และพื้นที่ในการทำงานเป็นพื้นดินโดยตรงไม่มีการเทคอนกรีต ซึ่งอาจมีปัญหาเกี่ยวกับความร้อน โรงเรือนนี้ใช้ในกระบวนการเรียงด้ายเส้นยืน และทอผ้า มีฝื่อขอและกี่ทอผ้าตั้งเรียงกันอยู่ สภาพของสถานที่ผลิตยังไม่เป็นระเบียบ โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่สำหรับการเรียงด้ายเส้นยืน การวางกระป๋องสัมผัสกับพื้นดินโดยตรง อาจทำให้ฝ้ายสกปรก ผังของสถานที่ผลิตแสดงในแผนภาพที่ 4.2

1. **โรงเรือน (1)** ลักษณะเป็นโรงเรือนเปิดโล่งทั้ง 4 ด้าน มุงด้วยสังกะสี พื้นที่ในการทำงานเป็นพื้นดินโดยตรงไม่มีการเทคอนกรีต ซึ่งอาจมีปัญหาเกี่ยวกับความร้อน โรงเรือนนี้ใช้ในกระบวนการเรียงด้ายเส้นยืน และทอผ้า มีฝื่อขอและกี่ทอผ้าตั้งเรียงกันอยู่ สภาพของโรงเรือนยังไม่เป็นระเบียบ โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่สำหรับการเรียงด้ายเส้นยืน การวางกระป๋องสัมผัสกับพื้นดินโดยตรง อาจทำให้ฝ้ายสกปรก นอกจากนี้ยังมีกระสอบวัตถุดิบบางส่วนวางอยู่

2. **พื้นที่ทำการผลิต (2)** เป็นพื้นที่ต่อเติมจากตัวบ้าน พื้นที่เทคอนกรีต มีกี่ทอผ้า เครื่องมือและอุปกรณ์ในการปั่นด้าย จัดวางอยู่ การจัดวางยังไม่เป็นระเบียบเท่าที่ควร พื้นที่นี้ใช้ในกระบวนการเตรียมฝ้ายและทอผ้า

3. **พื้นที่เก็บรักษาวัตถุดิบและผลิตภัณฑ์ (3)** บริเวณภายในบ้านของนางศรีพรใช้เป็นที่เก็บรักษาวัตถุดิบ และผลิตภัณฑ์ที่ทำการผลิตเสร็จแล้วรอการส่งมอบ

นอกจากนี้นางศรีพรยังได้นำกี่ทอผ้าของตนกระจายให้ลูกจ้างนำไปผลิตที่บ้านของตน เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ลูกจ้าง

แผนภาพที่ 4.2 แผนผังแสดงสถานที่ผลิต

4.9 การจัดการของเสียที่เกิดจากกระบวนการผลิต

การผลิตของกิจการทอผ้าทุกกระบวนการไม่มีของเสียเกิดขึ้นเลย แม้ว่าปกติแล้วกิจการทอผ้ามักจะประสบปัญหาเกี่ยวกับน้ำเสีย เพราะไม่ได้ทำการย้อมสีเอง แต่จะซื้อฝ้ายเส้นยืน และฝ้ายเส้นพุ่งที่ย้อมสีแล้วมาใช้ในการผลิต

4.10 การควบคุมและตรวจสอบคุณภาพของผลิตภัณฑ์

ในกระบวนการผลิตจะมีการควบคุมคุณภาพของผลิตภัณฑ์ โดยนางศรีพรจะเป็นผู้ควบคุมดูแลการผลิตของลูกจ้างด้วยตนเองอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะลูกจ้างที่มาทำงานที่บ้านนางศรีพร นอกจากนี้ก่อนการส่งมอบสินค้าให้กับลูกค้า จะต้องตรวจสอบผลิตภัณฑ์ทุกชิ้นอีกครั้งหนึ่ง โดยพิจารณาขนาด ลวดลาย สี สัน ความสวยงาม รายละเอียด และความประณีตของผลิตภัณฑ์ว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้หรือไม่

4.11 ปัญหาและความต้องการความช่วยเหลือด้านการผลิต

4.11.1 ปัญหาด้านการผลิต

แม้ว่าลูกค้าจะให้การยอมรับในผลิตภัณฑ์ของนางศรีพร แต่นางศรีพรเองยังเห็นว่าคุณภาพสินค้าของตน โดยเฉพาะในเรื่องเทคนิคการทอยังไม่น่าพอใจ รวมทั้งปัญหาแรงงานในช่วงฤดูทำนาและเก็บเกี่ยว ทำให้การผลิตขาดช่วง

นอกจากนี้สถานที่ผลิตของกิจการยังไม่เหมาะสมทำให้เกิดปัญหาในขั้นตอนการผลิตได้

4.11.2 ความต้องการทางการผลิตของกลุ่มฯ

นางศรีพรต้องการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ของตนให้ดียิ่งกว่าปัจจุบัน โดยเฉพาะเทคนิคในการทอผ้า ซึ่งนางศรีพรต้องการให้มีการอบรมช่างทอผ้าเกี่ยวกับเทคนิคในการผลิตโดยเฉพาะการทอผ้าให้มากยิ่งขึ้น เพื่อให้สามารถผลิตผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพสูงขึ้นได้

4.12 ศักยภาพการผลิต

4.12.1 ศักยภาพของผลิตภัณฑ์

ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มฯ ทั้ง 14 ชนิด เมื่อพิจารณาจากอัตรายอดขาย และอัตรากำไรต่อหน่วยของผลิตภัณฑ์ทั้งหมดแล้ว (ตารางที่ 4.8) จะเห็นว่าผลิตภัณฑ์ที่มีศักยภาพสูงที่สุดทั้งในด้านยอดขายและกำไรต่อหน่วย คือ ผ้าผืน 40" ชนิดที่ 4 และผ้าผืน 72" โดยมีอัตรายอดขายต่อยอดขายรวม อัตรากำไรต่อต้นทุน และอัตรากำไรต่อราคาขายของผลิตภัณฑ์ ของผ้าผืน 40" ชนิดที่ 4 เท่ากับร้อยละ 13.43 21.85 และ 17.93 ตามลำดับ ส่วนผ้าผืน 72" เท่ากับร้อยละ 11.68 26.04 และ 20.66 ตามลำดับ ซึ่งผ้าผืน 40" ชนิดที่ 4 มีอัตรายอดขายต่อยอดขายรวมสูงที่สุด และผ้าผืน 72" มีอัตรากำไรต่อต้นทุน และอัตรากำไรต่อราคาขายของผลิตภัณฑ์สูงที่สุด ส่วนผลิตภัณฑ์ที่มีศักยภาพในลำดับรองลงมา ได้แก่ ผ้าผืน 60" ชนิดที่ 3 ผ้าผืน 13" ชนิดที่ 3 ผ้าผืน 13" ชนิดที่ 1 ผ้าผืน 60" ชนิดที่ 1 ผ้าผืน 96" ชนิดที่ 3 และผ้าผืน 96" ชนิดที่ 1 ซึ่งมีรายละเอียดอัตรายอดขาย อัตรากำไรต่อต้นทุน และอัตรากำไรต่อราคาขายของผลิตภัณฑ์ ตามลำดับดังนี้ ผ้าผืน 60" ชนิดที่ 3 เท่ากับร้อยละ 12.64 6.92 และ 6.47 ผ้าผืน 13" ชนิดที่ 3 เท่ากับร้อยละ 9.22 16.02 และ 13.81 ผ้าผืน 13" ชนิดที่ 1 เท่ากับร้อยละ 9.22 1.82 และ 1.79 ผ้าผืน 60" ชนิดที่ 1 เท่ากับร้อยละ 4.84 10.95 และ 9.87 ผ้าผืน 96" ชนิดที่ 3 เท่ากับร้อยละ 5.33 0.78 และ 0.77 และผ้าผืน 96" ชนิดที่ 1 เท่ากับร้อยละ 4.00 2.66 และ 2.59

ส่วนที่เหลือเป็นผลิตภัณฑ์ที่ประสิทธิภาพขาดทุนทั้งหมด 6 ชนิด ได้แก่ ผ้าผืน 40" ชนิดที่ 3 ผ้าผืน 96" ชนิดที่ 2 ผ้าผืน 40" ชนิดที่ 1 ผ้าผืน 60" ชนิดที่ 2 ผ้าผืน 13" ชนิดที่ 2 และผ้าผืน 40" ชนิดที่ 2 โดยผลิตภัณฑ์ดังกล่าวเหล่านี้มีต้นทุนในการผลิตสูงโดยเฉพาะต้นทุนค่าปัจจัยการผลิต และต้นทุนค่าแรงงาน ซึ่งผลิตภัณฑ์ที่ขาดทุนดังกล่าว ขาดทุนรวมเป็นมูลค่า 57,803.58 บาท ต่อปี

4.12.2 ศักยภาพของปัจจัยการผลิต

วัตถุดิบหลักในการผลิต ซึ่งได้แก่ฝ่ายชนิดต่างๆ นั้น ไม่ว่าจะเป็น ฝ่ายเบอร์ 20/2 ฝ่ายเบอร์ 40/2 ฝ่ายเบอร์ 1/3 ฝ่ายเบอร์ 10/1 ฝ่ายปั่นมือเกรดเอ และฝ่ายปั่นมือหนา สามารถหาซื้อได้ตามร้านค้าจำหน่ายฝ่ายทั่วไป และไม่เคยประสบปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบเลย นอกจากนี้นางศรีพรยังได้รับเครดิตจากร้านเงินสงหวด ให้สามารถซื้อเชื่อฝ่ายได้ นอกจากนี้แรงงานของกิจการยังสามารถทำการผลิตได้ต่อเนื่องตลอดทั้งปีและเพียงพอต่อปริมาณรายการสั่งซื้อที่รับมา แม้ว่าสถานที่ผลิตของกิจการยังไม่มีความเหมาะสมแต่มีเครื่องมือและอุปกรณ์การผลิตที่เพียงพอต่อการใช้งาน จึงนับได้ว่ากิจการของนางศรีพรค่อนข้างมีศักยภาพด้านปัจจัยการผลิต

4.12.3 ศักยภาพของกระบวนการผลิต

กิจการของนางศรีพรยังไม่มีศักยภาพด้านกระบวนการผลิต เนื่องจากเทคนิคในการผลิตยังไม่ค่อยดี รวมทั้งค่าจ้างแรงงานของนางศรีพรยังจัดว่าสูงเมื่อเทียบกับผู้ผลิตรายอื่นๆ และแม้ว่าเครื่องมือและอุปกรณ์การผลิตของนางศรีพรจะมีเพียงพอกับจำนวนลูกจ้าง แต่เมื่อมีการขาดแคลนแรงงานในช่วงฤดูทำนา และเก็บเกี่ยว ก็ทำให้การผลิตหยุดชะงักไปช่วงเวลาหนึ่ง

บทที่ 5

การตลาด

5.1 การบริหารการตลาดและการวางแผนการตลาด

5.1.1 การบริหารการตลาด

นางศรีพร เป็นผู้รับผิดชอบหน้าที่การบริหารการตลาดของกิจการทั้งหมด โดยนางศรีพรจะเป็นผู้ติดต่อรับรายการสั่งซื้อจากลูกค้า ควบคุมและตรวจสอบคุณภาพของผลิตภัณฑ์ รวมถึงการส่งมอบผลิตภัณฑ์ให้กับลูกค้าด้วยตนเอง ซึ่งลูกค้าของกิจการมีเพียงลูกค้าประจำที่ติดต่อซื้อสินค้ากันมาตลอด จำนวน 3 ราย เท่านั้น

5.1.2 การวางแผนการตลาด

ในปัจจุบันกิจการของนางศรีพร ทำการผลิตผลิตภัณฑ์ส่งให้กับลูกค้า ตามรายการสั่งซื้อ โดยลูกค้าแต่ละรายจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันเข้ามาสั่งซื้อผลิตภัณฑ์ทุกเดือน และผลิตภัณฑ์ที่ลูกค้าสั่งจะแตกต่างกันไปในแต่ละรอบการสั่งซื้อ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาดในขณะนั้นและแนวโน้มในอนาคตอีกด้วย อย่างไรก็ตามลูกค้าแต่ละรายจะมีชนิดผลิตภัณฑ์ที่สั่งซื้อเป็นประจำด้วยอีกส่วนหนึ่ง

นางศรีพรได้วางแผนการตลาดในอนาคตว่าจะนำผลิตภัณฑ์ผ้าผืนของตน มาทำการแปรรูปเพื่อจำหน่ายอีกช่องทางหนึ่ง โดยจะทำการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์เสื้อผ้าสำเร็จรูป แทนการแปรรูปในรูปแบบเดิมในอดีต รวมทั้งจะทำการขยายช่องทางการจัดจำหน่ายให้มากขึ้นกว่าเดิมเพื่อรองรับผลิตภัณฑ์ใหม่ด้วย

5.2 การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์

กิจการของนางศรีพร เริ่มทำการผลิตครั้งแรกเมื่อ ปี พ.ศ. 2532 ได้ทำการผลิตผลิตภัณฑ์ผ้าผืน และผลิตภัณฑ์ที่แปรรูปแล้ว อาทิเช่น ปลอกหมอน ผ้าปูโต๊ะ ผ้าผืน และผ้าคลุมเตียง ออกจำหน่าย ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2542 มีการแข่งขันกันระหว่างผู้ผลิตอย่างรุนแรง จนถึงขั้นมีการขายตัดราคากัน นางศรีพรจึงหันมาทำการผลิตผลิตภัณฑ์ผ้าผืนเพียงอย่างเดียว แต่จะมีขนาดและชนิดผ้าที่แตกต่างกัน ส่งให้กับลูกค้านำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อื่นๆ ต่อ ทั้งนี้เพราะการขายตัดราคาทำให้ผู้ผลิตได้กำไรน้อยไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน ในปัจจุบันนางศรีพรยังทำการผลิตเฉพาะผ้าผืนเท่านั้น แต่จะมีขนาด ชนิดผ้า สีล้นและลวดลาย แตกต่างกันไปตามความต้องการของลูกค้า

ตารางที่ 5.1 การพัฒนาผลิตภัณฑ์

ผลิตภัณฑ์	ปี (พ.ศ.)				
	2532-2541	2542	2543	2544	2545
ผ้าม้วน					
- ขนาด 13"	●—————→				
- ขนาด 40"	●—————→				
- ขนาด 60"	●—————→				
- ขนาด 72"	●—————→				
- ขนาด 96"	●—————→				
ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากผ้าม้วน					
- ปลอกหมอน	●—————●				
- ผ้าปูโต๊ะ	●—————●				
- ผ้าม่าน	●—————●				
- ผ้าคลุมเตียง	●—————●				

ที่มา : จากการสำรวจ

5.3 ช่องทางการจัดจำหน่าย

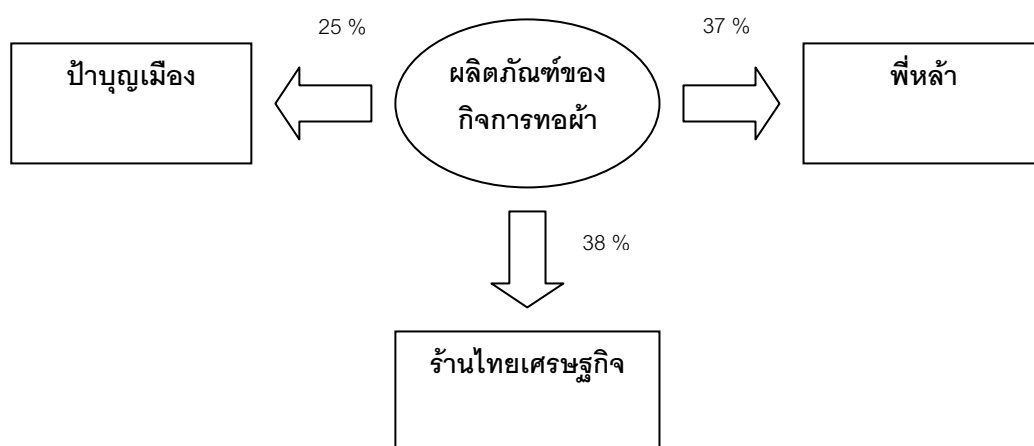
5.3.1 ช่องทางการจัดจำหน่ายของกลุ่มฯ

ลูกค้าของกิจการ มีเพียงลูกค้าประจำ 3 ราย ได้แก่ บำบุญเมือง ร้านไทยเศรษฐกิจ และพี่หล้า ซึ่งกระจายอยู่ในพื้นที่ อ.ป่าซาง จ.ลำพูน ลูกค้าเหล่านี้จะนำผลิตภัณฑ์ผ้าม้วนของนางศรีพรไปทำการแปรรูป ก่อนจะนำไปขายต่อให้กับพ่อค้าหรือผู้บริโภคโดยตรง ลูกค้าทั้ง 3 ราย ได้ติดต่อสั่งซื้อผลิตภัณฑ์จากนางศรีพรมาเป็นเวลานานจนเกิดความไว้วางใจกัน ลูกค้าจึงไม่ต้องจ่ายเงินมัดจำสินค้าและในบางครั้งเมื่อนางศรีพรทำการผลิตไม่ทันตามกำหนด ลูกค้าก็ยอมเลื่อนกำหนดส่งมอบออกไปอีก 5 – 10 วัน และไม่ต้องมีการจ่ายเงินค่าปรับใดๆ ด้วย นับว่าเป็นการถ้อยทีถ้อยอาศัยกันทั้งสองฝ่าย รายละเอียดลูกค้าของกิจการแสดงดังตารางที่ 5.2

ตารางที่ 5.2 ลูกค้าของกิจการ

ลูกค้า	ผลิตภัณฑ์ที่สั่งซื้อ
1.ป่าบุญเมือง	ผ้าผืน ขนาด 40" และ 60"
2.ร้านไทยเศรษฐกิจ	ผ้าผืน ขนาด 13" และ 40"
3.พี่หล้า	ผ้าผืน ขนาด 40" 60" 72" และ 96"

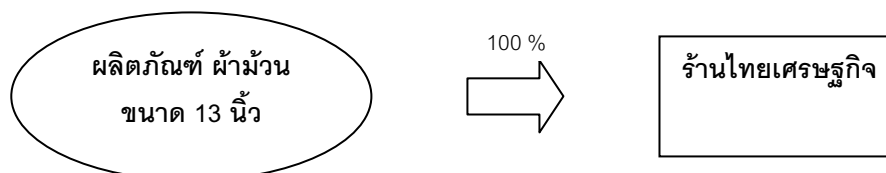
ที่มา : จากการสำรวจ

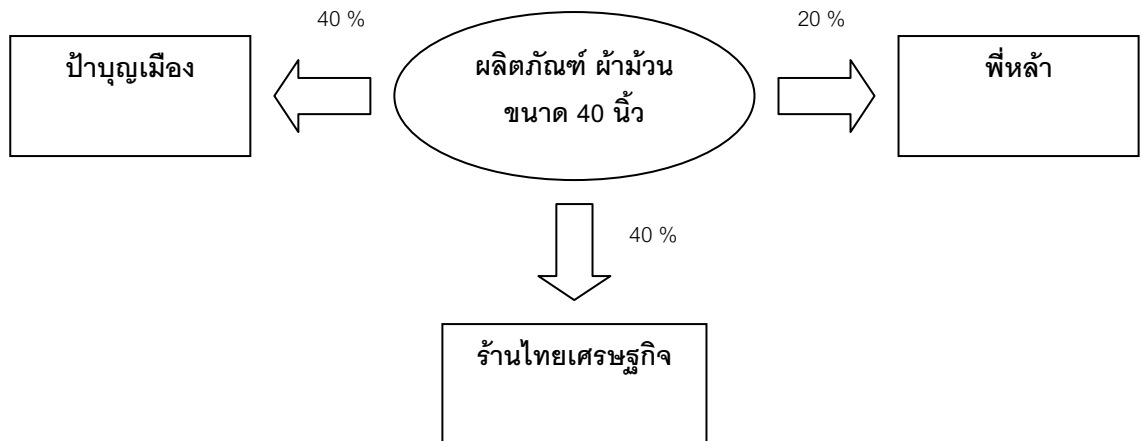
แผนภาพที่ 5.1 ช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกิจการ

5.3.2 ช่องทางการจัดจำหน่ายของผลิตภัณฑ์

ผลิตภัณฑ์ที่ลูกค้าสั่งซื้อจะแยกพิจารณาตามขนาด เนื่องจากการแปรรูปจะคำนึงถึงขนาด (หน้าผ้า) เป็นลำดับแรก และการที่ลูกค้าแต่ละรายสั่งซื้อผลิตภัณฑ์ชนิดเดียวกันและต่างชนิดกัน ดังนั้นช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกิจการทอผ้า แสดงดังแผนภาพที่ 5.2 – 5.6

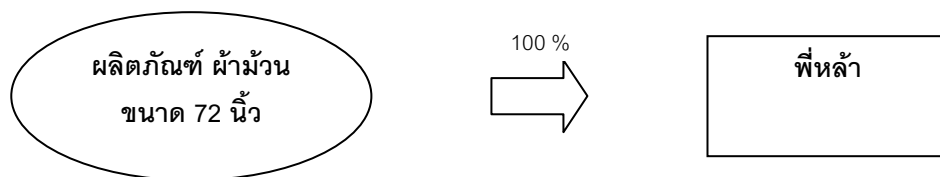
แผนภาพที่ 5.2 ช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ผ้าผืน ขนาด 13 นิ้ว

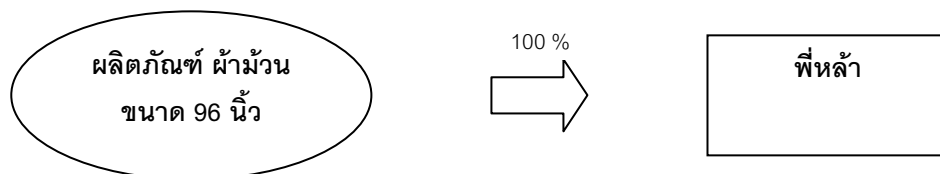
แผนภาพที่ 5.3 ช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ผ้าม้วน ขนาด 40 นิ้ว

แผนภาพที่ 5.4 ช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ผ้าม้วน ขนาด 60 นิ้ว

แผนภาพที่ 5.5 ช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ผ้าม้วน ขนาด 72 นิ้ว

แผนภาพที่ 5.6 ช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ผ้าม้วน ขนาด 96 นิ้ว

5.4 ราคาและการตั้งราคา

ราคาขายผลิตภัณฑ์ของกิจการ เป็นราคาขายส่งที่ยึดตามราคาตลาด โดยอาจมีการปรับราคาขึ้นลงได้เล็กน้อย (ประมาณ 5 – 10 บาท) ซึ่งนางศรีพรจะทำความเข้าใจความตกลงกับลูกค้า ในกรณีที่ผลิตภัณฑ์ชนิดนั้นมีต้นทุนการผลิตสูง รายละเอียดราคาของผลิตภัณฑ์แต่ละชนิดแสดงดังตารางที่ 5.3

ตารางที่ 5.3 ราคาผลิตภัณฑ์ของกิจการ

ผลิตภัณฑ์	ขนาดม้วน	หน่วย	ขนาดต่อหน่วย	ปริมาณต่อม้วน	ราคาขายต่อหน่วย (บาท)
ผ้าม้วน 13" ชนิดที่ 1	13" * 55 เมตร	ผืน	13" * 18"	114 ผืน	15
ผ้าม้วน 13" ชนิดที่ 2	13" * 55 เมตร	ผืน	13" * 18"	114 ผืน	17
ผ้าม้วน 13" ชนิดที่ 3	13" * 55 เมตร	ผืน	13" * 18"	114 ผืน	15
ผ้าม้วน 40" ชนิดที่ 1	40" * 54 เมตร	เมตร	40" * 1 เมตร	54 เมตร	80
ผ้าม้วน 40" ชนิดที่ 2	40" * 50 เมตร	เมตร	40" * 1 เมตร	50 เมตร	85
ผ้าม้วน 40" ชนิดที่ 3	40" * 50 เมตร	เมตร	40" * 1 เมตร	50 เมตร	85
ผ้าม้วน 40" ชนิดที่ 4	40" * 57 เมตร	เมตร	40" * 1 เมตร	57 เมตร	80
ผ้าม้วน 60" ชนิดที่ 1	60" * 60 เมตร	เมตร	60" * 1 เมตร	60 เมตร	135
ผ้าม้วน 60" ชนิดที่ 2	60" * 52 เมตร	เมตร	60" * 1 เมตร	52 เมตร	140
ผ้าม้วน 60" ชนิดที่ 3	60" * 56 เมตร	เมตร	60" * 1 เมตร	56 เมตร	135
ผ้าม้วน 72"	72" * 57 เมตร	ผืน	72" * 2.5 เมตร	22 ผืน	500
ผ้าม้วน 96" ชนิดที่ 1	96" * 56 เมตร	ผืน	96" * 2.8 เมตร	20 ผืน	650
ผ้าม้วน 96" ชนิดที่ 2	96" * 56 เมตร	ผืน	96" * 2.8 เมตร	20 ผืน	650
ผ้าม้วน 96" ชนิดที่ 3	96" * 56 เมตร	ผืน	96" * 2.8 เมตร	20 ผืน	650

ที่มา : จากการสำรวจและการคำนวณ

เมื่อพิจารณาผลิตภัณฑ์ทั้งหมดของกิจการ จากการคำนวณต้นทุนการผลิต และต้นทุนการตลาด (ภาคผนวก ค) กำไรของผลิตภัณฑ์ เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับวิธีการตั้งราคาจากราคาขายส่ง (Mark Up) และการตั้งราคาจากต้นทุน (Mark On) พบว่าผลิตภัณฑ์ชนิดที่มีกำไรสูงเมื่อเทียบกับผลิตภัณฑ์ชนิดอื่นๆ ได้แก่ ผ้าม้วน 72" ผ้าม้วน 40" ชนิดที่ 4 และผ้าม้วน 13" ชนิดที่ 3 และผลิตภัณฑ์ที่มีกำไรปานกลาง ได้แก่ ผ้าม้วน 60" ชนิดที่ 1 และผ้าม้วน 60" ชนิดที่ 3 ส่วนที่เหลือจะเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีกำไรต่ำ และผลิตภัณฑ์ที่ขาดทุน สามารถสรุปรายละเอียดการตั้งราคาผลิตภัณฑ์ได้ดังนี้